yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

eylül 1979, 17

EKİM SEÇİMLERİ-NEREDEN NEREYE
gündüz mutluay

TÜRKİYE'DE SİYASAL KURUMSALLAŞMA VE DEVLETİN EKONOMİK İŞLEVLERİ
gencay şaylan

HALKA KARŞI YABANCI VE YERLİ SERMAYE İŞBİRLİĞİ
aylin başar

CHP: "AKGÜNLERE"DEN BUGÜNE
ayşe kızıltan

BURJUVA DEMOKRASİSİ: TUTULMAYAN SÖZLER
e. kuzmin

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

İnceleme / Araştırma

Gündüz Mutluay • 167 • Ekim Seçimleri - Nereden Nereye

Gencay Şaylan • 178 • Türkiye'de Siyasal Kurumsallaşma ve Devletin Ekonomik İşlevleri

Aylin Başar • 201 • Halka Karşı Yabancı ve Yerli Büyük Sermaye İşbirliği

Ayşe Kızıltan • 210 • CHP: 'Akgünlere'den Bugüne

E. Kuzmin • 222 • Burjuva Demokrasisi: Tutulmayan Sözler

Eleştiri / Tanıtma / Tartışma

Adalet Ağaoğlu
Aziz Çalışlar
Yılmaz Onay
Yavuzer Çetinkaya • 237 • Sanat Raporuna Yanıtlar

Necla Çağlayan • 243 • Faşizm Kapitalizmin ve Sınıfların Dışında mı?

Halil Çolak • 253 • «Mikhail Kalinin»

Güney Gönenç • 256 • «Ekim Fırtınası ve Sonrası»

Ömür Sezgin • 260 • Birikim'e Birkaç Not

YURT VE DÜNYA

Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları

İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Eylül 1979, Cilt: 6 Sayı: 17

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran ● Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal ● Yönetim ve Haberleşme Adresi: Piyerloti Cad. 21/1 Çemberlitaş İstanbul ● Fiyatı 30 TL ● Yıllık Abone 150 TL ● (Yurtdışı fiyatı ve abone bedeli iki katıdır) Avrupa için yıllık abone 30 DM ● Dizgi/Baskı: Kent Basımevi Alayköşkü Cad. Küçük Sok. Gürdere Han Kat 1 - İst.

CONTENTS September, 1979 No. 17

- **OCTOBER ELECTIONS - AN ASSESSMENT OF PAST AND PRESENT**

  Gündüz Mutluay, member of the Central Executive Committee of the Workers' Party of Turkey points at the objectives of the struggle waged by the Party, within the context of partial elections to the Republican Senate to be held in October, 1979. Mutluay elaborates on the importance of the work in parliament in developing mass movements.

- **POLITICAL INSTITUTIONALIZATION AND ECONOMIC FUNCTIONS OF THE STATE IN TURKEY**

  Academician Gencay Şaylan comments on the functions of «State Economic Enterprises» that have become, once again, the subject of intensive arguments before the public opinion in Turkey. Academician Şaylan says that the function of these state enterprises is not only to produce the necessary inputs for the industrial sector, but also to become an important element of the democratization process in the country.

- **AN ALLIANCE AGAINST THE PEOPLE - COOPERATION BETWEEN DOMESTIC AND FOREIGN CAPITAL**

  Aylin Başar demonstrates with figures that the foreign capital in Turkey exploits extensively the domestic credit facilities and has transferred more money abroad this year than it has invested in Turkey. She points out the areas which are heavily dependent on imperialism.

- **REPUBLICAN PEOPLES PARTY: FROM PROMISES OF WELL-BEING TO TODAY**

  Ayşe Kızıltan compares what the Republican Peoples Party said and promised before the 1973 General Elections while it was in opposition, with what it is saying and doing today, while in power.

- **BOURGEOIS DEMOCRACY: PROMISE AND PERFORMANCE**

  Translated into Turkish from an article by E. Kuzmin.

- Comments and letters by writers and artists on «Report on Art» published as an appendix to **The Plan for Democratization, 1978-82.**

- **FASCISM: APART FROM CAPITALISM AND CLASSES?**

  Necla Çağlayan criticizes a booklet entitled «After Maraş..?» published by **Birikim.**

- **«MIKHAIL KALININ - A REVOLUTIONARY WORKER, THE PARTY'S SON, A WORKER PRESIDENT»**

  Halil Çolak reviews this book which was recently published by Güncel Publications.

- **«THE OCTOBER STORM AND AFTER»**

  Güney Gönenç reviews this book published by Bilim Publishing House.

- **«A FEW NOTES FOR BIRIKIM»**

  Ömür Sezgin replies, views and criticisms against his article published in issue 13 of **Yurt ve Dünya.**

SOMMAIRE

Septembre, 1979 No. 17

- **LES ELÉCTIONS D'OCTOBRE**

  Membre du Comité Directeur du Parti Ouvrier Turc, Gündüz Mutluay, indique les objectifs de lutte du Parti Ouvrier Turc lors des éléctions partielles du Senat Octobre 1979 et met en lumière le rôle important des travaux parlementaires dans le dévéloppement des mouvements de masses.

- **INSTITUTIONALISATION POLITIQUE EN TURQUIE ET LES FONCTIONS ÉCONOMIQUES DE L'ETAT**

  Gencay Şaylan remarque que les fonctions des «entreprises d'Etat» -sujet actuellement discuté une fois encore avec acharnement- ne se limite pas seulement à produire les rentrés nécéssaires (inputs) pour l'industrie, mais par sa force même, devient un élément majeur de la vie democratique.

- **COOPÉRATION ENTRE LE CAPITAL NATIONAL ET ÉTRANGER CONTRE LE PEUPLE**

  Aylin Başar confirme q'en Turquie cette année le capital etranger a bénéficié largement des facilités des credits interieur et a exporté plus de capital q'il a investi et met en lumière les secteurs liés á l'impérialisme.

- **CHP: DE «VERS LES JOURS MEILLEURS» AUX REALITÉS D'AUJOURD'HUI**

  En se référant à la manifeste «Vers les jours meilleurs» que les republicain populaire ont publiée avant les éléctions générales de 1973, Ayşe Kızıltan, compare les dires et les faits de PRP en opposition et au pouvoir.

- **LA DÉMOCRATIE BOURGOISE ET LES PAROLES NON TENUS**

  E. Kuzmin - traduction.

- Les reponses des artistes et ecrivains au rapport sûr l'art publié dans le **Plan Pour Democratie 1978-82.**

- Peut-on situer le faschisme en dehors du capitalisme et classes? Necla Çağlayan, critique le brochure de **Birikim** intitulé **Après Maraş..?**

- Compte rendu de Halil Çolak sur «Ouvrier revolutionnaire, Le Fils du Parti, Ouvrier Président»de Mikhail Kalinin.

- Güney Gönenç présente **Aprés Le Tempête d'Octobre,** Ed. Bilim.

- Quelques remarques de Ömür Sezgin aux accusations de **Birikim** á propos de l'article paru dans **Yurt ve Dünya** no 13.

OKUYUCUYA

Dergimiz **Yurt ve Dünya**, seçim öncesi çıkan bu sayısında kapitalizmin artan bunalımına koşut olarak öne çıkan kimi sorunlara önemli açıklıklar getirmektedir.

İlk yazı TİP Başkanlık Kurulu üyesi Gündüz Mutluay'ın. Mutluay «Ekim Seçimleri Nerden Nereye» başlıklı yazısında, kitle hareketlerinin geliştirilmesi temelinde, seçimlerin ve parlamento çalışmalarının önemine işaret ediyor. Bu alanda bir yanda oportünizmin diğer yanda goşizmin yanlışlıklarına değinlyor. 1977 genel seçimleri ile önümüzdeki 1979 kısmi seçimlerine ilişkin olarak bu iki sapmanın ortaya çıkış nedenleri ve biçimleri üzerinde duruyor. Ekim seçimlerinde, sınıf hareketimizin önünde duran kimi olumsuzluklara karşın, TİP'in gelişen örgüt gücü ve somut mücadele hedeflerinin sağlayacağı kazanımların mutlaka kendisini göstereceğine işaret ediyor.

İkinci yazımız, bugünlerde üzerinde yeniden yoğun tartışmalar açılan KİT'lerin ekonomik ve toplumsal işlevleri konusunda. Gencay Şaylan'ın «Türkiye'de Siyasal Kurumsallaşma ve Devletin Ekonomik İşlevleri» başlığı altındaki İncelemesi bir kez daha yerli büyük sermayenin ve emperyalizmin saldırı alanlarını ve nedenlerini göstermesi bakımından ilginç ve öğretici. KİT'lerin toplumsal işlevinin sadece ekonomik olmadığına işaret eden Şaylan, bu fonksiyonlarıyla «çok partili sistemin yürüyebilmesi için uygun bir ortamın oluşumuna önemli katkıda bulundukları söylenebilir» diyor.

Günümüzde özellikle büyük sermaye çevrelerinin en çok tartıştıkları ya da ısrarla savundukları bir konu da yabancı sermayenin ülkemizdeki işlevine ilişkin. Aylin Başar'ın «Halka Karşı Yabancı ve Yerli Büyük Sermaye İşbirliği» yazısı bir çok demagojiyi açığa çıkarıyor.

«CHP: 'Akgünlere'den Bugüne» yazısı Ayşe Kızıltan'ın. Kızıltan, 1973 seçimleri öncesinde CHP Genel Merkezi tarafından yayımlanan «Akgünlere» bildirgesini temel alarak, CHP'nin muhalefette söylediklerleyle bugün iktidardayken söylediklerini ve yaptıklarını karşılaştırıyor. Ortaya çıkan tablo akla-kara gibi birbirine zıt. CHP'nin son beş yıllık öz geçmişi aynı zamanda ülkemizdeki tüm demokratik güçlere önemli dersler nitelığinde. Kızıltan, yazısını şöyle bitiriyor: «Çok kısa bir süre içinde yaşanan bu olumsuz gelişmelerden tüm ilerici, demokrat ve sosyalistler için alınacak ivedi ders ise, CHP'nin ve onun yönetiminin kendi haline bırakılarak işçi-emekçi halk kitlelerinin istemleri doğrultusunda bir politikaya çekilemeyeceğidir. Hele bu kendi haline bırakma geçen dönemlerde olduğu gibi, sınıf hareketinin tüm istemlerini koşulsuz olarak CHP yönetimine teslim etmek biçiminde gerçekleşirse. CHP'nin bugün içine düştüğü açmazdan CHP yönetiminin tutturduğu uzlaşmacı politika kadar kimi ilerici, demokrat ve sosyalist çevrelerin işaret edilen yanılgılarının da önemli payı bulunmaktadır. Umarız, önümüzdeki günler aynı yanılgılar yeniden yaşanmasın.»

E. Kuzmin'in «Burjuva Demokrasisi; Tutulmayan Sözler» isimli yazısı ABD'deki «insan hakları», «özgürlük», «eşitlik» vb. kavramlarla gizlenmeye çalışılan işsizlik, ırkçılık, gelir dağılımındaki ve vergilendirmedeki adaletsizlik, rakamlarla gözler önüne seriliyor. Kapitalist ülkelerdeki «özgür» seçimlerin sözde demokratikliği Amerikan siyasal bilimcilerinin gözlemlerine dayanarak açıklanıyor. FAC, Fransa ve İngiltere'de «terörizme ve yıkıcı eylemlere karşı halkı koruma» bahanesiyle milyonlarca kişinin polisce fişlendiği ve tam bir polis devleti oluşturulduğu söyleniyor.

Eleştiri, Tanıtma, Tartışma bölümünde geçen sayı yayınladığımız **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-1982** çalışmasına ek «Sanat Raporu» tartışmaya açılıyor ve ilk gelen cevaplar yayınlanıyor. Bundan sonraki sayılarımızda da aynı konudaki eleştirilere yer vermeye devam edeceğiz.

N. Çağlayan «Faşizm Kapitalizmin ve Sınıfların Dışında mı?» başlıklı yazısında Birlikim yayınlarından çıkan, **Maraş'tan Sonra..?** broşüründe öne sürülen faşizm, faşizmin sınıfsal kaynakları vb. tezlerini ele alarak, faşizm konusunda bugüne kadar düşülen yanılgıları ve bunların kaçınılmaz sonuçlarını açıklıyor. Konuya ilişkin olarak yapılan yanlışlıkların hangi sınıfsal tepkilerin sonucu olduğunu tekrar vurguluyor.

Halil Çolak, Güncel Yayınlar'dan çıkan Kallinin'in yaşam öyküsünün, günümüze ilişkin dersler çıkarılarak okunmasını salık veriyor. Bilim Yayınları'ndan çıkan **Ekim Fırtınası ve Sonrası** isimli kitap için ise Güney Gönenç, «devrimi öğrenmek için değil belki, ama yaşamak, duymak için eşi bulunmaz bir araç» diyor.

Derginin son yazısı Ömür Sezgin'in «Birlikim'e Birkaç Not» başlığını taşıyor. Sezgin bilimsel tartışmada demagojiye yer olmadığını öne sürerek dergimizin 13. sayısında çıkan yazısına ilişkin olarak öne sürülen kimi görüşleri ele alıp cevaplıyor.

Yurt ve Dünya'nın seçim öncesinde çıkan bu son sayısında ele aldığımız konularla sadece Türkiye İşçi Partisi üyeleri için değil, tüm sınıf bilinçli işçiler, ilerici, demokrat ve sosyalistler için kitle çalışmalarında önemli kimi sıcak alanlara ilişkin kapsamlı bir kaynakça aktardığımız inancındayız. Saygılarımızla.

YURT ve DÜNYA

ABONE VE OKURLARIMIZA

PTT ile gönderilen **Yurt ve Dünya**'ların abonelerimize ulaşmasında çeşitli aksamalar olmaktadır. Özellikle yurtdışı abonelerde daha sık ortaya çıkan aksamaların giderilebilmesi için abone dağıtım görevlisi arkadaşlarımıza okurlarımızın da yardımcı olmasını istiyoruz.

Dergi'nin hiç ulaşmadığı ya da düzensiz ulaştığı durumlarda abonelerimizin, durumu «TİP Basın Bürosu Piyerloti Cad. No: 21 Çemberlitaş-İstanbul» adresine gecikmeden bildirmeleri yararlı olacaktır. Ayrıca bir çok okuyucumuzun abonelerinin 18 inci Kasım sayısıyla sona erdiğini ve yenilenmesi gerektiğini hatırlatırız. İlgi ve yardımlarınız için teşekkürlerimizle.

YURT ve DÜNYA

EKİM SEÇİMLERİ - NEREDEN NEREYE

GÜNDÜZ MUTLUAY

Egemen sınıf iktidarlarının bugüne kadar uyguladıkları ekonomi politikalarının derinleştirdiği Türkiye kapitalizminin bunalımı politik platformda da yaşanıyor. Türkiye son yıllarda burjuvazinin bir çok politik çözümlerinin sahneye konduğu ve tümünün, çoğu insanın ummadığı bir hızda iflas ettiği bir dönemi yaşadı. Burjuvazinin en sağından sosyal demokratına, cuntasından sıkıyönetimine kadar bir çok politik çözümleri geniş işçi-emekçi kitlelerin gözünde inandırıcılığını yitirdi. Bu süreç hızla gelişti.

İşçi ve emekçi kitlelerin burjuvazinin politik çözümlerinden kopuş süreci CHP'nin hükümet olmasıyla başlamadı. CHP'nin hükümet olması bu süreci yalnızca hızlandırdı. Yalnızca, burjuva ideolojisi olan sosyal demokrasinin değil, onunla birlikte burjuvazinin daha önce denenmiş politik çözümlerinin de iflası CHP'nin hükümet olmasından sonra bir bütün olarak ortaya çıktı, açıklık kazandı. Burjuva partileri bunalımdan çıkış için tutarlı ve geçerli çözüm önerileri geliştiremediler. Bulabildikleri tek çözüm bunalımın faturasının işçi ve emekçi kitlelere ödettirilmesidir. Bu «çözüm», doğru tanımıyla çözümsüzlük, geniş kitleler tarafından her geçen gün biraz daha büyük açıklıkla kavranmaktadır.

İşçi ve emekçi kitleler burjuvazinin politik çözümlerinden koparken nereye, hangi çözüme yöneleceklerdir? Asıl soru budur. Burjuvazinin politik çözümlerinden kopuş sürecinin hızla geliştiği, üzerinde daha kolay birleşilebilen bir tesbit olarak ortaya çıkıyor. Ama

kitlelerin hangi tercihlere yöneldiği sorusu daha karmaşık bir çelişkiler bütünü içinde cevaplanabiliyor.

Önümüzdeki seçimlere Türkiye böyle bir politik platformda giriyor. Seçimler sınıf mücadelesinin bir platformu olarak ele alındığında bilimsel sosyalist hareketin Ekim seçimlerine verdiği önem de daha kolay kavranabilecektir.

SEÇİMLER VE SOSYALİST HAREKETİN KİTLESELLEŞMESİ

Türkiye'de işçi sınıfı hareketi ve her düzeydeki örgütlenmesi üzerinde çok uzun yıllardan beri uygulanagelen baskı ve yasaklar en çok politik örgütlenmeye karşı kullanıldı. İşçi sınıfının politik örgütlenmesi her zaman şiddetli terörle engellenmeye çalışıldı. Politik bilincin işçiler arasında yayılması, politik örgütlenmenin işçiler içinde gelişmesi egemen sınıfların ve iktidarların çok hassas olduğu bir alan oldu. Bilimsel sosyalist politik örgütlenme ve politika dar bir çember içinde kuşatılmaya çalışıldı. Birbiri ardına konan yasaklar, tutuklamalar, yoğun terör, bilimsel sosyalist örgüt ve politikanın işçi-emekçi kitleler arasında yaygınlık kazanmasını önlemeyi bir ölçüde başardı. 1960 sonrası göreli demokratik ortamdan yararlanarak kurulan TİP ve TİP'in sınıf niteliğini geliştirme süreci böyle bir geçmişin izlerini elbette taşıdı.

Türkiye sosyalist hareketi açısından çok önemli bir dönem 1960 sonrası yılları oldu. Özellikle TİP'in 1965 seçimlerine katılması sosyalist hareketin kitleselleşmesi yolunda gecikmiş bir adımın atılmasını sağladı. İşçi-emekçi kitleler, aydınlar ve gençler arasında TİP'in seçimler dolayısıyla yaptığı radyo konuşmaları geniş yankılar uyandırdı. Seçimlerin sonuçlarına da yansıyan ve TİP'in 15 milletvekili çıkarmasını sağlayan bu yankılar partinin örgütlü gücünün çok üzerinde geniş bir yandaş kitlesi yarattı. Böylece Türkiye'de uzun baskı dönemlerinde kitle bağlarını geliştirememiş olan bilimsel sosyalist hareket ilk kez, geniş yığınlara burjuvazinin politik çözümlerinin dışında bir politikayı ulaştırıyordu. Bilimsel sosyalist hareketin kitleselleşmesi bu yıllarda kazandığı büyük ivmeyle tecrit çemberini kırarak gelişti. Bu nedenle işçi sınıfı partisinin ve bir çok kitle örgütünün kapatıldığı, sendikal mücadelenin ağır baskılar altına alındığı 12 Mart faşist baskı dönemi sosyalist hareketi kitlelerden söküp alamadı.

12 MART SONRASI SEÇİMLER

TİP'in kapatılmasından sonra yapılan 1973 seçimleri, aralarındaki her türlü ayrılığa karşın tümü burjuva örgütleri olan partiler

arasında yapıldı. TİP'in kapatılmadan önce katıldığı 1969 seçimlerinden, yeniden kurulup katıldığı 1977 Haziran seçimlerine kadar genel, yerel ve ara seçimler sosyalist seçeneğin bulunmadığı seçimler oldu. Sekiz yıllık bir aradan sonra TİP'in 1977 Haziran seçimlerine katılma hakkını elde etmesi işçi sınıfı açısından önemli bir kazanımdı ve seçimlerin burjuva partileri arasında bir yarış olmaktan çıkarılmasını sağladı.

Türkiye İşçi Partisi Merkez Yönetim Kurulu, 1977 Haziran seçimlerinden iki ay önce, Nisan 1977'de yayınladığı bildiride şöyle diyordu:

«Önümüzdeki seçimlerde sekiz yıllık aradan sonra ilk kez işçi sınıfımız ve emekçi halk kitleleri doğrudan yer almakta, Türkiye İşçi Partisi seçimlere katılmaktadır. Böylece 1977 Haziran seçimleri, farklı tutum ve görüntüde olsa da hepsi birer burjuva partisi olan partilerin kendi aralarındaki yarış olmaktan çıkmakta, işçi sınıfımız ve müttefiki emekçi halk kitleleriyle burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesinin bir alanı olmaktadır. İşçi sınıfımızın bilimsel sosyalist partisi olan Türkiye İşçi Partisi'nin seçimlere katılmasıyla, yurt sorunları kapitalist sistemle sınırlı olarak tartışılmaktan kurtulmakta, kapitalizmin karşısına bütün gerçekliğiyle sosyalizm dikilmektedir.»

Türkiye İşçi Partisi'nin seçimlere katılma kararı üzerine çeşitli görüşler ileri sürüldü, tartışmalar yapıldı. Tartışmaların özü bir noktada toplanıyordu: «TİP seçimlere katılmamalıdır ve sosyalist oylar CHP'de toplanmalıdır.»

«Sağ»dan ve «sol»dan gelen bu görüşler tümüyle seçimleri bilimsel sosyalistçe bir değerlendirmeye dayanmadan kendi başına bir olgu olarak ele alıyordu. 1971 öncesinde de ortaya çıkan, seçimleri ve parlamentoyu «burjuvazinin işçi sınıfını ehlileştirmek için kullandığı bir tuzak» olarak değerlendiren görüşle; sosyalist hareketin eylem biçimlerinin tümünü seçimler ve parlamentoya tabi kılan görüşler bugün de bir ölçüde ileri sürülmeye devam ediliyor. 1977 Haziran seçimleri öncesinde, sırasında ve hemen sonrasında ileri sürülen «TİP seçimlere katılmamalıdır ve sosyalist oylar CHP'de toplanmalıdır» görüşü kısa bir sürecin yaşanmasından sonra bir daha tekrarlanamaz hale geldi. 1977 Haziran seçimlerinde seçimlere katıldığı için TİP'e akıl almaz ölçüsüzlüklere varan suçlamalar yöneltenler kısa zamanda çark etmek zorunda kaldılar.

Türkiye İşçi Partisi'nin «sağ» ve «sol»dan gelen bütün saldırı ve eleştirilere karşın 1977 Haziran seçimlerine katılması, sınıf hareketinin önündeki tıkanıklıkların açılması mücadelesini koşulsuz bir biçimde CHP'ye teslim eden oportünist görüşün kısa sürede ipliğini pazara çıkardı. 1977 Haziran seçimlerinde TİP dışında herkes şu

veya bu biçimde CHP kuyrukçuluğu yaparken önümüzdeki Ekim 1979 seçimlerine ilişkin alınan tutum Türkiye İşçi Partisi'nin haklılığını ortaya koyuyor.

Bugün solda yer alan hiç bir örgüt, grup, Ekim-79 seçimlerinde açıktan Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyemez durumdadır. Bulunabilen çözüm, ya bağımsız aday çıkarmak ya da seçimleri boykot etmektir.

SEÇİMLERİ BOYKOT VE SINIF MÜCADELESİNİN GEREKLERİ

Sınıf mücadelesinin gereklerini, verili koşullarda sınıf mücadelesinin başarısı için uygulanacak taktikleri kavrayamayan «sol»lar her zaman en «kestirme» ve en «devrimci» buldukları yolları seçerler. Çelişkiler yumağını bir kılıç darbesiyle çözeceklerini sananların bir bölüğü Ekim-1979 seçimleri için de böyle bir çözüm buldular: «Burjuvazinin tayin ettiği kurallar içinde yapılacak bir seçimi boykot etmek tek devrimci tutumdur», gibi bir mantığa dayanarak Ekim seçimlerini boykot etmeye karar verdiler.

Kimi küçük burjuva aydınlara da zaman zaman cazip görünen seçimlerin boykot edilmesi, parlamentonun ve parlamentoda çalışmanın gereğinin ve öneminin kavranmasına dayanıyor. Parlamentonun tarihsel bir gelişmenin ürünü olduğu ve kapitalist toplumun bütün sınıflararası ilişkilerinin parlamentoya yansıdığı gerçeği kavranamıyor.

İşçi sınıfının tarihsel pratiğinde seçimlerin boykot edildiği ve boykotun devrimci eylemi geliştirdiği örnekler kuşkusuz vardır. Seçimlerin boykot edilmesi ya da edilmemesi gibi mutlak bir ölçü yoktur. İşçi sınıfı partileri seçimleri boykot etmeyi değil, boykot etmeyi gerektirecek durumun ortaya çıkmaması için mücadeleyi esas alırlar. Bilimsel sosyalist hareket seçimleri ve parlamento çalışmalarını hiç bir zaman kategorik olarak reddetmemiştir. Verili tarihsel koşullarda seçimleri ve parlamento çalışmalarını boykot etmek ise -benzerleri tarih içinde görülmüştür- sadece oy vermemekten ibaret pasif bir yol değildir. Bu tür koşullarda seçimler ve parlamento çalışmaları halkın üzerinde oynanan oyunları perdelemekten ibarettir. Bu nedenle de böylesi bir yönetime karşı sürdürülecek mücadele, seçimleri ve parlamentoyu boykot etmeyi de içerir.

Nesnel gerçeklik insanların ona karşı aldıkları tavırlara bağlı olmaksızın gerçekliğini sürdürür. Burjuva toplumunda parlamento varsa, halkın önemli bir çoğunluğu parlamentoda olan bitenle ilgileniyor ve seçimlere katılıyorsa kimilerinin parlamentoyu yok saymaları, kendi bilinçlerinde reddetmeleri hiç bir şeyi değiştirmez.

Burjuva parlamentosunun kitlelerin aldatılması için bir araç olarak kullanılması işçi sınıfının sırf bu nedenle parlamentoya girmeyi, orada çalışmayı reddetmesini gerektirmez. Gerçekten burjuva parlamentosunun kitlelerin aldatılmasında bir araç olarak kullanılması engellenmek isteniyorsa, bunun en iyi ve etkili yolu parlamentoya girmektir. Burjuva parlamentosunun kürsülerinden kapitalist sömürüyü açıklamak, parlamentonun bu sömürünün düzenlenmesindeki rolünü kitlelere göstermekten daha etkili bir yol olabilir mi? Lenin şöyle diyor: «İktidarı ele alamadığımız ve emekçi halkın burjuvaziye karşı sadece kendi sovyetleri için oy kullandığı seçimleri düzenleyemediğimiz sürece; burjuvazi devlet iktidarını kullandığı ve nüfusun değişik sınıflarını seçimlere katılmaya çağırdığı; yalnız proleterler arasında değil, tüm emekçi halk içinde ajitasyonu yürütmek amacıyla seçimlere katılmak bizim zorunlu görevimizdir.»

Burjuva parlamentarizmi ile işçi sınıfının seçimleri ve parlamentoyu sınıf mücadelesinin geliştirilmesi için bir araç olarak kullanması arasında özde hiç bir ilişki olamaz. İşçi sınıfının bilimsel sosyalist partileri parlamentoya, parlamentoda yer almaya, politik mücadele alanlarından ve yöntemlerinden biri olarak bakarlar. İşçi sınıfını, geniş halk kitlelerini Parti'nin programı ve mücadele hedefleri etrafında örgütlemek, Parti'nin strateji ve taktiklerini sömürüye karşı mücadele eden emekçi halk kitlelerine benimsetmek için seçimlere katılırlar. Parlamentoya temsilci soktuklarında da parlamentodan sınıf mücadelesinin bir alanı olarak yararlanırlar. Bilimsel sosyalist hareketle, oportünizm arasındaki kesin ayrım bu noktada ortaya çıkar. Parlamentoyu ve seçimleri tek mücadele alanı olarak gören oportünizm, parlamentonun sınıf karakterini ve burjuva devletinin baskı araçlarından biri olduğu gerçeğini reddeder. Parlamentonun toplumu yönetmede çok önemli bir rolü vardır. Ama bu önem aynı zamanda kısıtlıdır. Oportünizm bu **kısıtlılığı** görmez ve burjuvazinin parlamentoyu devlet işlerini yönetmenin tek ve mutlak aracı olarak gösterme gayretine hizmet eder.

Gerçeği hiç bir zaman kavramayıp kendi öznel bilinçlerinde yarattıkları yargılara göre hareket eden kimi goşist, anarşist gruplar da parlamentonun **tarihsel** önemini, toplum yönetmedeki etkin rolünü reddederler. Seçimleri, kitlelerin politikaya daha duyarlı oldukları bu dönemde en geniş yığınlara işçi sınıfı politikasının ulaştırılmasını, mücadele hedeflerinin benimsetilmesi için yürütülecek propagandanın önemini inkâr ederler.

Burjuvaziye ve burjuvazinin yönetim biçimlerinden biri olan burjuva parlamentarizmine karşı mücadele, kitlelerin beklentileri devam ederken başları kuma sokup, onu reddederek verilemez. Lenin şöyle

diyor: «Parlamento tarihsel gelişmenin bir ürünüdür... Verili tarihsel koşullarda, ancak burjuva parlamentosunun bir üyesi olarak burjuva toplumuna ve burjuva parlamentarizmine karşı mücadele edilebilir. Burjuvazinin mücadelede kullandığı silah, proletarya tarafından da, hiç kuşkusuz bütünüyle farklı amaçlar için kullanılmak zorundadır. Bunun böyle olmadığını ileri süremezsiniz ve bu sava karşı çıkmak istiyorsanız, böylece dünyadaki tüm devrimci gelişmelerin deneyimini sillp atmak zorunda kalırsınız.»

İşçi ve emekçi kitleler seçimler karşısında bir tutum takınacaklardır. İşçi sınıfının partisi eğer gerçekten kitlelerin öncüsü, kısa ve uzun vadeli mücadelelerin önderi ise, seçimlere ilişkin hedefleri de ortaya koymak zorundadır. Eğer parti işçi sınıfının, kitlelerin partisi değil de bir grubun hareketi ise istediği gibi başını kuma gömebilir. Kendi öznel niyetlerini kitlelerin bilinçlerinin yerine koyabilir. Ama işçi sınıfını müttefiki sınıf ve tabakalarla birlikte iktidara götürmek için devrimci eylemi sürdüren bilimsel sosyalist partiler devrimi ancak kitlelerin yapacağını iyi bilirler. Onun için devrimci bir parti devrimin ve sosyalist gelişmenin genel yasalarını iyi kavramaya ve bunları somut toplumsal ve tarihl koşullara uygulamaya çalışır.

İŞÇİ-EMEKÇİ KİTLELER ÇÖZÜMSÜZ BIRAKILAMAZ

Aralarındaki farklılıklara karşın -bu farklar çok önemli de olsa- bütün burjuva partilerinin burjuva toplumunu, kapitalist sistemi savundukları ve sorunlara kapitalizm içinde çözüm aradıkları, geniş kitleler tarafından kesin olarak kavranmış değildir. Özellikle emekçi sınıfların geri unsurları için burjuva partilerinin aralarında farklar, ortaya attıkları ayrı sloganlar ve aralarındaki tartışma gerçeği gizlemede etkin olur. Haziran-1977 seçimlerinde, bir süredir yenilenen ve kitlelerin demokratik istemlerine uygun sloganlarla yaklaşan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yarattığı «umut» böyle bir zemine dayanıyordu. Bu nedenle 1977 Haziran Genel Seçimleri öncesinde ve sırasında Türkiye İşçi Partisi işçi-emekçi kitlelere sosyalizm alternatifinin gösterilmesine büyük önem verdi. Çeşitli gruplaşmalar ve örgütlenmeler etrafındaki «sol»lar için en büyük yanılgı da gene bu noktada ortaya çıkmıştı. Tırmanan faşist tehlikeyi savuşturmak için her zaman tek güvence olan işçi sınıfının örgütlülük ve mücadelecliğini geliştirip güçlendirmek yerine, faşist eğilimi temsll eden Milliyetçi Cephe partilerine karşı koşulsuz bir biçimde CHP'yi desteklemek, anti-faşist mücadeleye ancak zarar verebilirdi. Maddi temellerinden koparılmış bir demokrasi anlayışı ve bu anlayışla CHP umudunun pompalanması, kitleleri çözümsüzlüğe itmekten başka bir sonuç veremezdi.

Cumhuriyet Halk Partisi özellikle hükümet olduktan sonra Türkiye İşçi Partisi'nin tesbitlerinin ve gösterdiği mücadele hedeflerinin doğruluğu çok kısa denebilecek bir zaman sürecinde ortaya çıktı. Türkiye İşçi Partisi'nin doğru tahliller yapmasına, mücadele hedeflerinin geçerliliği ve tutarlılığına karşın, Haziran Genel ve Aralık Yerel seçimlerindeki düşük oy yüzdelerinin nedeni konusundaki sorunun cevabı bu yazımızın konusu dışında kalıyor. **Yurt ve Dünya** daha önceki sayılarında bu konudaki değerlendirmelere yer verdi. (Bakınız, **Yurt ve Dünya**, sayı: 4-7).

Ancak burada bir noktaya değinerek geçeceğiz. Ünlü bir formülasyon var: «Kitleler en iyi kendi deneyleriyle öğrenirler» diye. Kitleler yaşayarak buldukları gerçeklerin, bu gerçekleri daha önceden tesbit eden sosyalist hareketin ortaya koyduğu hedefler ve yürüttüğü mücadele ile çakıştığını kavradıkları zaman, Parti hızla kitleselleşir. Şimdi böyle bir süreç yaşanıyor.

Faşist saldırı ve tehdidin Ecevit hükümeti zamanında da tırmanışını sürdürmesi, CHP yönetiminin faşizmin politik örgütü MHP ile belli düzeylerde diyaloğunu sürdürmesi, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin demokratik hak ve özgürlük taleplerinin karşılanmaması, artan yoksulluk ve işsizlik kitleleri yeni arayışlara yöneltmektedir. Burada da büyük sermayenin bilinen tuzağı karşımıza çıkmaktadır: Kapitalizmin çözümsüzlüğünü görmeye başlayan ve özellikle beklenti düzeyleri gelişmemiş, gerici ideolojilerin etkisi altındaki emekçilere kurulan faşizm tuzağı; «her türlü emperyalizme ve kapitalizme karşı» MHP. Sosyalizm alternatifinin yeterince yaygınlaştırılıp benimsetilmediği, sömürünün nedenlerinin ve kaynaklarının kavratılamadığı emekçiler, faşizmin bu iki yüzlü politikasını görememektedirler. Kitleleri büyük burjuvazinin kurduğu faşizm tuzağından koruyabilmek yalnızca «kahrolsun faşizm» sloganını tekrarlamakla sağlanamaz. Faşist ideolojinin dayanaklarına saldırmak, emperyalizmin ve büyük burjuvazinin talepleri ile MHP'nin ideolojik ve politik hedeflerinin birbirine karşıt, ayrı olmadığını, tam tersine birbiriyle çakıştığını kitlelere göstermek gerekir. Kapitalizmin yıkıntıya uğrattığı köylü-kentli emekçilerin büyük burjuvazinin bu tuzağına düşmesini önlemenin bir koşulu da, gerçek kurtuluş yolunun gösterilmesidir. Onun için sınıf mücadelesi hangi öznel ve nesnel koşullarda olursa olsun, işçi sınıfının ve tüm emekçilerin her türlü sömürü ve baskıdan kurtulacakları sosyalizm hedefinin canlı tutulması zorunludur.

Sınıf mücadelesinin içinde bulunduğu koşullar işçi sınıfı partisinin taktiklerini belirler. Partinin bağımsızlık ve demokrasi için mücadeleye katılacak sınıf ve tabakaların en geniş kitlelerini örgütlemek ve mücadeleye sokmak için eylemini sürdürmesi, sosyalizm için mü-

cadelesinl geriye iten, erteleyen bir politika değildir. Tersine, bağımsızlık ve demokrasi için sürdürülen mücadelenin sosyalizm eksenine oturtulması bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin başarısının da koşuludur. Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü'nün Karakter ve Amaç maddesi konuya büyük açıklıklar getiriyor. Şöyle: «Emperyalizm aşamasındaki kapitalist dünyanın ilişkiler ağı içinde yer alan ve emperyalizmin politik, ekonomik ve askeri baskısı altında olan Türkiye gibi bir ülkede emperyalizme ve faşizme karşı bağımsızlık ve demokrasi için verilen mücadeleyi kapsamayan bir sosyalist mücadele olamayacağı gibi, işçi ve emekçi kitlelerin sosyalizm için mücadelesi ekseninden yoksun bir bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi başarıya ulaşamaz, kalıcı sonuçlar veremez.» (**Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü**, Beşinci Basım, s. 72)

PARLAMENTODA MÜCADELEYİ PARLAMENTO DIŞI MÜCADELE İLE BİRLEŞTİRMEK GEREKİR

İşçi sınıfı partileri hiç kuşkusuz Parlamento'da temsil edilmeseler de, parlamento seçimlerine sokulmasalar da mücadelelerini sürdürürler. Grevler, mitingler, gösteri yürüyüşleri, kitlesel direnişler vb. ile sendikalar ve öteki kitle örgütlerinde çalışırlar, etkinlik kazanmaya ve kitleleri doğru mücadele hedeflerine yöneltmeye uğraşırlar. Tüm bunlar işçi sınıfı partisinin mücadele alanlarıdır. Parti örgütlenmesi, propaganda ve ajitasyonu yaşamın bütün alanlarında ve bütün koşullarda yürütülür. Ve hiç kuşkusuz işçi sınıfı partileri parlamento dışında, parlamento içinde olduklarından çok daha güçlüdürler. Burjuva toplumunda, son tahlilde burjuvazinin egemenliğini sürdürme araçlarından biri olan parlamentoda, işçi sınıfı partisinin mücadele olanakları daha kısıtlıdır. Burjuvazinin sınıfsal tercihlerinin belirleyiciliği ve etkisinin daha az olduğu parlamento dışı alanlarda örgütlenmek ve mücadele, bundan dolayı, parlamentodaki mücadeleden daha geniş boyutludur.

Parlamentonun, özellikle işçi sınıfının bilinçli-öncü kesimlerinin dışında daha geri politik bilinçteki işçiler ve diğer emekçilerle, küçük burjuvazi için önemi daha büyüktür. Onlar parlamentodaki tartışmalara, oradan çıkan seslere daha çok önem verirler, etkilenirler. Toplumun gidişinin sınıf mücadeleleriyle belirlendiği, parlamentonun ve seçimlerin de sınıf mücadelelerinin yansıması olduğu, işçi sınıfının bilinçli-öncü kesimleri dışında kolayca kavranabilen bir olgu değildir. Sınıf mücadelesini bütünlük içinde ve bütün boyutlarıyla kavrayamayan küçük burjuvazi ve onun politik akımları bu yüzden bütün mücadeleyi parlamenter mücadeleyle sınırlarlar. Küçük burjuvazinin daha radikal kesimleri de parlamenter mücadelenin, sınıf

mücadelesinin bütünlüğü içindeki yerini ve önemini kavrayamadıkları için toptan reddederler.

Bu iki yanlışın birbiriyle kesiştiği, çeşitli politik akımların birinden ötekine savrulduğu, Türkiye'nin son iki yıllık tarihinde yaşandı. Hâlâ da yaşanıyor.

Parlamento ve seçimleri sınıf mücadelesinin bütünlüğü içinde değerlendiren ve her zaman seçimlere katılmaya, propaganda ve ajitasyonunu seçimlerde de yürütmeye büyük önem veren Türkiye İşçi Partisi, sınıf mücadelesini bütün boyutlarıyla kavrayamayan küçük burjuva akımlar tarafından yeterli oranda kavranamamıştır. Çok kısa bir süre önce, Haziran-1977 Genel Seçimlerine katılan Türkiye İşçi Partisi'nin seçimlerde izlediği politika, seçim taktikleri, yürütülen propaganda ve ajitasyon çalışmalarının niteliği gibi asıl belirleyici unsurlara hiç bakılmadan, yapılan toptancı inkârlar, çoğu kez sahiplerini inkâr ettikleri konuma düşürmüştür. 1977 Genel Haziran Seçimlerinde CHP'ye koşulsuz verilen desteğin bir adı sosyal demokrasiye teslim olmaksa, diğer adı da parlamentarizmdir. Nitekim verilen sözler meydanlarda unutulmuş, parlamento çalışmaları kitlelerin istemlerine kapanmıştır. Şimdi kimi çevreler «umut»u gelecek bir bahara erteleyebilirler. Ama politik sorumluluk taşıyan hiç kimse artık iki yıl önceki savları öne süremez. Ancak bu alanda püskürtülen sağ sapmanın tümüyle mahkûm edildiği söylenemez.

Şimdi «sol» gruplar güçlerinin yettiği ve becerebildikleri kadarıyla önümüzdeki senato seçimlerine katılmaya çalışıyorlar. Kendilerini güçlü gördükleri yerlerde, bağımsız adaylar gösterdiler. 1977 Genel Seçimlerinde sosyalist harekete karşı, elbirliğiyle ve kayıtsız şartsız, Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen «sol»lar bir anlamda yanılgılarını anladılar. Ama sınıf mücadelesini bütünlük içinde kavrayamadıkları için bir yanılgıdan kurtulup bir başka yanılgıya savruldular. 1977 Genel Seçimlerindeki tutumları da, 1979-Ekim seçimlerine ilişkin kararları da işçi sınıfı mücadelesine zararlı oldu, olacak. Çünkü sonuç ne olursa olsun, seçimler, burjuvaziye karşı sınıf hareketini güçlendirmenin bir aracı olarak değil, sol içi yaygara olarak ele alındığı için; ve kimileri oylarını arttırabilmek amacıyla şeytanla bile pazarlığa oturmaktan çekinmedikleri için, seçim sonrasında gene sol içi küçük hesaplar sınıf mücadelesinin önüne çıkan engeller olmaya devam edecektir.

1979 EKİM SEÇİMLERİ VE PARTİSİZLİK

İşçi sınıfının yürüttüğü mücadelenin en yüksek biçimi, sınıfın temel isteklerine yönelik olan politik mücadeledir. Ekonomik mücadelenin özü emeğin sermayeye daha iyi koşullarla satılması için

mücadeledir. Ekonomik mücadele hiç bir zaman sömürünün kendisini ortadan kaldırmaz. Ancak politik mücadele, bir bütün olarak işçi sınıfının, bir bütün olarak kapitalist sınıfa karşı mücadelesidir. Bu mücadele hiç bir zaman yerine başka mücadelenin konulamayacağı temel mücadeledir. Her ne gerekçeyle olursa olsun partisizliği savunmak sadece bundan dolayı bile burjuvaziye hizmettir. İşçi sınıfının partisine düşmanlık da işçi sınıfına düşmanlıktır.

İşçi sınıfının politik örgütü yerine başka mücadele örgütlerini koymak, hem o örgütlere hem de işçi sınıfı mücadelesine zarar verir. Türkiye'de bu yanlış yeteri kadar yaşandı. Dünya devrimci pratiğinden gerekli dersleri çıkarmayanlar bu yanlışın yeniden yaşanmasına neden oldular.

İktidar değişikliklerini burjuva demokrasisi içinde, burjuva partileri arasında ve onların tekellerinde göstermeye çalışan 'iki partili burjuva demokrasisi oyunu ancak işçi sınıfı partisi tarafından bozulabilir. İktidar değişiklikleri burjuvazinin mutlak, şaşmaz tayin ediciliğiyle değil, sınıf mücadelesinin yapısı, niteliği ve niceliği, örgütsel etkinliği tarafından belirlenir.

Görülüyor ki, bugüne kadar seçime katılma için burjuvazinin koyduğu ve işçi sınıfı tarafından her zaman aşılabilmiş engelleri aşmayı başaramamış «sol» partilerden, seçimleri kayıtsız şartsız boykot etmeyi temel politika sayan goşist gruplara kadar tümü, bağımsız adaylar göstererek Ekim-1979 seçimlerinde yer alacaklardır. Kuşkusuz bu durum demokratik güçler açısından olumlu değildir. Olumlu değildir ama kaçınılmazdır da. Türkiye'nin içinde bulunduğu verili durum bu sonucu doğurmuştur. Aşılması gereken ve mutlaka aşılacak bir durumdur bu. Ama bu seçimlerde en kapsamlı bir biçimde yaşanıyor.

Burjuvazinin, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin saflarına her zaman soktuğu ve diri tutmaya çalıştığı örgütsüzlük ve örgütsel dağınıklık Ekim-1979 seçimlerinde böyle bir tablo ortaya çıkarmıştır. Çıkan bu tablo da gene burjuvaziye hizmet ediyor; körüklenen partisizliği, kitlelerde yaratılmak istenen bulanıklığı arttırıcı bir etken oluyor.

Türkiye İşçi Partisi Temmuz ayından başlattığı seçim çalışmalarını yoğunlaştırarak sürdürüyor. Özellikle sıkıyönetim olan illerde, genel olarak bütün illerde hem devlet örgütünün, hem gerici-faşist güçlerin saldırılarıyla boğuşurken bir de sapmaların saldırılarını göğüslüyor. Bugüne kadar izlenen politika bilimsel sosyalist Partinin, seçim propagandalarına yaklaşımının, doğru politikasının ne olması gerektiğini bir kez daha yeteri kadar açıklıkla ve öğreticilikle ortaya koydu. Parti, bütün güçlerini emperyalizme, büyük tekelci burjuvaziye ve bunların siyasi platformda örgütlenmiş güçlerine karşı

mücadele için seferber etti. Demokratik güçlerin birliğini aday ve oy pazarlıklarının daima üstünde tutmak gerektiğinin bilinciyle; güç-birliğini, ortaya koyduğu ve işçi sınıfı ile birlikte tüm demokratik güçlerin çıkarlarına uygun olan mücadele hedefleri etrafında sağlamaya çalışıyor.

SEÇİMLERİN, SEÇİM SONUÇLARI DIŞINDA ÖNEMİ

Seçimlerde işçi sınıfı partileri, işçi sınıfı içinde ve en geniş emekçi yığınlar arasında programlarının, programlarından çıkan somut mücadele hedeflerinin propagandasını yaparlar. Ortaya koydukları mücadele hedefleri doğrultusunda kitleleri örgütlemek ve harekete geçirmek için çalışırlar. İşçi sınıfının ve emekçi halk kitlelerinin kısa ve uzun vadeli ekonomik, ideolojik ve politik hedeflerine ulaşmak için propaganda ve ajitasyon yaparlar.

Bu nedenle de seçimler için düzenlenmiş özel politikalar, platformlar değil, partinin öteden beri sürdürdüğü çalışmaların, örgütlü mücadelenin verili koşullardaki taktiklerini uygularlar. Alelacele düzenlenmiş reklam kampanyalarını burjuva partilerine ve onların yolundakilere bırakırlar. Lenin şöyle diyor: **«Seçimler için bir platform değil, fakat devrimci sosyal demokrat platformu uygulamak için seçimler! İşçi sınıfı sorunu bu açıdan görmektedir. Seçimleri bu amaçla kullandık ve sonuna kadar kullanacağız.»**

Bilimsel sosyalistler hiç bir zaman seçimleri yalnızca aritmetik sonuçlardan ibaret görmediler. İktidar sorunu nasıl aritmetiksel bir sonuç değil, politik bir sorun ise, seçimler de öyledir. Politik sorun ise her şeyden önce örgütlenme sorunudur. Seçimler örgütlenme çalışmalarına hizmet edebildikleri ölçüde yararlı kılınabilir. Bu açıdan Ekim seçimlerini olumsuzlukların üstüne basarak bir politik eksene oturtan diğerleri ile, burjuvaziye karşı sınıf mücadelesinin hedeflerini geliştirip güçlendirmeye ve örgüt gücünü arttırmaya çalışan Türkiye İşçi Partisi arasındaki fark, daha geniş kitlelerce gözlenecektir. Her halde Ekim seçimlerinin sınıf mücadelesi açısından en büyük yararı da bu olacaktır.

TÜRKİYE'DE SİYASAL KURUMSALLAŞMA VE DEVLETİN EKONOMİK İŞLEVLERİ

GENCAY ŞAYLAN

I. GİRİŞ

Türkiye'nin emperyalizmin sömürü ve denetimi altında bulunan kapitalist bir ülke olduğu açık ve seçik bir biçimde ortaya konmuş bulunmaktadır. Günümüz Türkiyesinde, emperyalizme bağımlılığın farklı sınıfsal kökenlere sahip ideolojiler tarafından önplana çıkarıldığı ve güçlü bir anti-emperyalist akımın belirdiği söylenebilir. Bununla beraber Türkiye'nın emperyalizme bağımlılığı ile ilgili en sağlıklı çözümlemelerin işçi sınıfının ideolojisi savunucularınca yapıldığı açıktır; bu çözümlemelerin etkinliği emperyalizme bağımlılığı oluşturan, güçlendiren ve savunan egemen sınıfları temsil eden MSP, CHP gibi siyasi örgütlerin de lafta da olsa zaman zaman anti-emperyalist içerikli çıkışlar yapmalarına neden olmaktadır.

Burada sözü edilen çözümlemelerin ayrıntılı bir tartışmasına girmek ve böylece bir bağımlılık modelini gerçekçi bir biçimde oluşturmak söz konusu olmayacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi, özellikle işçi sınıfı ideolojisini savunanlar bu işi yapmışlar, sorunu açık bir biçimde ortaya koymuşlardır.[1] Bununla beraber emperyalizme bağımlılık ile ilgili çözümlemelerin belli boyutlarda eksik kaldığı ve bu eksikliğin hızla giderilmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Emperyalizmin evrensel bir olgu olduğu ve buna göre de emperyalist

(1) Bunun için bakınız: Türkiye İşçi Partisi, **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82,** (İstanbul: 1978), s. 3-86 ve 87-112.

bağımlılığın evrensel bir takım özellikler taşıdığı bilinmektedir. Bunun yanında emperyalist bağımlılığın evrensel niteliklerine ek olarak öznel bölge ya da ülke koşullarının da varlığı doğrudur. Başka bir deyişle belli bir ülke ya da bölge ile ilgili çözümlemelerin ilgili öznel koşulları da kapsaması gerektiği, aksi takdirde yetersiz ve eksik kalacağı açıktır.

Böyle bir öncülden hareket edildiği takdirde Türkiye ile ilgili oldukça öznel görünümlü bir olgunun üzerinde durmak gerekir. Türkiye'de siyasal iktidarın kurumsallaşması otuz yılı aşkın bir zamandan beri, ufak bir iki kesintiye karşın «çok partili» bir sistem olarak yürümekte ya da bir başka deyişle parlamenter siyasal yapı kendi koşulları içinde varlığını sürdürebilmektedir. Bu olguyu, Türkiye gibi emperyalizmin sömürü ve denetimi altında bulunan benzer ülkelerin hiç birinde gözlemek olanaklı değildir. Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin hiç birinde çok partili siyasal sistem Türkiye'de olduğu gibi uzun ve kesiksiz işleyememiş; bu yörelerde emperyalizm ile bütünleşen ülkelerin hemen hemen hepsinde siyasal sistem tam boy açık faşizm olarak belirlenmiştir. Bu olgu üzerinde önemle durmak gereklidir. (Burada 1961'lere dek işçi sınıfının legal örgütlenmesinin yasak olduğu, bu alanda yoğun baskıların bulunduğu gerçeği gözardı edilmiş değildir.)

Türkiye'de burjuvazinin siyasal örgütleri sözü edilen olguyu verilmiş olarak kabul etmekte, esas olarak çok partili siyasal sistemi mevcut düzenin demokratikliğinin göstergesi olarak bir propaganda silahı gibi kullanmaktadır. Bu çevrelerin, mevcut düzenin propagandasını yapmada kullanmanın dışında olguyu çözümlemesi «Türk halkının demokrasiye aşık olması» gibi önerilere dayandırılmaktadır. Böyle bir açıklamanın kendi içinde bile ne kadar yetersiz kaldığı açıktır. Burjuvazinin sınıfsal yaklaşımının mantığı içinde çok partili sistem demokrasinin temel ölçütü olarak alınsa bile, Türkiye halkının verili koşullardaki demokrasiyi Arjantin, Mısır ya da Güney Kore halklarından daha fazla sevdiği hiç bir şekilde ileri sürülemeyecektir. Zaten burjuvazinin toplumu anlamak ve doğru biçimde açıklayıp çözümlemek gibi bir kaygusu olmadığından onun ideolojisini savunan kişi ve güçlerin böyle bir sorun üzerinde durması beklenemez.

Bu konu ile ilgili bir ilginç nokta da özellikle gençlik kesimi içinde etkili olan ilerici akımların böyle bir olguyu yok saymalarıdır. Kısaca özetlemek gerekirse, sözü edilen akımlar çoklukla Latin Amerika'daki emperyalist bağımlılığı ve ona göre oluşan siyasal kurumsallaşmayı evrensel bir geçerlilik içinde ele almakta, Türkiye ile ilgili çözümleme ve ideolojilerini de buna göre oluşturmaktadırlar.

Nitekim bu radikal akımların hiç birinin siyasal parti haline gelmemelerinde ya da gelememelerinde bu tür yaklaşımın etkisi olduğu ileri sürülebilir. Bununla beraber tüm sosyalistlerin bu sorun üzerinde durması, böyle bir siyasal kurumsallaşmanın uzunca sayılabilecek bir dönem içinde «nasıl» geçerliğini koruyabildiğini, yakın gelecekte siyasal sistemde «ne gibi değişmelerin» olasılı gözüktüğünü tartışmaları gerekir. Başka bir deyişle yakın gelecekteki değişimlerin neler olabileceğini kestirebilmek için mevcut siyasal sistem nasıl oluştu sorusunu cevaplandırmak gerekir.

Kuşkusuz Türkiye'de varlığını sürdüren «çok partili» siyasal sistem, tek başına burjuva partilerinin ileri sürdüğü gibi demokratik bir toplum yapısının varlığını kanıtlayamamaktadır. Kolaylıkla gösterilebileceği üzere Türkiye toplumu henüz demokratik bir toplum olmaktan çok uzaktır ve demokratikleşme mücadelesi bütün ağırlığı ile gündemde bulunmaktadır. Bununla beraber siyasal sistemin seçimlere dayanarak oluşması ve bu sistem içinde seçimlere çok sayıda, toplumun çeşitli sınıflarını temsil eden siyasi partinin katılması son derece önemli bir olgu olarak kabul edilmelidir. Sosyalizme geçiş ve ondan önce demokratikleşme mücadelesinin «teori ve pratiğinin» bu olgu üzerinde durması zorunlu gözükmektedir. (Elbette üçlü 141-142 gibi tıkanıklıkların açılması gereğini unutmuş değiliz.) Her şeye karşın kapitalist toplum yapısı, özünde çok partili ve seçimli siyasal sistemle çeliştiği için bu sistemin varlığı demokratikleşme için önemli bir önkoşul kabul edilmelidir.

Genel olarak kapitalizmin gelişmesi ile beraber toplumdaki belli türde sınıf çatışmasının ve gerilimlerin keskinleşeceği, giderek kaybetme durumunda kalan burjuvazinin de denetlediği devlet mekanizmasını elden kaçırmamak için siyasal sistemdeki her türlü demokratikleşmeyi ortadan kaldırıcı önlemlere yöneleceği söylenebilir. Toplumdaki kapitalist üretim ilişkilerinin ve örgütlenmesinin sürebilmesi, mevcut sistemin korunabilmesi için burjuvazi siyasal mekanizmayı denetlemeye yönelecektir. Bu denetleme sınıfsal güçlerin mücadelesinin belirlediği şekilde batıda ve diğer kapitalist ülkelerde çeşitli dönemlerde açık parlamenter ya da faşist iktidar biçimleri olarak ortaya çıkmıştır.

Kapitalist bir ülke olan Türkiye'de ise işçi sınıfı üzerindeki baskıların yöntem ve biçimleri değişikliğe uğramakla birlikte, esas olarak parlamentoya dayalı bir siyasal sistem oluşturulup sürdürülebilmiştir. Böyle bir oluşumun ortaya çıkmasında Türkiye'ye özgü öznel tarihsel koşulların belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Burada tartışılmaya çalışılan temel sorun, sözü edilen öznel koşulların ba-

şında 1930'lardan sonra gelişen yaygın kapsamlı devlet girişimciliğinin geldiğidir.

Doğal olarak Türkiye'de, aynı konumda bulunan ülkelerden farklı bir siyasal sistemin oluşması tek değişkenle açıklanamaz. Böyle bir oluşumun karmaşık ve çok yönlü etkileşimlere bağlı olduğu açıktır. Bununla beraber buradaki yaklaşım, çeşitli etkileşimler arasında birinin, devletin ekonomik girişimciliğinin temel belirleyici rolü oynadığını kabul etmektedir. Burada esas olarak böyle bir varsayımın tartışılıp, irdelenmesine çalışılacaktır. Bu nedenle de esas inceleme konusu devlet girişimciliği olacak, KİT'lerle (kamu iktisadi teşebbüsleri) mevcut siyasal sistem arasındaki bağıntılar ortaya konmaya çalışılacaktır.

II. KAMU GİRİŞİMCİLİĞİNİN KAVRAMSAL SINIRLILIKLARI

Kapitalizmin tarihsel olarak ortaya çıkışı «bırakınız yapsınlar» sloganı ile simgelenen liberalizm ile özdeşleşmekte bir başka deyişle kendi kuramsal sınırlılıkları içinde kapitalizm ile devletin ekonomik işlev yükümlenmesinin çeliştiği bilinmektedir. Bununla beraber bu çelişmenin esas olarak mantıksal olduğu ve gerçekte durumun farklı olduğunu söylemek gerekir. Gerçek yaşamda kapitalizmin gelişmesi için devletin aktif olarak ekonomik yaşama katılmasının zorunlu olduğu başlangıçtan itibaren görülmüştür. Örneğin Adam Smith bile devletin düzenin koruyuculuğunu yapmanın, gümrük politikaları izlemenin ve ekonomik yaşamı düzenleyen yasalar çıkarmanın dışında doğrudan doğruya ekonomik alt yapı inşasına girerek ilkel sermaye birikimine katkı sağlamakla yükümlü olmasının lazım geldiğinden söz etmektedir. Gerçekten tarihsel olarak bütün kapitalist toplumlarda, başlangıçtan itibaren şu ya da bu ölçüde devlet girişimlerinin sermaye birikimini sağlamaya yönelik olarak oluşturulduğu görülebilmektedir. Gerek merkantilist dönem gerek serbest rekabetçi liberal dönem, ülkelerin öznel koşullarına göre ortaya çıkmış çeşitli devlet girişimciliği örnekleri ile doludur.

Kısaca özetlemek gerekirse kapitalist süreç içinde devlet, gelişen kapitalizm içindeki sınıfsal çatışmaları yumuşatmak, sermaye birikimi ile geri ülkelerde de kapitalizmi geliştirmek amaçlarını sağlamak için ekonomik yaşama doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak müdahale etmektedir. Bu müdahale, doğrudan doğruya üretim birimlerinin oluşturulması, meta ve hizmetlerin devletçe satın alınması, vergi ve kredi denetimleri ile ekonomik yapının dolaylı biçimde etkilenmesi, fiyat saptamaları ve denetimleri gibi birbirlerinden farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Kapitalist toplumlarda hangi biçimde olursa olsun devletin ekonomik yaşama müdahalesi, birbir-

lerinden önemli ölçüde farklılık gösteren iki ana grup içinde toplanabilmektedir. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki devletçilik ve azgelişmiş kapitalist ülkelerdeki devletçilik.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet girişimciliğinin büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir; devlet bir taraftan zarar eden girişimleri ve sanayiye temel girdi üreten kesimleri ulusallaştırırken diğer taraftan da yaygın bir sosyal güvenlik uygulamasına girişmiştir. Burada ortaya çıkan ana olgu, devlet işletmecliği ile büyük tekelci sermaye arasındaki bütünleşme olmuş, devlet ürettiği girdilerle ve müşterl olarak tekelci sermayenin rahatça çalışması için olanaklar sağlamaya kalkışmıştır. Azgelişmiş ülkelerde ise devlet, sermaye eksikliği, üretim yetersizliği gibi nedenlerden dolayı ekonomik alana girmiş; böylece bu ülkelerde genel olarak devletin ekonomik işlevi tekelci sermayenin çıkarlarını korumaktan çok kapitalizmi geliştirmeye, burjuvazinin ilkel birikimini hızlandırmaya yönelik olmuştur.

Azgelişmiş ülkelerde esas amaç kapitalizmi geliştirmek olsa bile devlet girişimciliği iki boyutlu etki yaratacak biçimde ortaya çıkmıştır. Devlet kapitalizminin sözü edilen bu iki yönlü etkisi şöyle belirlenebilir. Bir taraftan özel teşebbüse destek sağlanarak ve çoklukla onun denetiminde gelişerek kapitalizmi ve ülke burjuvazisini güçlendirmek; diğer taraftan da ilerici, demokratik bir sürecin oluşmasına olanak sağlamak. Azgelişmiş ülkelerdeki devlet girişimciliğinin ikinci yönü üzerinde duran Oscar Lange, devlet kapitalizminin bu gibi ülkelerde genellikle ilerici bir rol oynadığını belirtmektedir.[2] Gerçekten de sosyalizme geçişin ön koşulları demek olan demokratikleşme hareketi, gelişmiş ya da azgelişmiş bütün kapitalist ülkelerde ekonominin bazı ana kesimlerinin ulusallaştırılmasını içermektedir.[3]

Kuşkusuz azgelişmiş bir ülkede devlet yatırımlarının biçim ve içeriği toplumun sınıfsal yapısını, başka bir deyişle üretim ilişkilerini kökten etkileyebilecektir. Bu sorun üzerinde çalışan Sachs belli başlı iki tipten söz etmektedir.[4] Bunlardan biri «Japon modeli» olarak adlandırılmakta ve burada devlet sermaye koyup üretim birimleri oluşturduktan sonra bunları özel teşebbüse devretmektedir. İkinci model olarak ise Hindistan ele alınmakta, bu modelde belirleyici niteliğin devletin belli alanlarda üretim yapacak kurumları oluşturarak o ke-

---

(2) Oscar Lange, **Essays on Economic Planning,** (Nakleden Ignacy Sachs, **Patterns Of Public Section in Underdeveloped Countries,** (Londra: 1964), s. 69.

(3) Bakınız: FKP, FSP, **Ortak Hükümet Programı,** (Çev.: INFO-TÜRK Ajansı), İstanbul: 1974, s. 60-62.

(4) Ignacy Sachs, a.g.y., s. 59.

simleri denetimi altına aldığından söz edilmektedir. İlerde daha ayrıntılı bir biçimde tartışılacağı üzere Sachs'ın sözünü ettiği «Hindistan modeli» çok önceleri Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır. Bilindiği gibi Türkiye'de yaygın devletçiliğe geçiş dönemi 1929 bunalımı ile başlamıştır. Kısaca belirtmek gerekirse devletin ekonomik yaşama müdahalesi ile Türkiye 90'ı aşkın azgelişmiş ülkeler grubu içinde en gelişmişler arasında yer almıştır. Başka bir deyişle, Türkiye her ne kadar kapitalist gelişmesi sonucu ileri kapitalist ülkeler arasına girmeyi başaramamışsa da emperyalizme bağımlı geri ülkeler içinde oldukça gelişmiş bir konuma gelebilmiştir. Örneğin Birleşmiş Milletler ya da benzeri uluslararası kuruluşların karşılaştırmalarında Türkiye'nin «orta düzeyde gelişmiş ülkeler» arasında yer aldığı görülmektedir.

Aşağıda düzenlenmiş Çizelge 1, Türkiye ile seçilmiş benzer ülkeler arasında bir gelişmişlik düzeyi karşılaştırmasına olanak vermektedir.

ÇİZELGE 1

TÜRKİYE VE BAZI AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ — 1976

ÜLKELER	Kişi Başına Milli Gelir (Dolar)	Milli Gelirin Kesimler Arasında Oransal Dağılım (%)			Kişi Başına Yabancı Sermaye (Dolar)	Kişi Başına Dış Borçlar (Dolar)
		Tarım	Sanayi	Hizmetler		
TÜRKİYE	990	29	28	43	12.4	86.6
GÜNEY KORE	670	27	34	39	47.2	184.9
TUNUS	840	21	30	40	64.0	237.8
MEKSİKA	1.090	10	35	55	88.8	250.7
BREZİLYA	1.140	8	39	53	37.5	135.0
ARJANTİN	1.550	15	41	44	74.2	165.5

Kaynak: Dünya Bankası, **World Development**, 1978.

Çizelgenin ortaya koyduğu açık bir gerçek, Türkiye'nin yapısal olarak geliştiği ve batı dünyası tarafından tüm azgelişmiş ülkelere örnek gösterilen Güney Kore, Tunus, Meksika, Brezilya ve Arjantin gibi ülkelere oldukça yaklaşmış olduğudur. Ancak yukarıdaki çizelgenin düzeltilmesi gereken yönü, dış borçların gerçek durumu aksettirmediğidir. Bu iki nedene bağlanabilmektedir. Birinci olarak Türkiye'nin dış borçları özellikle 1975 yılından sonra çok hızlı bir biçimde artmış, 1. MC döneminde «dövize çevrilebilir mevduat» (DÇM) kısa vadeli tefeci banker borcu biçiminde ülkeye akmıştır. Bunun sonucu

ise Üçüncü Plan döneminde dış tasarrufların oranının %25'e yükseldiği görülmüştür. Yukarıdaki çizelgede dış borçların düşük çıkmasının bir nedeni de DÇM ve kısa vadeli banker kredilerinin tam olarak bilinememesidir. Bunların hesaplanması ancak 1978 yılı içinde borç erteleme operasyonlarına kalkılışınca mümkün olabilmiştir. Bütün bunlara karşın 1978 yılı için Türkiye'nin dış borçları kişi başına 300 dolar civarına çıkmış görünmektedir. Kısa vadeli banker kredilerinin resmî hesaplamaların dışında kalması olayı kuşkusuz diğer azgelişmiş ülkeler için de geçerli olarak düşünülmelidir. Son yıllarda DÇM uygulaması ile olağanüstü boyutlara eren dış borçların özel durumu bir tarafa bırakılacak olursa yukarıdaki çizelgeye dayanarak Türkiye'nin ekonomik gelişmesini diğer ülkelere oranla çok daha az yabancı sermaye ve dış borçlanma ile başardığıdır. Özellikle yabancı sermayenin azlığı son derece önemli bir olgu sayılmalıdır. Türkiye devlet kapitalizmini başarılı bir şekilde uygulamış ve kuşkusuz bu gelişme biçimi siyasal sisteme damgasını vurmuştur. Hatırlatılmasında yarar olan nokta, batı tarafından gelişmeleri ve kalkınmaları «mucizevi» olarak adlandırılan, çizelgede yer alan diğer ülkelerin, çizelgede yer almayan azgelişmiş ülkelerin çok büyük çoğunluğu gibi tam boy açık faşizm altında bulunduklarıdır. Salt bu olguya bakarak yabancı sermayenin büyüklüğünün ülkedeki faşizan gelişmeleri hızlandırdığı, buna karşılık yabancı sermayenin görece azlığının ve yaygın bir devlet girişimciliğinin liberal bir siyasal sisteme olanak sağladığını söylemek mümkündür.

III. TÜRKİYE'DE DEVLET GİRİŞİMCİLİĞİNİN GELİŞMESİ VE BOYUTLARI

Türkiye'de devlet girişimciliğinin Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılı içinde başlamış olduğu söylenebilmektedir. Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete devredilen üretim birimleri arasında 1810 yılında kurulan Beykoz techizat-ı askeriye fabrikası, 1835 yılında kurulan feshane ve İzmit çuha fabrikası, 1845 yılında kurulan Hereke dokuma fabrikası, 1850 yılında kurulan Bakırköy bez fabrikası sayılabilir. Bunlara ek olarak Ziraat Bankası'nın da 1888 yılında bir devlet girişimi olarak kurulduğu söylenebilir. Bunlara karşın genç Cumhuriyetin devletçiliği yadsıdığı ve 1923 İzmir İktisat Kongresi ile ekonomi politikasını belirlediği bilinmektedir. Buna göre ekonomik yaşam özel teşebbüse bırakılmış, tam bir liberalizm uygulamasına girişilmiştir. Ancak bu liberalizm kitaptaki tanımına uymamakta özel teşebbüs devletin hukuksal ve siyasal üstünlüğü kullanılarak desteklenmektedir.

1923-30 dönemi vergi ve gümrük kolaylıkları, kredi ve sübvansi-

yon olanakları ile tarım ve sanayi kesimlerinde özel teşebbüsü geliştirmeye yönelmiş; özellikle tarım kesimindeki destek ve yardımlarla kulak yetiştirmeye özen göstermiştir. Bunun sonucunda da Trakya, Batı Anadolu ve Çukurova gibi bölgelerde, demiryolları boyunda pazar için üretim yapan tarımsal işletmeler ya da başka bir deyişle bir kulak sınıfı ortaya çıkmaya başlamıştır.[5] Buna karşılık çeşitli teşvik yasalarına, belirli üretim alanlarında özel sektör gruplarına tekeller sağlanmasına karşın özel sanayi ya da sanayi burjuvazisi yetişmemiş; belli malların üretimini ve satışını tekel olarak alan gruplar bunları yurt içinde üretme yerine daha kolay ve kârlı olan ithalat yolunu seçmişlerdir.

Türkiye için dönüm noktası 1929 büyük bunalımı olmuştur. 1929 Eylülünde New-York'ta patlayan bunalım kısa bir süre içinde tüm kapitalist dünyayı kaplamıştır. Bunalım, Türkiye için ihraç malı olan tarımsal ürünlerin büyük fiyat düşmesi biçiminde bir etki yaratınca ülke ithalatı da büyük ölçüde daralmak zorunda kalmıştır. Zaten bilindiği gibi bunalım genel olarak bütün ülkelerin dış ticaretinin daralması ve her ülkenin otarşik ekonomiye yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçeve içinde Türkiye bir iki yıl süren çeşitli çözüm arayışlarından sonra devletçiliğe yönelmek zorunda kalmıştır. Ancak hiç unutulmaması gereken nokta bu seçmenin egemen sınıf olan Türk burjuvazisi tarafından yapılmış olmasıdır.

Devletçilik bir politika olarak 1930 yılı sonlarında Atatürk tarafından, bir yurt gezisinde ortaya atılmış ve yine Atatürk'ün ifadesi ile, «halkın esas olarak yoksul olduğu ve herşeyi devletten beklediği» öncülüne dayandırılmıştır. Böylece büyük bunalım o zamana kadar izlenen ekonomi politikasının değişimine neden olurken, devletçilik uygulanmasına başlaması ile beraber ülkedeki hakim ittifak biçimleri de değişmeye başlamıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse o zamana kadar en etkin gözüken ve en hızlı biçimde gelişen kulaklar ya da pazar için üretim yapan tarım kesimi ile ihracatçı tüccar koalisyonu yıkılmış: bu sınıfsal katmanın doğrudan doğruya yerini alacak başka bir güç ortada olmadığından devlet ister istemez sanayileşmeye öncülük etmiştir.[6]

1930'lardan itibaren sanayi alanında devlet işletmeleri kurulmağa başlamış, bunun yanında ekonominin devlet eliyle denetimini sağlayacak, para ve kredi politikaları üstünde etkili olacak kurumsallaşmalara gidilmiştir. 1932 yılında Sümerbank'ın, 1933 yılında Halk ve Emlâk ve Kredi Bankalarının, 1935 yılında MTA ve Etibank'ın kurul-

(5) İlhan Tekeli, Selim İlkin, **1929'da Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, (Ankara: 1977), s. 37.
(6) İ. Tekeli, S. İlkin, **a.g.y.**, s. 223.

ması bu girişimlerin örnekleri arasında sayılabilir. Sovyetlerin teknik ve malî desteği ile uygulanan I. Sanayi Planı, daha sonra savaş koşulları içinde oluşturulan Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi, Petrol Ofisi gibi kuruluşlar devlet işletmeciliğinin kapsamının önemli ölçüde gelişmesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası tüm dünya için olduğu gibi Türkiye için de önemli değişikliklerin başlangıcı sayılabilir. Bu değişiklikler, 1946 yılında başlayan çok partili düzen ve bunun sınıfsal özü çeşitli yapıtlarda her yönü ile tartışılmış bulunduğundan bu sorun üzerinde burada fazla durulmayacaktır. Devletçilik uygulamasının ve savaş koşullarının gelişmesine önemli katkılar sağladığı tarım ve ticaret burjuvazisi siyasal sistemi ve devleti doğrudan doğruya denetimi altına alma eğilimleri göstermeye başlamış, yeni siyasal yaşam böyle bir gelişmenin sonucu ortaya çıkmıştır. Değişikliklerin başında yer alan önemli bir olgu da Türkiye'nin 1946 yılından sonra ekonomik ve siyasal açıdan kesin bir biçimde ABD'ye bağlanmaya başlamasıdır. Bu bağlanma içinde ABD'nin, Türkiye'den sanayi yatırımlarından vazgeçmesini, kurulan devlet girişimlerini özel teşebbüse devretmesini ve tarımda rasyonalizasyona gitmesini talep ettiği bilinmektedir. Buna bağlı olarak 1950 yılında iktidara gelen DP'nin ilk kurduğu hükümet programında, «iktisadî sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak, hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek» önerisi yer alıyordu. Yine bu hükümet döneminde pamuklu ve yünlü dokuma, çimento, tuğla, kiremit fabrikalarının özel teşebbüse devredilmesi planlanıyor, ancak bu iş başarılamıyordu. Özel teşebbüsün sermaye yetersizliği ve bundan da ötede devlet fabrikalarının özel teşebbüsün gelişmesine önemli katkısı ağır basıyor, böylece bir taraftan ideolojide devletçilik anlayışına şiddetle karşı çıkılırken uygulamada devlet girişimlerini tasfiye etmek şöyle dursun geliştirildiği görülüyordu. Örneğin 1950'de toplam yatırımların %43'ü devlet tarafından yapılırken bu oran 1959'da %62.5'e çıkıyordu. DP döneminde devlet bir taraftan barajlar, karayolları gibi alt yapı yatırımlarına büyük fonlar ayırırken diğer taraftan da iktisadî devlet teşebbüslerinin sayısını ve çalışma alanlarını hızla genişletiyordu.

1950 yıllarından sonra ortaya çıkan ilginç bir uygulama da karma teşebbüslerin kurulmaya başlamasıdır. Böylece devlet kuruluşları, sermaye, bilgi ve deneyimlerini özel teşebbüs emrine vererek onların gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. İlerde daha ayrıntılı olarak değinileceği gibi karma girişimler burjuvazi için büyük olanaklar yaratmış, bir taraftan kolay ve kısa yoldan sanayici haline gelme yolu açılırken diğer taraftan da hissedar olma nedeni ile elde edilen bayilikler sayesinde büyük kârlara konma olasılığı yaratılmıştır. 1950-60

arasında yüzden fazla karma girişimin kurulduğu görülmektedir. Bunların en ilginç örneklerinden biri Çukurova Elektrik A.Ş.'dir. Seyhan Barajı yapılırken gerekli dış kredi, barajdan elde edilecek enerjinin bir özel şirket eliyle işletilmesi koşulu ile bulunmuş ve böylece devlet barajı yapıp üretilen enerjinin işletilmesini bir özel şirkete vermiştir.

Görüldüğü gibi 1929 yılından itibaren devlet ekonomik yaşama etkin bir biçimde girmekte; bir taraftan DSİ, YSE, TCK vb. kamu kuruluşları aracılığı ile yollar, barajlar, sulama tesisleri, okullar vb. kurumları inşa etmekte diğer taraftan da KİT'ler aracılığı ile çeşitli mal ve hizmetleri üretip piyasada satmaktadır. İlginç olan nokta kamunun büyüklüğünün ve etkinliğinin giderek artmasıdır. Bu süreç günümüze kadar böyle gelmektedir. Örneğin 3. BYKP döneminde sabit sermaye yatırımları özel kesimde 506.7 milyar lira iken kamu kesiminde 509.4 milyar lira olmuş ve 4. BYKP'nında özel teşebbüsün 677.5 milyar kamunun ise 898.3 milyar lira yatırım yapması öngörülmüştür. Aynı şekilde son yıllara ait basit bir karşılaştırma da kamunun artan büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Çizelge 2, 1972 ve 1976 yıllarına ait yatırımların kamu ile özel kesim arasındaki dağılımını göstermektedir.

ÇİZELGE 2

KAMU VE ÖZEL KESİM YATIRIMLARI

(1971 fiyatlarına göre)

	1972 (milyon TL)	1976 (milyon TL.)
1. KAMU KESİMİ		
A) KİT'ler	9.385 (%24.9)	15.962 (%25.3)
B) Kamu	9.054 (%24.0)	17.426 (%27.7)
2. ÖZEL KESİM	19.256 (%51.1)	29.609 (%47.0)
3. GENEL TOPLAM	37.695 (%100)	62.997 (%100)

Kaynak: 4. BYKP.

Çizelge kamu kesiminin etkinlik artışı konusunda bir fikir verebilmektedir. MC iktidarı altında bile toplam KİT yatırımları 5 yıl içinde %170, diğer kamu yatırımları %192 artış gösterirken özel kesim yatırımları ancak %49'luk bir artış gösterebilmiştir. Salt sanayi kesiminde 1973 yılında gayri safi millî hasılanın %19.2'sini üreten KİT'ler 1975 yılında %23.5'ini üretmiştir. Kısaca belirlemek gerekirse, devletin ekonomik yaşamdaki etkinliği kolaylıkla ortaya konabilmektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi tüm kapitalist ülkelerde devlet girişimciliğinin kapsam ve oranının genişlemekte olduğu ileri sürülebilir. Bununla beraber Türkiye'nin devlet kapitalizmi açısından diğer azge-

lişmiş ülkelere oranla oldukça ilerde bulunduğu söylenebilir. Azgelişmiş ülkelerde özel teşebbüs genellikle GSMH'nın çok büyük bir kısmını üretmekte ve bu oran çoklukla 3/4'ün üstünde bulunmaktadır.[7] Nitekim başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere azgelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunda özel kesim, sabit sermaye yatırımlarında, hammadde ile kaynakların üretim ve dağıtımında, enerji ve ara mallarının üretiminde, döviz kullanımında büyük bir ağırlığa sahip olmakta, kesin denetimi elinde bulundurmakta; buna ek olarak ülke içine yatırım yapmış yabancı sermaye ile bütünleşmiş bulunmaktadır.

Türkiye ise bu tip ülkelere oranla çok daha az yabancı sermaye ile karşı karşıya bulunmakta ve yine bu ülkelere göre çok daha büyük, etkin bir devlet kapitalizmine sahip olmaktadır. Kuşkusuz bu olgu siyasal yapı ile yakından ilişkili bulunmaktadır. Bu bakımdan KİT'lerin Türk ekonomisi içindeki konum ve işlevini tartışmak çözümlemeye önemli katkılar sağlayacaktır.

IV. KİT'LERİN KONUM VE İŞLEVLERİ

Bir devlet kuruluşu olarak mal ve hizmet üreten, sermayesinin tamamı ya da büyük kısmı devlet tarafından sağlanan ekonomik işlevli örgütler, kamu iktisadi teşebbüsleri, iktisadi devlet teşekkülleri, kamu payı hâkim kuruluşlar, kamu kuruluşları gibi çeşitli adlarla tanımlanmakta ve böylece ortaya bir kavram karışıklığı çıkmaktadır. Bir bakıma bütün bu kuruluşları kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) teriml altında toplamak olanaklıdır. Kavram olarak kamu iktisadi teşebbüslerinin tanımı, «Kamu İktisadî Teşebbüslerinin TBMM'ce Denetlenmesi» hakkındaki 468 sayılı yasanın 4'üncü maddesinde yapılmıştır. Bu tanıma göre: a) sermayesinin yarısından fazlası kamu tüzel kişilerince sağlanmış kurumlar ile, b) bu kurumların, sermayesinin yarısından fazlasını sağladıkları kurumlar, c) yukarıda sayılanlardan olmamakla beraber kendilerine bazı kamu yetki ve görevleri verilmiş olup galip özellikleri bu kamu hizmetlerini yürütmek olan ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından olmayan özel kanunlara tabi kurumlar ve İller Bankası kamu iktisadi teşebbüsü sayılmaktadır.

Yukarıda da kısaca değinildiği gibi KİT'ler çok geniş bir alanda çalışmakta ve çok çeşitli mal ya da hizmet türleri üretmektedir. KİT'lerin mal ve hizmet ürettikleri alanlar kabaca beş bölümde topla-

(7) V.L. Tyagunenko ve diğerleri, **Industrialization of Developing Countries** (Moskova: 1973), s. 113-114. Bu konuda ayrıca Gustav Renis'in yapıtında da çeşitli azgelişmiş ülkelerin kamu sektörlerinin incelemesine bakılabilir. Gustav Renis, **Government And Economic Development,** (Londra: 1972).

nabilir. Bunlar, imalat kesimi, maden ve enerji keslml, tarım kesimi, ulaştırma kesimi, kredi ve finansman kesimi olarak sıralanabilir. Bu beş kesimde mal ve hizmet üreten KİT'lerin belli başlıları Ek Çizelge 1'de gösterilmektedir. Bu çizelgedeki kuruluş tarihlerine göre 38 KİT' den 11 tanesinin 1950'den önce, 17 tanesinin 1950-60 arasında ve 11 tanesinin de 1960 sonrasında kurulduğu görülmektedir.

Bununla beraber büyüklük ve etkinliklerine bakılınca KİT'lerin esas olarak sanayide ağırlık taşıdıkları görülmektedir. KİT'lerin tüm GSMY'ya katkısı 1973 yılında %6.9 iken bu oran 1977'de %7.8.'e çıkmıştır. Buna karşılık sanayideki katma değer payları 1973'de %26.0 dan 1977'de %29.7'ye ulaşmıştır. Aslında KİT'lerin gerek GSMY'ya gerek toplam katma değere katkısı bu rakkamların gösterdiklerinden fazla olmak gerekir; çünkü KIT'ler tarafından üretilen malların fiyatları sürekli düşük tutulurken katkıları da buna göre olduğundan küçük olarak hesaplanmaktadır.

Kredi ve finansman kesimine bakıldığında ülkenin en büyük sosyal güvenlik kurumları olan Emekli Sandığı'nın ve SSK'nın; TMO ve DMO gibi büyük satın alma kurumlarının; Turizm Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Emlâk Kredi Bankası, Halk Bankası ve Ziraat Bankası gibi kuruluşların sistemin işlemesinde çok büyük bir ağırlık taşıdıkları görülmektedir. Orneğin sözü geçen bankaların toplam devduatın %34'ünü kapsadıkları ve toplam ticari kredilerin %44'ünü verdikleri ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber KİT'lerin ekonomi içindeki göreli etkinlikleri, özellikle üretim alanında ortaya çıkmaktadır. Ek Çizelge 2, bazı temel maddelerin üretiminde KİT'lerin payını göstermektedir.

Ek Çizelge 2'nin açıkça ortaya koyduğu olgu, KİT'lerin esas olarak hammadde ve ara malları gibi temel sanayi girdileri alanında büyük bir ağırlığa sahip olduklarıdır. Bunun yanında et, süt, ayakkabı, dokuma, şeker gibi tüketim malları üretiminde de KİT'lerin küçümsenemeyecek bir paya sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Ek Çizelge 2'nin gösterdiği genel tablo, bu çizelgede yer almayan tüketim maddeleri üretimi de hesaba katılarak, KİT'lerin ekonomik yaşamda iki boyutlu etkinliğe sahip oldukları biçimlnde yorumlanabilir. KİT'ler bir taraftan gerekli hammadde ve ara malları gibi girdileri üreterek sanayileşmeye büyük olanaklar sağlamakta; diğer taraftan da gıda ve giysi gibi zorunlu tüketim maddeleri üreterek yoksul halk yığınları için olanaklar sağlamaktadır. Türkiye'nin yabancı sermayeyi yoğun bir biçimde kullanmadan bugünkü sanayileşme düzeyine ulaşmasında en büyük katkının KİT'ler tarafından sağlandığı söylenebilir. Devlet kurumları sadece sanayi için gerekli girdileri üretmekle kalmamış, bunun yanında büyük ölçekli ileri teknolojiyi ge-

tirmek, sanayi işgücünü yetiştirmek gibi alanlarda da bir birikim sağlamıştır. Tüketim malları alanında da KİT'ler özel teşebbüse oranla üretimlerini daha ucuza satarak düşük gelirli, geniş yığınların göreli yoksulluklarını azaltıcı bir görevi yerine getirmiştir. KİT'lerin Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde ya da bir başka deyişle kapitalizmin yükselmesinde böylesine etkin ve hayati bir rol oynamalarına bakarak onların burjuvazinin dayanak ve desteği oldukları ileri sürülebilir.

Türkiye'de devlet kapitalizminin tarihsel işlevinin, esas olarak burjuvazıyi geliştirip, güçlendırmek olduğu genellikle araştırıcılar tarafından kabul edilmektedir. Çağdaş Türkiye'nin ekonomi politiği çözümlenmeye çalışılırken gözden kaçırılmaması gereken nokta, burjuvazinin gerek ticaret gerek sanayi kesiminde sermaye birikimini büyük ölçüde devletin dağıttığı rantlara dayanarak yaptığıdır. Bu rant dağıtımı çeşitli biçimler almakla beraber en önde gelen şekli, devletin ürettiği mal ve hizmetleri kullanmak olmuştur. Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, burjuvazinin gelişmek için, denetlediği devlet kurumunu son derece etkin bir biçimde kullandığı söylenebilir. Böyle bir tarihsel gelişim içinde KİT'lerin belli başlı şu işlevleri yerine getirdiği ileri sürülebilmektedir.

1) Yukarıda da değinildiği gibi sanayi için gerekli girdileri ve tüketim maddelerini üreterek sanayileşme için ortamı hazırlamış, sanayi girdilerini sürekli maliyeti altında satarak sanayi burjuvazisinin işini kolaylaştırmış, aradaki fark bu kesim için önemli bir rant kaynağı olmuştur. Buna ek olarak oluşturulan üretim örgütlerinin yarattığı yüksek talep ile üretilen malların satışı ticaret sermayesinin birikiminde önemli katkılarda bulunmuştur.

2) Devlet kapitalizmi toplumdaki sınıf çatışmasını perdelemiş; ucuz tüketim mallarının üretimi, gereğinden fazla istihdam vb. süreçlerle burjuvazi için etkin bir kamuflaj sağlamıştır. Devlet kapitalizminin toplumdaki emekçi kesimlerin bilinç düzeylerinin yükselmesinde etkin bir engel oluşturup oluşturmadığı önemle tartışılması gereken bir konudur. Türk-İş'in büyük ölçüde devlet kesiminde etkili olduğu gözönüne alınırsa, devlet kapitalizminin burjuvaziye sendikal hareketi de denetlemek olanağını sağladığı ileri sürülebilir.

3) Devlet kapitalizminin erken ve güçlü bir biçimde ortaya çıkışı yabancı sermayenin yoğun olarak Türkiye'ye gelmesini önleyici bir rol oynamış; yabancı sermaye doğrudan yatırım yerine özel sanayicilerle patent, know-how vb. araçlarla bütünleşmek yoluna gitmiştir. Bu işlevin de ülkede, emekçi kesim arasında anti-kapitalist bilinçlenmeye ters etkisi olduğu söylenebilir.

Bu işlevlerine bakarak devlet kapitalizminin toplumdaki sınıf gerilimini azalttığı, perdelediği, belki daha önemlisi burjuvaziye sürekli

kaynak aktardığı için bunalımlarını frenlediği ve böylece çok partili sistemin yürüyebilmesi için uygun bir ortamın oluşumuna önemli katkıda bulunduğu söylenebilir. Emekçi kesimlerin ürettiği değerin burjuvazi tarafından doğrudan değil devlet tarafından alınıp burjuvaziye rant olarak aktarılması emekçilerin siyasal mücadeleye girmesini yavaşlatmış buna karşın ülkenin emperyalizmin denetimi altına girmesini kolaylaştırmıştır. Ancak yakın zamanlara kadar rahat bir biçimde yürüyen bu sürecin giderek işlemez olduğu, emperyalizme bağımlı burjuvazi ile emperyalizmin KİT'ler konusunda giderek olumsuz bir tavır aldığı görülmektedir. Kapitalist-emperyalist sistemin bunalımından doğan bu olgu üzerinde durmak ve yapısal zıtlıklardan oluşan bu yönelimin ülkenin siyasal sistemi üzerinde ne gibi etkiler yaratacağını tartışmak gerekir.

V. DEVLET KAPİTALİZMİNİN BUNALIMI

Devlet girişimlerinin hem giderek büyümesi hem de ürettiği mal ve hizmetleri maliyeti altında satarak burjuvaziye sürekli rant sağlaması çelişkili bir durumdur ve bu çelişki nedeni ile son 30-40 yıl içinde zaman zaman ciddi boyutlara varan bunalımlarla karşılaşılmıştır. Bunalımlar, genellikle KİT'lerin aşırı borç altına girmesi biçiminde kendini göstermektedir. KİT'lerin devamlı olarak burjuvaziye rant sağlama ugraşı, yani maliyetleri altında satış yapmaları sonucu kuruluşların işletme açıklarını ve yatırım gereksinmelerini karşılamak için Merkez Bankası ve hazine kaynaklarına başvurulmasını zorunlu kılmaktadır. Örneğin 1960 yıllarına doğru böyle bir bunalım giderek derinleşmiş ve bunun sonunda KİT'lerin Merkez Bankasına olan borçlarını ödeyememeleri söz konusu olmuştu. Bunun sonucu bir takım yasal düzenlemelere gidilmiş, bu çerçeve içinde ünlü 440 sayılı yasa çıkarılmıştı. 440 sayılı yasa, KİT'lerin bundan böyle kendi kaynaklarına dayanarak, kâr elde etme esasına göre çalışmasını öngörmekteydi. Ancak bu tür bir düzenleme kuruluşların temel politik işlevi ile ters düştüğünden uygulanamamış, herhangi bir değişiklik olmadan yapısal bunalım süregelmiştir.

Bütün kapitalist dünyayı ve bu arada Türkiye'yi de etkisi içine alan son bunalım 1970'lerde ortaya çıkmış olup halen süregelmektedir. Bu bunalım içinde KİT'lerle ilgili sorun tekrar aciliyet kazanmıştır. Yapısal olarak KİT'lerin sürekli hazine ve Merkez Bankası kaynaklarına gereksinme duyması, bunalımın derinleşmesi ile beraber burjuvazi tarafından eleştirilen bir sorun niteliği kazanmaya başlamıştır. Doğal olarak Merkez Bankası ve hazine kaynaklarının sürekli olarak KİT finansmanında kullanılması enflasyonu körükleyici bir etki yaratmıştır. Aslında sürekli enflasyon burjuvazi için olumsuz bir olgu

sayılmaz ve sermaye birikimini kolaylaştıran bir etkisi olduğu bilinmektedir. Bununla beraber içinde yaşanılan bunalımdan çıkma ya da dış yardım alabilme koşulu olarak IMF, KIT'lerin finansmanında sözü edilen kaynakların kullanılmamasını ileri sürünce bu önlem ister istemez büyük burjuvazi tarafından da benimsenmiştir. Buna ek olarak bunalım döneminde dış desteklere gereksinimi artan burjuvazi Merkez Bankası kredilerini doğrudan doğruya kullanma eğilimi göstermeye başlamakta, emperyalizm ile bütünleşmesinde sorun yaratan ödemeler dengesini bozuyor kaygısı ile enflasyonun sınırlanmasını talep etmeye koyulmaktadır.

Gerçekten de son yıllarda KIT finansman açığının giderek arttığını söylemek gerekir. Örneğin 1975'de 4.5 milyar lira olan işletme açığı 1976'da 12.7 milyara, 1977'de 19.0 milyara, 1978'de de 52.9 milyara çıkmıştır. Yatırımlarla birlikte işletme açıklarını da alınca, finansman açığının 1977'de 81.0 milyar, 1978'de ise 87.3 milyar lira olduğu görülmektedir. Finansman açıklarını karşılamak için kullanılan kaynakların başında ise bütçe ve Merkez Bankası kredileri gelmektedir. Bu tür finansmanın enflasyonu körüklediğini ileri süren IMF, ünlü yeşil ışığını yakması için bütçe ve Merkez Bankası kaynaklarının KIT finansmanında kullanılmamasını istemektedir. Nitekim IMF'den gelen baskı, ilk olarak KIT'lerin planlanmış, programlanmış yatırımlarını kısma sonucunu yaratmıştır. Örneğin 1978 yılında, zaten düşük düzeyde programlanmış KİT yatırımları bile gerçekleşmemiş, kâğıt üzerinde yatırım gerçekleşme oranı %70.6 olmuştur. Bu kâğıt üzerinde gerçekleşmedir; çünkü gerçekleşme miktarı 1978 Ekim ayı fiyatları ile hesaplanmıştır ve geçen yılki fiyat artışlarının %63 olduğu hatırlanırsa gerçekleşme oranının hesaplandığının çok altında kaldığı söylenebilir. Bir de buna bir yıl içinde iki kez yapılan devalüasyonun etkisi eklenince finansman sorununun son derece ciddi boyutlara ulaştığı açıkça görülecektir. IMF baskısı karşısında CHP ağırlıklı iktidar bunalımdan çıkmanın bedeli olarak KİT'leri feda etme yolunu seçmiş gözükmektedir.

1978 yılı başında iktidara gelen CHP ağırlıklı hükümet, en kolay önlem olarak, IMF reçetesi doğrultusunda KİT finansmanını durdurmuştur. Böylece ekonomi için hayati kesimlerde üretim yapan KİT'lerin üretimleri düşerken, finansman yetersizliği yatırım yapmalarını önleyerek kuruluşların her yönden büyük sıkıntılara düşmesine neden olmuştur. Bu tür bir politikanın, bunalım içindeki Türkiye ekonomisi için son derece olumsuz koşullar yaratacağı açık olmakla beraber IMF baskısı iktidarları bu yöne itmiştir.

KİT'lerin burjuvaziye rant sağlamaları ve bunun sonucu olarak malî bunalıma girip finansman kaynağı bulamaz hale gelişlerini gös-

teren önemli bir ölçüt de kullanılan öz kaynak, yabancı kaynak karşılaştırması olmaktadır. Açıkça gözüken olgu KIT'lerin giderek büyüyen oranda dış kaynak (Merkez Bankası kredileri, diğer banka kredi ve borçları gibi) kullanmak zorunda kalmasıdır. Çizelge 3 bütün KİT'ler için toplam öz kaynak, yabancı kaynak kullanım miktarını göstermektedir.

ÇİZELGE 3

KİT ÖZ KAYNAK - YABANCI KAYNAK KULLANIMI

(milyar TL.)

YILLAR	ÖZ KAYNAK Miktar (Milyar TL.)	%	YABANCI KAYNAK Miktar (Milyar TL.)	%
1970	31.1	33.5	61.6	66.5
1974	76.3	34.4	144.5	65.6
1977	167.5	26.5	462.9	73.5

Kaynak: KİT ve İştirakleri Yıllığı, 1978.

Çizelgede açıkça görüldüğü gibi yabancı kaynak gereksinimi, özellikle son yıllarda artmış ve artmaya devam etmektedir. 1975 yıllarında KİT ürünlerine yapılan zamların maliyetlerin çok altında kaldığı buradan da anlaşılmaktadır. Finansmanda yabancı kaynak oranının artması, faiz yükü vb. nedenlerle zararı artırıcı bir etki yaratmakta ve bunun sonunda da zaten sorun olan finansman yükü daha da artmaktadır. Örneğin salt imalat sanayiinde çalışan KİT'lerin finansmanında kullanılan öz kaynak 1974'de 35.8 ve yabancı kaynak 53.0 milyar lira iken bu rakamlar 1977 yılında öz kaynak 40.4 milyara ve yabancı kaynak 109.0 milyara çıkmıştır. Buna göre bu kesimin finansmanında kullanılan öz kaynak miktarı iki yıl içinde %40.3'den %27'ye düşmüştür. Başka bir deyişle, esas olarak sanayi burjuvazisine aramalı üreten KİT imalat kesimi finansman bakımından en sorunlu kesim haline gelmiştir. Bu durum KİT'lerin zararlarından kimlerin yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Ancak gereksinim duyulan yabancı kaynakların böylesine büyük oranlarda artması gerçekten sistemin büyük bir çöküntü tehlikesi ile karşı karşıya kaldığının da göstergesi olmaktadır. IMF baskıları yanında bu olgunun da özel teşebbüsün KİT'ler konusunda giderek kritik tavır almasına neden olduğu düşünülebilir.

Aşağıdaki Çizelge 4 KİT'lerin toptan mali durumlarını, zararlarını üç yıl için karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı tarafından IMF ile müzakerelerde

kullanılmak üzere hazırlanan çizelge devlet kapitalizminin derinleşen bunalımını açıkça ortaya koyabilmektedir. Son üç yıl içinde stokların erimesine karşılık zararların büyümesi dikkat çekicidir. Kuşkusuz son yıllarda yatırımların durması ve böylece teknoloji yenileme olanaklarının azalması zararları artırıcı bir rol oynamıştır. Bununla beraber zararların temel nedeni fiyatların maliyetlerin çok gerisinde kalmasıdır. Ancak KİT ürünlerine yapılacak büyük zamlar, bir taraftan geniş halk yığınlarının tüketiminin gerilemesine neden olacak; diğer taraftan da girdi fiyatlarının yükselmesi zaten yüksek olan fiyat artışlarını dayanılmaz düzeye getirecektir. Bilindiği gibi bu Latin Amerika modelidir ve IMF bu modeli Türkiye'ye uygulamakta kesin kararlı gözükmektedir. Bir bakıma KİT ürünlerine zam yapmamak, bu ürünleri tüketen geniş halk yığınları için bir tür sübvansiyon sayılacağından desteklenecek bir eğilimdir. Ancak KİT ürünlerinin büyük bir kısmının özel sanayiciler tarafından kullanıldığını unutmamak gerekir. Bundan da ötede tüketim malı gibi gözüken dokumanın yine özel sanayiciler tarafından girdi olarak kullanıldığı bilinmektedir. İşte burada sistemin çıkmazı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle sorunu çözmek, KİT ürünlerinin fiyatlarını artırmak ya da sabit tutmak gibi esas olarak yapıya dokunmayan seçeneklerle olanaksız gözükmektedir.

ÇİZELGE 4

KİT'LERİN SON ÜÇ YILA AİT MALİ DURUMLARI VE TOPLAM ZARARLARI

Kalemler	1977 (milyar TL.)	1978 (milyar TL.)	1979 Program (milyar TL.)
1. Maaş ve ücretler	61.3	95.5	134.7
2. Mal ve hizmet alımları	133.8	214.7	268.8
3. Amortisman payı	12.0	10.5	13.2
4. Diğer harcamalar	1.8	1.5	4.9
TOPLAM HARCAMA	208.9	322.2	421.6
5. Satış gelirleri	155.9	264.8	350.7
6. Stoklar	16.8	3.9	2.9
TOPLAM GELİR	172.7	268.7	353.6
ZARAR	—36.2	—53.5	—68.0

Durum böyle iken burjuvazinin KİT zararlarından yakınması ve bu kuruluşların kârlı çalışır hale getirilmesini talep etmesi, kapitalizmin yapısal çelişkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Burjuvazinin sözcülerine göre zararların nedeni bu kuruluşların «dev-

let memuru» zihniyetiyle yöneltilmeleri, politik baskıların yüksek oluşu vb. tipte olgulardır. Kuşkusuz bu iddiaların geçerliği, yukarıda ayrıntılı bir biçimde betimlenmeye çalışılan yapısal sorunlar yanında çok yetersiz kalmaktadır. Nitekim yıllardır yapılan yeniden düzenleme çalışmaları, hatta yasa çıkarma yapıyı değiştiremediğinden sorunu çözmekten çok uzak kalmıştır ve açıktır ki yapıya el atacak gerçek çözüm ve düzenlemeler ancak toplumdaki sınıfsal iktidarın el değiştirmeğe başlaması ile olanaklı hale gelecektir. Bununla beraber KİT'lerin zarar nedenlerinden biri olarak ileri sürülen gereğinden çok adam çalıştırma ve çok yüksek ücret ödeme noktası üzerinde biraz durmakta yarar vardır.

Bugün Türkiye'de KİT'lerle ilgili sorunun fazla sayıda ve yüksek ücretle işçi çalıştırmaktan doğduğu konusunda son derece yaygın bir kanı vardır. Bu kanı, KİT'ler üzerinde çalışmalar yapan uzmanları da etkisi altına almış gibidir. Örneğin bu uzman raporlarının çoğunda, kuruluşları içinde bulundukları bunalımdan çıkarmak için fazla işgücüne yol vermenin ve ücret artışlarını sınırlandırmanın gerektiği önerilmektedir; çünkü kuruluşların temel sorunu işçi meselesinde yatmaktadır. Genel olarak KİT sorunlarına böyle yaklaşım, burjuvazinin ideolojik bir kazanımı olarak yorumlanmalıdır. Burjuvazinin, KİT'ler aracılığı ile bütün toplumdan alıp götürdüğü rant böylece gözlerden gizlenmekte ve sistemin çöküşünün suçu işçilerin üzerine yüklenmektedir.

KİT'lerde ya da daha geniş olarak bütün kamu kurumlarında gereğinden fazla adam çalıştırıldığı gerçektir. Teknik dille, KİT'lerde bir kısım işçinin emeğinin üretilen değerlere katkısının sıfır olduğunu söylemek olanaklıdır. Ancak genel olarak kamu kesiminin ve KİT'lerin fazla işgücü kullanmalarının sistemin devamı açısından işlevsel bir yönü vardır. Nüfus artışı ve şehirleşme oranının çok yüksek olduğu Türkiye'de ciddi bir işsizlik sorunu vardır. Son yıllarda kesilen işgücü ihracatı bu sorunun çok daha ciddi bir hal almasına neden olmuştur. Bu bakımdan KİT'ler gereğinden fazla işçi çalıştırarak bir nevi işsizlik sigortası işlevini de yerine getirmektedir. KİT çalışanlarının, toplam ücretli kesimin %18'ini oluşturduğu bilinmektedir ve son üç yıl içinde KİT istihdam artışı 1976 için %8.9, 1977 için %9.2 ve 1978 için %6.3 olmuştur. Toplumda her yıl artan iş talebi, dış olanakların da kesilmesi sonucu devleti zorlamaktadır. Bu bakımdan kamu kesiminin gereğinden fazla işçi çalıştırması bir taraftan toplumsal patlamaları önleyici bir rol oynarken diğer taraftan da emekçilere bir sübvansiyon olarak değerlendirilmelidir. Başka bir deyişle KİT'ler sorununun çözümü, toplumun emekçi kesimlerine giden bir sübvansiyonu kısmakla değil, burjuvazinin el koy-

duğu rantların toplumcu kullanılmasını sağlayacak yapısal değişikliklerde yatmaktadır.

KİT'lerde ödenen ücretlerin yüksekliği iddiasına gelince, bu alanda bazı sorunların varlığı göze çarpmaktadır. Burjuvazi kendi denetiminde bir sendikal örgüt yaratma eğilimi içindedir ve bu kamu kesimi içinde oluşturulmuştur. Böyle bir sendikal süreci oluşturup, yürütmek ise ücret yapısında bazı çarpıklıklara neden olmuştur. Kuşkusuz bu eğilim gereğinden fazla işçi çalıştırma konusunda da etkili olmaktadır. Bununla beraber KİT'lerde çalışanların yüksek ücret aldığı, bir efsaneden başka bir şey değildir. Geçtiğimiz aylar içinde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 17 büyük kuruluşu kapsayacak şekilde yürütülen ayrıntılı bir ücret araştırması gerçek ücretlerin artmadığını, aksine düştüğünü ortaya koymaktadır. 1963 yılı ücretleri 100 alındığında son beş yılın ücretleri (gerçek ücretler) şöyle bir seyir göstermektedir:

1975	1976	1977	1978	1979 (ilk 5 ay)
357.0	453.9	492.3	488.9	452.9

Buna göre gerçek ücret artışları fiyat artışlarının gerisinde kaldığı gibi 1978 ve 1979 yılları için düşme göstermektedir. KİT ürünlerini sabit fiyatlarla satma, doğal olarak ücretlerin maliyet içindeki oranını, nominal artış nedeni ile yükseltmektedir. 1975 yılında %19 civarında olan ücret payları Çizelge 4'ün rakamlarına göre: 1977'de %29'a, 1978'de %29.6'ya ve 1979'da %31.9'a yükselmiş bulunmaktadır. Bütün bu rakamların ortaya koyduğu gerçek, KİT'lerin çöküşünü işçi sayısına ve ücretlerine bağlamanın olanaksız olduğudur. Sorun yukarıda çeşitli şekillerde değinildiği gibi yapısaldır ve büyüyen bunalım kapitalist üretim biçiminin bunalımıdır.

VI. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Buraya kadar yapılan tartışmalarla Türkiye'de devlet kapitalizminin yapısı ve bunun ülkenin ekonomik gelişimine katkısı ana hatları ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan en önemli sonuç, Türkiye'nin devlet kapitalizmi ile yabancı sermayeye çok fazla gerek duymadan sanayileşmesini belli bir dereceye kadar kurabilmesidir. Buna ek olarak burjuvazi, devlet kapitalizminin kendisine sağladığı rantları kullanarak gelişmiş ve böylece emekçi kesimler üzerindeki baskı ve sömürü etkin bir şekilde kamufle edilebilmiştir. Yine devlet kapitalizmi burjuvazinin bütün kesimlerine rahatça gelişmek olanağı sağlamış, bunun sonucunda da diğer ülkelerde görülen ti-

caret ve sanayi burjuvazisi çatışması Türkiye'de pek görülmemiştir. Böyle bir çatışmanın yeni yeni su üstüne çıktığını söylemek olanaklıdır, ancak şimdiye kadar burjuvazinin bütün kesimleri arasında bir ittifak gözlemlenmiştir. Devlet kapitalizminin sanayi burjuvazisine sağladığı rahat ve kolay gelişme, bu kesimin ekonominin her düzeyini doğrudan doğruya denetimi altına almasına gerek bırakmamıştır. Bunun sonucu ise gelişen ve tekelci kimlik kazanan sanayi burjuvazisi yanında kırda ve kentte küçük üretimin varlığını korumasıdır. Gerçekten de küçük üretim ve ticaret yaygınlığını korumuş, hatta artırmıştır. Böylece burjuvazi yanında sayısal olarak oldukça büyük boyutlu bir katmanı müttefik olarak bulmuştur.

Belirtilen bütün bu olguların siyasal etkiye sahip olması doğaldır ve diğer azgelişmiş ülkelere göre belli bir öznellik taşıyan bu yapı ülkede çok partili siyasal hayatın yaşayıp, devamında önemli bir rol oynamıştır. Ancak artık bu sistemin işlevselliğinin sonuna erişilmiştir. Toplumda sınıf çatışmasının giderek keskinleşmesi ve siyasal bilinçlenme düzeyinin hızla yükselmesi Türkiye toplumunun yeni bir aşamaya yöneldiğinin açık belirtileridir.

Sistemin işlevselliğinin kaybolmasını ortaya çıkaran olay tüm kapitalist dünyayı ve Türkiye'yi etkileyen yapısal bunalımdır. Uygulamada yaşanılan bunalımdan, yapısal değişikliklere gitmeden çıkmanın koşulu IMF reçetelerini uygulamak gibi gözükmektedir. Bununla beraber IMF reçetelerinin eksiksiz uygulanması bile Türkiye'yi eski günlerine döndürmeyecektir. Yukarıda da değinildiği gibi IMF'nin ana önerilerinden biri devlet kapitalizmini açıkça çökertmek olarak belirlenmektedir. Bir bakıma IMF'nin esas hedefinin KİT'ler olduğunu söylemek bile olanaklıdır. Bu durum emperyalizm için son derece doğaldır. IMF bir taraftan Türkiye'nin sanayileşmesini denetim altına almayı, diğer taraftan da emperyalist dünyaya yük olmaması için sürekli ödemeler dengesi açığı vermesini önlemeye çalışmaktadır. Bunun doğal sonucu ise, bunalım koşulları içinde devlet kapitalizminin yapı değiştirmesidir. IMF tarafından önerilen KİT finansmanını kısma önlemi, bu kuruluşları ufalmaya ve özel teşebbüsün denetimi altına girmeye yöneltecektir. Bunun yolu karma girişimler olarak belirlenmektedir ve bu süreç giderek etkin bir konuma gelmektedir. Örneğin bugün sayısı 222'ye ulaşmış KİT iştiraklerinden 134'ünde kamu payı %50'nin altında bulunmakta ve bu kuruluşlar tamamen emperyalizm ile bütünleşmiş büyük sermaye tarafından denetlenmektedir.

Burjuvazinin gelişmesinde belli ve önemli bir işlev gören devlet kapitalizmi ciddi olarak tasfiye olmak seçeneği ile karşı karşıya bulunmakta ve bu yol yerli-yabancı işadamları tarafından savunul-

maktadır. Burjuvazi, doğal olarak artık işlevini tamamlamış bu aracın, kendini bunalımdan çıkaramadığını da görmesi ile, değişimini, yerine yenilerin geçmesini istemektedir. Yeni araçlar ise yabancı sermaye, AET ile bütünleşme gibi öneriler içinde ortaya çıkmaktadır. Son iki yıl içinde burjuva çevrelerinin sözcülerinin yabancı sermaye ve AET üzerinde tekrar yoğun bir biçimde durması rastlantı değildir.

Otuz yıldan fazla süredir varlığını sürdüren çok partili siyasal sistem egemen sınıflar açısından bir sorun yaratmamış, bu sistem içinde kendilerine yönelen bir tehdit şimdiye kadar ortaya çıkmamıştır. Burjuvazi ideolojik etkinliği, ittifakları ve yetersiz bilinçlenme gibi olanakları kullanarak oy mekanizmasını kolaylıkla denetleyebilmiştir. Ancak bu kolaylık sistemin yapısından doğan koşullar içinde var olabilmiştir. Şimdi ise Türkiye yepyeni gelişmelerin eşiğinde bulunmaktadır. Devlet kapitalizminin işlevselliğini kaybetmesi, yabancı sermayenin gelmesi gibi etkenler toplumda sınıf çatışmasını artırıp, emekçi kesimlerin bilinç düzeyini artıracağı gibi burjuvazinin şimdiye kadar güç tabanını oluşturmuş küçük üretim üzerinde olumsuz etkilerde bulunacaktır. Bunun doğal sonucu ise egemen kesimlerin yeni bir siyasal sistem aramaları olacaktır. Bunun ilk belirtileri son iki-üç yıl içinde ortaya çıkmış bulunmakta, büyük iş çevreleri sözcülerinin artık sık sık politikacılardan şikayet ederek büyük koalisyonlar ya da partiler üstü rejimler önermeye başladıkları görülmektedir. Kuşkusuz geleceği belirleyen tek değişken burjuvazinin eğilim ve istekleri olmamakta, emekçi sınıfın bilinçlenme, örgütlenme ve mücadele etme düzeyinin de geleceğe yön verici olduğu unutulmamaktadır.

EK ÇİZELGE 1

BELLİ BAŞLI KİT'LER VE KURULUŞ YILLARI

KİT Adı	Kuruluş Yılı
1. Makina Kimya Endüstrisi Kurumu	1950
2. Sümerbank	1933
3. T. Çimento Sanayi A.Ş.	1953
4. T. Demir Çelik İşletmeleri	1955
5. T. Selüloz ve Kağıt Fabrikaları	1955
6. T. Ucak Sanayi Anonim Ortaklığı	1973
7. Etibank	1935
8. Türkiye Elektrik Kurumu	1970
9. PETKİM	1965
10. Petrol Ofisi	1941
11. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı	1954
12. Türkiye Kömür İşletmeleri	1957
13. Karadeniz Bakır İşletmeleri	1967
14. Azot Sanayi	1953
15. Et ve Balık Kurumu	1952
16. Toprak Mahsulleri Ofisi	1938
17. T. Süt Endüstrisi Kurumu	1963
18. Türkiye Şeker Fabrikaları	1935
19. Yem Sanayi T.A.Ş.	1956
20. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu	1944
21. Çay Kurumu	1971
22. T. Tiftik ve Yapağı Anonim Şirketi	1955
23. D.B. Denizcilik Nakliyat T.A.Ş.	1955
24. Denizcilik Bankası T.A.O.	1952
25. Posta, Telgraf, Telefon	1953
26. TC Devlet Demiryolları	1953
27. Türk Hava Yolları A.O.	1955
28. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu	1964
29. Devlet Malzeme Ofisi	1954
30. TC Turizm Bankası A.Ş.	1960
31. Devlet Yatırım Bankası	1964
32. TC Emekli Sandığı	1950
33. Sosyal Sigortalar Kurumu	1964
34. Türkiye Emlak Kredi Bankası	1946
35. Türkiye Halk Bankası	1933
36. TC Ziraat Bankası	1937
37. Güven Türk Anonim Sigorta Şirketi	1935
38. İller Bankası	1945

EK ÇİZELGE 2

1972-1976 YILLARINDA TÜRKİYE VE KİT'LERİN SEÇİLMİŞ MALLAR ÜRETİMİ

Üretilen Mallar	Birim	1972 Türkiye	1972 KİT	1972 KİT (%)	1976 Türkiye	1976 KİT	1976 KİT (%)
1. Taş kömürü	Bin ton	4.650	4.650	100	4.636	4.506	97
2. Linyit	» »	7.774	4.788	62	11.370	7.519	66
3. Ham petrol	» »	3.368	943	28	2.559	1.031	40
4. Demir cevheri	» »	1.956	920	27	3.440	1.752	51
5. Bakır	» »	16	16	100	28	15	54
6. Bor Mineralleri	» »	622	294	47	912	639	70
7. Kükürt	» »	27	27	100	21	21	100
8. Çelik külçe	» »	1.250	676	54	1.800	651	36
9. Hadde mamulleri	» »	1.110	614	55	1.179	612	52
10. Petrol ürünleri	» »	10.718	6.324	59	12.892	9.051	70
11. Petro kimya ürünleri	» »	31	31	100	86	86	100
14. Kimyasal gübre	» »	1.435	715	50	2.941	1.037	35
15. Çimento	» »	8.429	3.636	43	12.392	4.181	34
16. Kağıt-karton	» »	313	259	82	387	310	80
17. Pamuklu dokuma	Milyon m.	943	226	24	1.212	196	15
18. Yünlü dokuma	» »	34	5	15	52	8	15
19. Lokomotif	Adet	25	25	100	50	50	100
20. Vagon	» »	514	514	100	937	937	100
21. Elektrik enerjisi	Gwh Kil./Saat	11.242	9.081	81	18.609	10.758	58
22. Süt	Bin ton	586	45	8	743	71	10
23. Şeker	» »	746	455	61	1.182	732	62

Kaynak: Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu.

HALKA KARŞI YABANCI SERMAYE VE YERLİ BÜYÜK SERMAYE İŞBİRLİĞİ

AYLİN BAŞAR

Türkiye'de tekelci büyük sermayenin gelişmesi emperyalizme bağımlı ve emperyalist tekellerle işbirliğine dayanan bir yol izlemektedir. Neden bu böyledir? Neden Türkiye'deki tekelci sermaye sürekli olarak yabancı sermayenin gelmesini, yabancı şirketlere elverişli koşullar yaratılmasını ister? Bu isteğin, daha doğrusu gereksinimin temelleri Türkiye'nin sanayileşme sürecindeki bağımlılığında yatmaktadır. Türkiye, özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ertesinden günümüze değin emperyalist ülkelere bağımlı bir sanayileşme politikası izlemiş, ülkedeki sermaye grupları yabancı tekellerle işbirliği içinde güçlenmişlerdir. Demir-çelikten enerji üretimine, makine üretiminden petro-kimya ürünleri üretimine değin tüm temel sektörler kurulmadan ya da geliştirilmeden, bu malları ithal ederek üretim yapan bir sınai yapının kurulması, genel olarak, tüm ekonominin emperyalist ülkelere bağımlı kılınmasına yol açmıştır.

Yerli büyük tekelci sermayenin uluslararası tekelci sermaye ile işbirliği ya da doğrudan ortaklık, ya da üretimde kullanılan girdiler ve teknoloji ithali aracılığıyla bağımlılık biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Bu bağımlılık içinde, özellikle buzdolabı, otomobil gibi dayanıklı tüketim mallarında olduğu gibi ülke içinde monte edilen ürünün çoğu parçasının ithal edilmesi, sanayinin teknoloji üretimi yerine teknoloji ithaline dayanması, yani, temelde, Türkiye'de sınai üretimin gerçekleştirilebilmesi için sürekli olarak dış ülkelere ba-

ğımlı olunması nedeniyle, yerli sermaye açısından yabancı sermaye ile işbirliği daha çekici ve gerekli hale gelmiştir. Yerli sermaye teknoloji üretmek için harcama yapmadan, temel sektörlerin daha az kârlı, daha büyük yatırımlı alanlarına girmeden, yabancı sermaye ile birlikte kârlılığı yüksek olan yatırımlara yönelmiştir. Yabancı sermaye ile işbirliği, kârları paylaşmak pahasına, kârlılığı arttırmanın başlıca yollarından biri olmuştur. Burada, sözü çok edilen Türkiye'deki büyük sermayenin asalak niteliği önem kazanmaktadır. Yatırımın gerçekleştirilmesinden üretimin sürdürülebilmesine değin hemen tüm girişim sorumluluğunu yabancı sermaye ile paylaşmakta, hatta ona devretmektedir. Böylece bir yandan teknoloji gibi kritik bir alanda toplum çıkarları pahasına yapılacak bir seçimi benimsemekte, bir yandan da çeşitli üretim aksamalarında yabancı sermayenin sağlayacağı olanaklardan yararlanmaktadır.

Yerli büyük sermayenin yabancı sermaye ile işbirliği içinde sağladığı olanaklar bununla da sınırlı kalmamaktadır. Yabancı şirketlerin dış ülkelerdeki mali kurumlar aracılığıyla Türkiye'deki bankalar üzerindeki gücü önemli bir finansman kolaylığı sağlamaktadır. Yabancı sermaye ile işbirliği yapan büyük sermaye Türkiye'deki diğer sermaye grupları aleyhine önemli miktarda kredi kullanabilmektedir.

Bu işbirliğinin uzantıları nelerdir? Bu işbirliği eşit tarafların eşit koşullar altında bir işbirliği midir? Kesinlikle hayır. Bu ilişki bir tarafı tümüyle diğer tarafa bağımlı kılan bir işbirliğidir. Ancak bu bağımlılık ilişkisi içinde yerli sermayenin çıkarları yabancı sermayenin çıkarlarına ters düşmez, aksine uyum içindedir. Çelişkili gibi görünen bu durum kârın kaynağına inildiğinde açıklığa kavuşur. Burada, Türkiye'deki işgücünün sömürüsüne dayanan tam bir çıkarbirliği söz konusudur. Amaç ortaktır: kârın kaynağı olan artık-değeri olanaklı olduğu ölçüde arttırmak. Bu ise, iki koşulun gerçekleştirilmesini gerektirir. Biri ücretlerin düşük tutulması, diğeri ise işgücü verimliliğinin yükseltilmesi. Burada adeta bir işbölümü söz konusudur. Yerli sermaye ücretlerin düşük kalmasını, yabancı sermaye ise verimliliğin yükseltilmesini üstlenmiştir. Neredeyse yabancı sermaye kavramı ile ücretlerin düşük tutulması gereği, yerli sermayenin ağzında özdeş kavramlar haline gelmiştir.[1]

Ancak bu işbirliğinin işçi sınıfının sömürüsüne dayanan özü kadar can alıcı bir uzantısı daha var: Sermayenin çıkarları pahasına toplumun yoksullaştırılması. Ekonomik alandaki bu bağımlılık politik alana da uzanmaktadır. Bu bağımlılık ilişkisi içinde daha da güç-

(1) İstanbul Sanayi Odası'nın en son yayınlarından birinde «düşük işgücü maliyetleri nedeniyle Türkiye'nin uzun bir süre ilginç bir yatırım merkezi olarak kalacağı» belirtilmektedir.

lenen emperyalist tekellerden güç alan emperyalist ülkelerin karşısında, ülke içinde güçlenen, ancak bu ilişki içinde daha da bağımlı hale gelen yerli tekelci sermayenin emperyalist tekeller karşısında güçsüzleştiği oranda politik gücünü yitiren bir Türkiye devleti yer almaktadır. Yabancı şirketlerin gücünden yararlanarak kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlenmesi için hükümetlere baskı yapabilen yerli sermaye kendi ülkesini emperyalist ülkeler karşısında sürekli olarak güçsüzleştirerek, ekonomik bağımlılığın politik bağımlılığı da pekiştirmesine yol açmaktadır.

Şu halde Türkiye'deki tekelci büyük sermayenin emperyalist ülkelere bağlılığını; kendisi açısından daha güvenilir ilişkiler sürdürmeyi; «hami»nin kanatları altında kârını arttırmayı ve büyümeyi amaçladığını; kendi gereksinimlerinin ve çıkarlarının yabancı sermayenin çıkarlarıyla uyum içinde olduğunu söyleyebiliriz.

YABANCI SERMAYE HANGİ AMAÇLARLA GELİR?

Uluslararası tekeller için doğrudan sermaye ihracının, tümü kârlarını arttırmaya yönelik olan üç amacı vardır: birincisi yatırım yapılan ülkeden doğrudan kâr transfer etmek; ikincisi, bu yatırım aracılığıyla makine, know-how gibi teknoloji satmak; üçüncüsü, bu yatırımın üretimin sürecinde kullanılan girdilerin önemli bir bölümünü ana şirketten ihraç etmek. Birincisi doğrudan nakit para akımını, diğerleri ise ürettikleri çeşitli mallar için pazarlarını büyüterek dolaylı kâr sağlama yollarını içermektedir.

Bu üç hedefin de Türkiye'ye gelen yabancı sermaye tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

1 — Doğrudan Kâr Transferi

Uluslararası tekeller bir yandan Türkiye'ye sermaye ihraç ederken, bir yandan da getirdiklerinin tümünü kâr transferi olarak ülkeden çıkarmaktadırlar. Örneğin 1971-76 döneminde yalnız 6224 sayılı yasaya göre ülkeye gelen toplam 1 milyar 92 milyon liralık yabancı sermayeye karşın aynı dönemde 1 milyar 91 milyon liralık gayri maddi hak ve kâr transferi gerçekleşmiştir.[2] Bir diğer deyişle getirdiğinin tümünü götürmüştür.

Petrol yasası çerçevesinde Türkiye'ye giren toplam özel yabancı sermaye 1 milyar 849 milyon liradır.[3] Yeni yabancı sermayenin gel-

(2) TİP, **Demokratikleşme İçin Plan**, İstanbul, 1978, sayfa 182. Tablo 97'den hesaplanmıştır.

(3) T. Tayanç, «Türkiye'de Yabancı Sermaye», MMO Sanayi Kongresi 1976, (ayrı basım), sayfa 14.

mediği 1965-1975 döneminde ise bu şirketler toplam 2 milyar 340 milyon lirayı ülke dışına transfer etmişlerdir.[4]

Yani, getirdiğini fazlasıyla götüren bu şirketleri ülkeye döviz getirdiklerini iddia ederek savunmaya çalışmak bir safsatadan öteye geçemez.

Üstelik yukarıda belirtilen rakkamlar resmi transferlerdir. Oysa yabancı sermayenin gizli transferleri de -yani ana şirketten ithal edilen girdi fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde gösterilmesi- önemli boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin 1973 yılında resmi kâr transferi 12 milyon lira olan bir yabancı sermayeli lastik firması aynı yıl transfer fiyatlaması yoluyla 43 milyon lira daha transfer etmiştir.[5] Diğer bir deyişle, yabancı sermayeli firmalar resmi yollardan transfer ettikleri kârların dört katını gizli olarak yurt dışına çıkarabilmektedirler. Bu çifte soygun, emperyalist tekellerin yerli büyük tekelci sermaye grupları ile kurdukları işbirliğinin bir sonucu olmaktadır.

2 — Girdi İhracatını Arttırmak ya da Türkiye'nin Girdi Aracılığıyla Dışa Bağımlılığı

Ancak uluslararası tekellerin Türkiye'de yaptıkları yatırımlar aracılığıyla sağladıkları kârlar bununla sınırlı kalmamıştır. Türkiye'de sanayinin çarpık gelişmesi, yani temel malları üreten sektörlerden önce bu sektörlerin ürünlerini kullanan tüketim malları sektörlerinin gelişmiş olması, bu sektörlerin üretim yapabilmeleri için kullanmaları gereken yatırım ve ara mallarını ülke dışından ithal etmelerine yol açmıştır. Şimdi bu yapı veri iken bile, yabancı sermayeli firmaların diğer firmalardan daha da büyük oranda ithal girdi kullandıkları görülmektedir. Örneğin 1973 yılında yatırım malları üreten sektörlerde kullanılan girdilerde ithal girdilerin payı %28 iken, bu sektörlerdeki yabancı sermayeli şirketlerde bu oran %41'e yükselmektedir.[6] Diğer bir deyişle, yabancı sermayeli firmalar, diğer firmalardan çok daha büyük ölçüde ithal girdi kullanmaktadırlar. Yabancı sermayeli firmaların kullandıkları toplam girdi içinde ithal girdilerin payı ara malları sektöründe ise %73'e ulaşmaktadır.[7]

Resmi verilere göre 6 224 sayılı yasaya tabi yabancı sermayeli 109 şirket 1973 yılında kullandıkları yerli girdilerin %113'ü oranında ithal girdi kullanmıştır.[8] Yani her 100 TL.'lik yerli girdiye karşılık

(4) TİP, **a.g.y.**, sayfa 182.
(5) T. Alpar, **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma,** Ankara, 1977, s. 160.
(6) S. Korum, «Sanayinin Girdi Yoluyla Dışa Bağımlılığı», MMO Sanayi Kongresi 1976, (ayrı basım), s. 17.
(7) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973'ten hesaplanmıştır.
(8) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973'ten hesaplanmıştır.

113 liralık ithal girdi kullanılmıştır. İthal girdi kullanımının bu denli yüksek olması dış bağımlılığın önemli bir göstergesi olmaktadır.

Uluslararası tekellerin Türkiye'ye girdi ihracatından sağladıkları kârların önemini bu denli yüksek olan bu oranlar bile yeterince belirtmekten uzaktır. Yüksek ithal girdi oranlarının yanı sıra, üretimin sürekli artması Türkiye'nin yaptığı toplam girdi ithalatını da arttırmaktadır. Nitekim Türkiye'nin toplam ithalatı içinde girdilerin payı sürekli bir artış göstermiştir. Toplam ithalatın %60 kadarını üretim girdileri oluşturmaktadır. 1973 yılında yalnız yabancı sermayenin fiilen ortak olduğu 109 firma 4 milyar 130 milyon liralık girdi ithal etmiştir. İki yıl içinde, yani 1975'de, yabancı sermayeli 94 firmanın girdi ithalatı %95,2 oranında yükselerek 8 milyar 62 milyon liraya ulaşmıştır.[9]

Ayrıca girdi ithalatı söz konusu olunca yabancı sermayenin yalnız doğrudan ortaklık kurduğu firmalar değil, lisans anlaşması yaptığı yerli firmalar daha da önem kazanmaktadır. Lisans anlaşmalarının temel koşullarından biri firmanın girdi ithalatını ana şirketten yapması olmaktadır.

Bu denli ithalat yapan bu firmalar götürdükleri dövizin acaba ne kadarını ülkeye kazandırmaktadırlar? Yabancı sermayeli firmalar toplam üretimlerinin yalnızca %2-3'ünü ihraç etmekte, yaptıkları ithalatın ancak %10 kadarını ihracat ile karşılamaktadırlar. 1973-75 arasında bu firmaların yarattığı döviz açığı 3 milyar 670 milyon liradan 7 milyar 211 milyon liraya yükselmiş, yani iki katından fazla artmıştır.[10]

3 — Teknoloji İhracı ya da Türkiye'nin Teknoloji Yoluyla Dışa Bağımlılığı

Uluslararası tekellerin sömürüsü bununla da sınırlı kalmamaktadır. Yine çarpık sanayileşmenin bir sonucu olarak Türkiye'de teknoloji üretilmemesi, sürekli olarak teknoloji ithalini zorunlu kılmaktadır. Bugün özellikle imalat sanayiinde bulunan büyük şirketlerin önemli bir bölümü yabancı şirketlerden teknik yardım, know-how, royalty (marka kullanımı hakkı) satın almaktadır. Yabancı sermayenin ortak olduğu ve bu nedenle (doğrudan kâra ortak olduğu için) bu tür ödemelerin öneminin azaldığı 109 firma yalnız 1973 yılında 43 milyon liralık teknik yardım, lisans ücreti transfer etmişlerdir. 1975 yılında yalnız 94 firmanın transfer ettiği teknik yardım ve lisans ücreti ise 67 milyon liraya yükselmiştir.[11] Ancak bu rakkamlar tüm sa-

(9) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973 ve 1975.
(10) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973 ve 1975'den hesaplanmıştır.
(11) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973 ve 1975.

nayinin ödediği teknik yardım, lisans, vb. ödemelerinin çok küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda önem kazanan bir diğer sorun ise ithal edilen teknolojinin niteliği olmaktadır. Sermayelerinin önemli bir bölümünü makine, teçhizat olarak getiren uluslararası tekeller kendi ülkelerinde eskimiş olan teknolojileri ihraç ederek, bunlara pazar yaratmaktadırlar.

Burada, teknoloji ile üretim ölçeği arasında varolan doğru yönlü güçlü ilişki önem kazanmaktadır. İthal edilen teknolojinin geri olması, kurulan üretim ölçeklerinin de küçük olması anlamına gelir. Nitekim son yıllarda Türkiye'ye gelen yabancı sermaye firma başına ortalama 1 milyon dolardan az olmuştur. Küçük ölçeklerde üretim yapılması yatırımın riskini önemli ölçüde azalttığı için yerli sermayenin de çıkarınadır. Bu koşullar altında geri teknolojili, küçük ölçekli bir üretim yapısı kurulmakta, emperyalist ülkelerin sanayileri ile yerli sanayi arasındaki mesafe sürekli olarak korunmaktadır. Yani, Türkiye ekonomisinin emperyalizme bağımlılığı devam ettiği sürece ileri teknoloji kullanan bir sınai yapıya ulaşılması olanaksız olmaktadır.

YABANCI ŞİRKETLERİN KREDİ OLANAKLARI

Görece büyük olmayan bir sermaye miktarıyla Türkiye'de ortaklıklar kuran uluslararası şirketlerin ülke ekonomisinde sağladıkları etki alanı, sermayelerinin büyüklüğüne orantılı olmaktan uzaktır. Temel amaçları kârlarını arttırmak olan bu şirketlerin ana ilkelerinden biri olanaklı olduğu ölçüde az miktarda nakit sermaye ihracı ile yatırımlarını gerçekleştirmek olmaktadır. Bu ilkenin uygulanması iki temel aracın kullanılmasını gerektirir. Birincisi ana sermayelerinin önemli bir bölümünü makine, teçhizat olarak ayni sermaye ile karşılamak, bir diğeri de özellikle işletme sermayesinin önemli bir bölümünü ülke içi kredilerle karşılamak olmaktadır.

Uluslararası şirketler, yerli sermaye ile kurdukları ortaklıklarda, kendi sermaye paylarının %50'sinden fazlasını ayni sermaye, yani makine, teçhizat olarak getirirler. Bir çok durumda bu oran %80-90'a ulaşabilmektedir.

Öte yandan bu şirketlerin önemli bir finansman kaynağı yatırım yapılan ülkenin banka sistemi olmaktadır. Mali sermayenin yabancı tekeller ile olan güçlü işbirliği nedeniyle bu şirketlerin ülke içi mali kurumlar üzerindeki etkileri yerli firmalarınkinden çok daha fazla olmaktadır. Örneğin tüm imalat sanayiinde yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'deki bankalardan kullandıkları kredinin bu şirketlerin toplam sermayesine oranı 1973'de %71 olmuştur. Kullanılan iç kre-

dinin yalnız yabancı sermaye toplamına oranı ise %163'dür.[12] Yani uluslararası şirketler, yerli sermaye ile yaptıkları işbirliğinin de katkısıyla, getirdikleri her 100 liralık sermayeye karşılık 163 liralık iç kredi kullanmışlardır. Bu oranı bir tek kimya sektörü için alırsak daha da yükseldiğini görürüz: Bu sektörde 1973 yılında 100 liralık yabancı sermaye 253 liralık iç kredi kullanmıştır.

1975 yılında ise bu oranlar daha da yükselmiştir. Bu şirketlerin Türkiye'deki bankalardan kullandıkları kredinin toplam sermayelerine oranı %130'a çıkarken, bu kredinin yalnız yabancı sermayeye oranı ise %318'e ulaşmıştır.[13] Yani, uluslararası tekeller Türkiye'ye getirdikleri sermayenin üç mislinden fazla bir miktarda parayı bir yıl içinde Türkiye'nin mali kaynaklarından kendilerine akıtmışlardır.

Bu rakkamlar, yabancı sermayeli şirketlerin, genel olarak, üretimlerini imalat sanayi ortalamasından çok daha yüksek oranlarda kredi ile finanse ettiklerini göstermektedir. Bu durum, yabancı şirketlerin özellikle ülke içi kaynaklardan aşırı ölçüde borçlanarak genişleme politikası izlediklerini ortaya koymaktadır. Bu olgu, yani uluslararası tekellerin ülke içi mali kurumlar üzerindeki önemli gücü nedeniyle yatırdıkları sermayenin bir kaç katı iç krediyi denetim altına alabilmeleri, bu şirketlerle işbirliği yapacak yerli sermayeye de önemli finansman olanakları sağlayarak, diğer sermaye gruplarının aleyhine, Türkiye'deki tekelleşme sürecini hızlandırmaktadır.

YABANCI SERMAYENİN YOĞUNLAŞTIĞI ALANLAR

Nitekim imalat sanayii içinde yabancı sermayenin özellikle yoğunlaştığı sektörler Türkiye'de sermayenin yoğunlaşmasının en ileri düzeye ulaştığı sektörlerdir. Bugün 6224 sayılı yasaya tabi olarak Türkiye'de bulunan yabancı sermayenin %86'sı imalat sanayiinde bulunmaktadır. Ancak imalat sanayiine yönelen bu sermayenin %70'den fazlası dört ana sektörde yoğunlaşmıştır. Bunlar kimya, lastik, taşıt araçları ve elektrik makineleri sanayileridir.

Bu sektörler aynı zamanda yabancı sermayeli şirketlerin toplam özel sektör satışları içindeki payının en yüksek olduğu sektörlerdir. Kimya, lastik ve taşıt araçları sanayilerinde %50'yi aşan bu oran elektrikli makineler sanayiinde %40'ı aşmaktadır.[14] Yabancı şirketler bu sektörlerde üretim, fiyatlama ve pazarlama politikaları ile sektörün büyüme hızını etkileyecek güce sahiptirler.

---

(12) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973'den hesaplanmıştır.
(13) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1975'den hesaplanmıştır.
(14) TİP, **Demokratikleşme İçin Plan**, s. 180, Tablo 95.

Bu durum hem emperyalist tekellerin Türkiye'ye sermaye ihracının tekelleşme süreci üzerindeki rolünü, hem de yerli büyük tekelci sermayenin işbirlikçi niteliğini bir kere daha ortaya koymaktadır.

YABANCI ŞİRKETLERİN KÂRLILIKLARI; ÖDEDİKLERİ VERGİLER VE ÜCRET DÜZEYLERİ

Bu şirketlerin kârlılıklarına baktığımızda genel olarak yüksek kâr oranları ile çalıştıkları görülmektedir. 1973 yılında imalat sanayiinde bulunan yabancı sermayeli şirketlerin kâr oranı (vergi öncesi net kârın toplam sermayeye oranı) %34 iken, bu oran 1975 yılında %46'ya yükselmiştir.[15] Diğer bir deyişle yüksek olan kâr oranları zaman içinde daha da artma eğilimi göstermiştir.

Bu denli yüksek kâr oranları ile çalışan bu şirketler net kârlarının ancak %38'ini kurumlar vergisi, gelir vergisi (kurum stopaj) ve mali denge vergisi olarak ödemişlerdir. İmalat sanayiinde çalışan bu şirketlerin ödedikleri vergi toplamını bu şirketlerde çalışan ücretlilerin ödedikleri gelir vergisi ve mali denge vergisi toplamı ile karşılaştırdığımızda, 1975 yılında işçilerin sermayenin ödediği verginin %96'sı kadar vergi ödediklerini görmekteyiz.

Tek tek sektörler eie alındığında bu oranın daha da yükseldiği görülmektedir. Örneğin 1975 yılında lastik sektöründe çalışan işçiler sermayenin ödediği toplam vergiden %64 oranında daha fazla vergi ödemişlerdir. Kimya sektöründe ise sermayenin ödediği verginin 2 misline yakın vergi ödemişlerdir.[16]

Özellikle bazı sektörlerde ödedikleri vergi miktarı sermayenin ödediği vergi miktarını aşan işçilerin, aldıkları ücret bu şirketlerde çalışan yabancılarınkiyle kıyaslanamayacak kadar düşüktür. Yabancı personel Türk işçilere ödenen ücretin 1973 yılında 4.4 mislini alırken, 1975 yılında 5.6 mislini almaktaydı.[17]

Türk işçilerin aldıkları ücretler, yerli sermayenin sürekli olarak yabancı sermayeye karşı öne sürdüğü ücretlerin Türkiye'de düşük olduğu olgusunu haklı çıkaracak düzeydedir. 1973 yılında brüt aylık ortalama ücret 3 363 liradan 1975 yılında 5 300 liraya çıkmıştır. 1975 yılında bu işçilerin verimliliği ise (işçi başına yaratılan katma değer) 207 000 lira idi.[18] Diğer bir deyişle imalat sanayiindeki yabancı ser-

(15) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973 ve 1975'den hesaplanmıştır.

(16) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1975'den hesaplanmıştır.

(17) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973 ve 1975'den hesaplanmıştır.

mayeli şirketlerde çalışan işçiler yarattıkları değerin ancak üçte birini kendileri alabilmişlerdir.

Burada bölüşümün bir göstergesi olan sömürü (artık/ücret) oranı önem kazanmaktadır. Sabit sermayenin aşınma payı çıkarıldıktan sonra ele alınan net artık faiz, kâr, kira ve kârdan ödenen vergileri kapsamaktadır. Dolayısıyla bu oran bir birim ücrete karşılık işçiler arasındaki kesimlere (sermayeye ve devlete) giden değeri gösterir. Sömürü oranı 1975 yılında imalat sanayii kamu kesiminde 1 796; özel kesimde ise 1 493 olmuştur.[19] Yani yaratılan değerden işçiler 100 lira alırken, sermaye ve devlet kamu kesiminde 179.6 lira, özel kesimde ise 149,3 lira almıştır. Bu oranı yabancı sermayeli şirketler için ele aldığımızda, bölüşümün işçilerin daha da aleyhine değiştiğini görürüz. 1975 yılında 6 224 sayılı yasaya tabi tüm yabancı şirketlerde sömürü oranı 1.99; yalnız imalat sanayiindeki şirketlerde ise 1.88 olmuştur.[20] Genel olarak imalat sanayiindeki yabancı sermayeli şirketler işçiler ile aralarındaki bölüşümden, özel kesimde yer alan diğer şirketlere göre %26 oranında daha fazla pay almışlardır.

Özetlenirse, yerli büyük, tekelci sermaye gruplarının uluslararası tekelci sermayeyle işbirliği, bir yandan, ülke içinde tekelleşme ve tekellerin egemenlik alanının genişlemesi sürecini destekleyip hızlandırırken, diğer yandan da, emperyalist tekellerin ülke ekonomisi üzerindeki sömürüsünün yoğunlaşıp yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Yerli tekelci büyük sermayenin ekonomik gücünü arttırma yolunda attığı her adım, sırtını dayadığı uluslararası tekelci sermayenin sömürüsünün yoğunlaşmasıyla, Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığının artmasıyla sonuçlanmaktadır.[21]

(18) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi 1973 ve 1975'den hesaplanmıştır.
(19) D.P.T. Türkiye İmalat Sanayiinde Sermaye ve İşgücü, Ankara 1977, s. 25.
(20) Ticaret Bakanlığı, Yabancı Sermaye Anketi, 1975'den hesaplanmıştır.

CHP: AKGÜNLERE'DEN BUGÜNE

AYŞE KIZILTAN

Yeni bir seçim dönemine girilmiş bulunuyor. Bu dönem boyunca, burjuva partilerinin sözleri ile yaptıkları arasındaki karşıtlığı gizlemek için her zamankinden de yoğun çabalar birbirini izleyecek. Ama bu karşıtlığı gizleme çabası, her şeyden önce CHP için söz konusu olacaktır. Çünkü sosyal demokrasinin, bir yandan emperyalizmle ve büyük burjuvaziyle uzlaşmasını koruyarak, diğer yandan da işçi ve emekçi kitlelerin istemlerine sahip çıkma çabası ile kendisini gösteren çelişkili niteliği, sözler ile yapılanlar arasındaki karşıtlığı en çok CHP için çarpıcı hale getirmektedir. Bu yazıda, CHP'nin kitlelere açık vaadleriyle son yıllardaki belli başlı somut eylemleri arasındaki karşıtlığın genel bir tablosu çizilmeye çalışılacaktır.

AKGÜNLERE: YENİ UMUTLARIN BELGESİ

«Demokratik sol» adı verilen ilk öneri ve vaadler Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1969 yılı seçimlerine yönelik olarak hazırladığı «Düzen Değişikliği Programı»nda yer alıyordu. Ancak bu önerilerin belirgin biçimini alması ancak 1973 yılı seçimleri için hazırlanan «Akgünlere» seçim bildirgesinde olacaktı. «Akgünlere» 12 Mart döneminin hemen ardından, ekonomik ve politik baskılar altında bunalmış kitlelere bir ferahlama yolu olarak, bir «umut» olarak ortaya atılıyordu. Bu yapısıyla da «Akgünlere» bildirgesi, toplumun tüm kesimlerini ve sorunlarını ele alan oldukça geniş kapsamlı bir çalışmaydı. Bu belge, CHP'nin eylemlerinin sözleriyle karşılaştırılmasında bugün de ana referans noktası alınabilecek niteliktedir.

«Akgünlere» bildirgesinin giriş bölümünde 'Sağa kayış' başlığı altında şunlar belirtiliyordu: «12 Mart 1971'den sonra Türkiye'de demokrasi bir ölçüde askıya alınınca, halkın siyasetteki ağırlığı, devlet yönetimi üzerindeki etkisi geniş ölçüde azalmıştır. Büyük varlıklı çıkar çevreleri ve onların yandaşı olan tutucu partiler, bundan yararlanarak, ekonomik ve sosyal politikayı, Anayasamızın temel unsurları arasında yer alan 'sosyal devlet' kavramı ile bağdaşmayacak kadar sağa kaydırmışlardır.»

Görüldüğü gibi bu bölümde yapılan değerlendirme sonucunda CHP, ülke politikasının sağa kayışından ve genel olarak buradan kaynaklanan sorunlardan «büyük varlıklı çıkar çevreleri ve onların yandaşı olan tutucu partileri» sorumlu tutmaktadır.

«Akgünlere» bildirgesinin aynı bölümü şöyle devam ediyordu: Özellikle Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, bu sağa kayışın etkisi altında kalmıştır. Gerçi Adalet Partisi de -oyla değil sözle- bu planın karşısına çıkmıştır ama, Planı halkın yararına bulduğu için değil, yeteri kadar kendi yanında bulmadığı için karşı çıkmıştır. Ustalık yaptırdığı değişikliklerle, Planı gonlunce kendi yanına çekmeyi de başarmıştır». Aynı bölümün devamında ise iktidarda bulunan AP ve CHP koalisyonunun planın bu halini dahi beğenmeyip keyfi uygulamalar içinde ıktıdarı sürdürdüklerine değiniliyor ve CHP'nin ıktidara geldiğinde ilk olarak ele alacağı konunun plan olacağı belirtiliyordu.

Ozetle Cumhuriyet Halk Partisi «Akgünlere» bildirgesinde tekelci büyük burjuvazinin istemleri doğrultusunda yürütülen politıkalara karşı çıkmakta ve bütün bunların ekonomik ve sosyal yaşamı bir çıkmaz içine soktuğunu savunmaktadır.

Bildirgenin «Çağdışı ekonomik tutum» başlığı altındaki bölümünde ise şöyle görüşlere yer verilmektedir: «...Fakat Türkiye'nin çağdışı ekonomık düzeninde, ve başta iktidar koalisyonu olmak üzere Türk ekonomisinin egemen güçleri elinde, bu büyük şans heba olup gitmektedir.» «...Halkı günden güne ezen pahalılık görülmemiş ölçülere varmıştır ve kontrol altına alınamaz olmuştur.» «...Son yıllarda ülkemizin içine düştüğü ekonomik bunalım ve ekonomik bunalımın ağırlaştırdığı sosyal rahatsızlıklar, Türkiye'de zorla sürdürülmek istenen çağdışı ve adaletsiz bir ekonomi politikasının iflası anlamını taşımaktadır.» «...Türkiye'nin büyük varlıklı çıkar çevreleri ve başta bugünkü iktidar olmak üzere, o çevrelere hizmet eden partiler, tekelci sermaye gruplarının sermaye birikimini hızlandırmayı başlıca amaç edinmişlerdir. Bunun en kolay yolu ise, enflasyon burgacı ile yaratılan pahalılıktır. Bu burgaç, çalışanların, dar gelirlilerin emeklerinden elde edilen değeri, gitgide artan ölçüde, büyük ser-

maye çevrelerine aktarır. Yoksulu daha yoksul, varlıklıyı daha varlıklı yapar.» «...Büyük iş çevreleri, sağlıklı bir ücret ve fiyat, sağlıklı bir üretim ve pazarlama politikasına yöneltecek yerde, o çevrelerle bir doğrultuda hareket eden Hükümetler de, gerek toplu sözleşmelerle işçilere, gerek personel reformuyla memurlara verdikleri zamları, Devletçe üretilen mal ve hizmetlere büyük zamlar yaparak çıkarmaktadırlar.»

Bu alıntılar daha da artırılabilir. Daha önce de belirtildiği gibi Cumhuriyet Halk Partisi'nin sorumlu tuttuğu «büyük sermaye çevreleri ve onlarla uyum içinde çalışan partiler»dir.

Yukarda değindiğimiz CHP görüşleri, yani biçimsel olarak tekelci büyük burjuvazinin ekonomik politikasına karşı çıkış, çeşitli seçim çalışmaları boyunca da gözlemlenmektedir. Geniş halk yığınları karşısında «umut» olmanın verdiği cesaretle büyük burjuvaziye karşı ciddi sayılabilecek çıkışlarda bulunulmuş ve bir CHP iktidarında bu çevrelere akan «suların kaynaklarından kesileceği» açıkça ve defalarca belirtilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi böylece geniş emekçi yığınlar karşısında, onların taleplerinin sözcüsü olma görünümünü geliştirmeyi başarmıştır.

CHP İKTİDARLARI: BÜYÜK BURJUVAZİYE TESLİMİYETİN BELGELENMESİ

12 Mart döneminden bu yana «demokratik sol» CHP üç iktidar deneyi geçirdi. Birincisi CHP-MSP ortaklığı; diğeri hemen 1977 seçimleri sonrasında kurulan ve çok kısa ömürlü olan azınlık hükümeti; ve son olarak da halen işbaşında bulunan ve «CHP ağırlıklı» olarak nitelendirilen, CHP-Bağımsızlar hükümeti. Ortada ve çok kısa ömürlü olan CHP hükümetini saymazsak önümüzde biri, bir yılı aşkın süren, diğeri ise, ikinci yılı içinde bulunan iki CHP hükümeti var.

CHP-MSP hükümeti dönemin koşulları gereği dikkatleri üzerinde fazla toplamayan, sadece Kıbrıs harekâtı ve sonuçları açısından önem taşıyan bir hükümet oldu. Günümüzün temel ekonomik sorunlarının bir ölçüde perde arkasında kaldığı bu dönem her iki partinin «anlaşamaması» sonucunda düşmüş ve bilindiği gibi yerine MC hükümeti kurulmuştu. 1977/5 Haziran seçimlerinden sonra kurulan CHP azınlık hükümetinden iktidarı devralan II. MC dönemi ise ekonomik ve sosyal bunalımın iyiden iyiye kendini hissettirmeye başladığı bir dönem oldu. Yıllardır sürdürülen borçlanma politikası sonucunda artık borç kaynakları tükenmiş, borçların ödenme dönemine girilmiş ve dış ödemeler dengesindeki açıklar büyük boyutlara ulaşmıştır.

İşte bu dönem boyunca da Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaptığı ya da propagandasını sürdürdüğü birkaç temel konu var. Bunlardan

biri daha sonra da değineceğimiz faşist odakların üzerine yürünmesi ve hesap sorulması; diğeri ise «iç ve dış egemen ekonomik güçlere karşı» verilecek köklü mücadeledir. Bu dönem içinde de CHP yetkilileri sürekli olarak tekelci büyük burjuvazinin kârlarının azaltılması, IMF ve benzeri uluslararası sömürü örgütlerinin istemlerine olumsuz yanıtlar verilmesi gerektiği konusunda açıklamalarını sürdürdüler. Olası bir CHP iktidarında ise sözü geçen «sömürücü çevrelere» kesinlikle taviz verilmeyerek halktan yana hakça bir düzen kurulacağı sloganı yinelendi.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit bu dönemde çeşitli tüketim mallarına yapılan zamlar (Eylül 1977) üzerine verdiği demeçte şunları söylüyordu: «Bir plan çerçevesine oturtulmadan, hakça bir ekonomik düzen kurulmadan alınan önlemler ister istemez yeni bunalımlara yol açacaktır. Halkı ezen bu sözde önlemler paketinin Uluslararası Para Fonu heyetinin Türkiye'de bulunduğu sırada sonuçlandırılmış olması, kendine 'milliyetçi' diyen bir hükümet için başlı başına bir talihsizliktir».

Görüldüğü gibi Ecevit, zamları eleştirirken diğer yandan da IMF heyetine taviz verildiğini belirtiyor ve bunu kınıyordu.

Yine Bülent Ecevit aynı tarihlerde yaptığı bir basın toplantısında alınan «ekonomik önlemler» için şunları belirtiyordu: «Maliyetler bu kadar yükselirken, ihracatı artırmak kolay değildir. Bu koşullar altında akla hayale gelmedik teşvik tedbirleriyle ihracatı desteklemekse, ihracatçıları devlet hazinesinden ve halkın sırtından finanse etmek edemektir». Aynı toplantıda Ecevit sözlerini şöyle sürdürüyordu: «Önlemler paketinde halk yararına tek bir önlem bulunmazken, büyük iş çevreleriyle uluslararası mali kuruluşların istedikleri, hükümeti zorladıkları önlemler birbiri ardından alınmaktadır. İlkin, son derecede düşük tutulan taban fiyatlar, hemen ardından son derece yüksek tutulan zamlar bunu açıkça göstermektedir. Şimdi sıra işçi ücretlerinin düşük tutulmasındadır ve devalüasyondadır. Sendika hareketini bölme çabaları işçi ücretlerini düşük tutma planının bir unsurudur.»

Bu noktaları belirten Ecevit sözlerine şunları da ekliyordu: «Cephe hükümetince sıravla uygulanan önlemlerin hepsi, yabancı mali çevreler ve yerli çıkar çevrelerini sevindirecek, halkımızı ise ezip yoksullaştıracak niteliktedir. CHP halkı yoksullaştırmamıştı. Tam tersine geniş halk kesimlerinin refah düzeyini yükseltmişti. İş adamlarına akla hayale gelmedik teşvik tedbirleri sağlamak yerine tarım kesimindeki destekleme alım fiyatlarını akla hayale gelmedik ölçüde yükselterek kövlünün yüzünü güldürmüştü. Asgari ücretleri büyük ölçüde yükselterek, genel işçi ücretlerinde büyük artışlar gerçekleş-

tirerek, aynı zamanda kat sayıyı artırarak tüm çalışanları daha yüksek bir yaşam düzeyine eriştirmişti. Bunları sağlarken de ekonomiyi istikrara kavuşturmuştu ve üretimi artırmıştı».

Görüldüğü gibi İkinci MC iktidarı döneminde Cumhuriyet Halk Partisi tüm propagandalarında tekellerin ve uluslararası mali kuruluşların politikasını yürüten hükümeti eleştirmiş, yapılanların yanlışlığını ortaya koymuş ve ekonomik kurtuluş için uygulananın tam tersini önermiştir. İzlediği bu yolla da CHP, iktidara geldiğinde gerçekten de bir «kurtuluş» olacağını, işçi ve emekçi kitlelere kanıtlamaya çalışmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi bilinen yöntemlerle ve İkinci MC'nin kurtulamayacağı bir bunalıma düşmesi sonucunda 1978 yılının ilk günlerinde iktidara geldi. Kurulan hükümette AP'den ayrılan ve bağımsız kalan miletvekillerine geniş yer veriliyor ve hükümet programında da yine işçi ve emekçi yığınların özlemleri doğrultusunda vaadlerde bulunuluyordu. Hükümetin ilk günlerinde Başbakan Ecevit verdiği demeçlerde artık bunalımların sona erme sürecine girdiğine değiniyor ve en çok bir yıl içinde ülkenin düze çıkacağını belirtiyordu.

Ocak ayında, yani hükümetin ilk günlerinde, Bülent Ecevit yabancı bir basın muhabirine verdiği demeçte IMF'nin önerilerinin Türkiye'de uygulanamayacağını açıklıyor ve «Para Fonu önerilerinin ancak diktatörlükle yönetilen veya sanayileşmesini tamamlayamamış ülkeler için geçerli olduğunu» söylüyordu.

Yine Başbakan Bülent Ecevit Mart 1978 tarihinde yapılan «para ayarlaması» üzerine yaptığı açıklamada da şunları söylüyordu: «Bilindiği gibi 1 Mart'ta Türk parasının değeri yeniden saptandı. Türk parasının değerinde geçen yıl sonlarında hızlanan düşüş dünyaca bilinen bir gerçekti. Bu gerçeği görmezlikten gelmek Türk parasının değer yitirişini hızlandırmaktan, döviz kıtlığını ve ihracat tıkanıklığını sürdürmekten başka bir sonuç vermezdi.»

Yapılan ilk devalüasyon, CHP Genel Başkanı ve Başbakan işte böyle açıklıyordu. Aynı açıklamasına Ecevit şöyle devam ediyordu: «Aldığımız ve almakta olduğumuz önlemlerle ve hazırlanan yeni gerçekçi programla, 1978 programıyla, Türk ekonomisinin son üç yılda sürüklendiği darboğazdan bu yıl içinde kurtarılacağına inanıyorum. Enflasyon hızının bu yıl düşeceğine, ihracatın ve zorunlu ithalatın artacağına ve üretimin yeniden ve giderek yükselen ölçüde artabileceğine inanıyorum. Herhalde önümüzde sıkıntılı bir dönem bulunsa bile bu dönem süratle sona erecektir. Bu yılın sonlarına doğru Türk ekonomisi esenlik yoluna çıkmış olacaktır. Ve alacağımız bütün önlemler ekonomiyi daha sağlıklı kılıcı yönde olacağı gibi, aynı zaman-

da gelir dağılımında, vergide ve kredide adalet sağlayacak nitelikte olacaktır».

İşte bu nokta, «CHP ağırlıklı» hükümetin, sözünden çıkamadığı tekelci büyük burjuvazinin istemlerini yerine getirmeye başladığı nokta olmaktadır. Bundan sonra yapılan herşey, büyük burjuvazinin çıkarlarını daha üst boyutlara vardırmak için yapılmış, uluslararası mali kuruluşların ve en başta IMF'nin isteklerinin yerine getirilmesi yönünde olmuştur.

Öyleki «CHP ağırlıklı» hükümet, programında lokavt hakkının kısıtlanmasından söz ederken, bizzat kendisi lokavt ilan eder duruma gelmiştir. Türkiye tarihinde ilk defa bir bakanlık, bünyesinde çalıştırdığı işçilere lokavt uygulama kararı almıştır. En yetkili ağızlarından işçi ve emekçilerin ekonomik sorunlarına çözüm getireceğini açıklayan Ecevit hükümeti, grev ertelemelerinde kendinden önceki hükümetleri gratmamıştır. Ve bu arada da tekelci sermayenin sözcüleri 1978 yılının kendileri için en kârlı yıl olduğunu da açıklamaktan geri durmamışlardır.

Geçmişte çeşitli dönemlerde yapılan zamlara ateş püsküren CHP, kendi hükümeti döneminde yapılan ağır zamları, «önlem paketi», «ekonomik tedbir» adı altında kitlelere sunmayı yeğlemiş ve ülkenin içine girdiği ekonomik açmazı, tekelci büyük burjuvaziye teslimiyetini daha bir artırarak derinleştirmiştir.

Uluslararası alanda ise artık her bilindiği gibi, hükümetle IMF arasında yürütülen sözde «mücadelenin» galibi IMF olmuştur. CHP hükümetinin bu yönde de izlediği yol oldukça ilginçtir. CHP, muhalefette bulunduğu dönemde sürekli IMF'ye karşı gözükmüş ve IMF önerilerini yukarda da belirtildiği gibi Genel Başkanının ağzından kabul edilemez ilan etmiştir. CHP iktidarının ilk günlerinde de bu anlayışın sürdüğü görülmektedir. Daha sonra verilen demeçlerde ise ani bir değişiklik gözlenmektedir. Artık CHP hükümeti IMF önerilerini kabul edilemez «bulmamaktadır. Söz konusu olan, IMF ile «onurlu» bir anlaşma yapmaktır! Son zamanlarda ise anlaşmanın sağlanması için her öneri kabul edilmiş, emperyalizme bağımlılık bir kez daha pekiştirilmiştir. Nitekim IMF'ye iletilen gizli niyet mektubunun açıklanmış bulunduğu son günlerde bu durum iyice açığa çıkmış bulunmaktadır. «Onur» belgesi «emperyalizme teslimiyet belgesi»ne dönüşmüştür.

1978 yılından buyana her alanda büyük sermayeye teslim olan CHP, kaçınılmaz olarak tabanında yer alan işçi ve emekçilerden yana görüşlerini de terketmiştir. Büyük sermayeye verilen her yeni ödün, bir yandan teslimiyeti pekiştirirken, diğer yandan da CHP'nin artık iyice geri dönülmez noktalara gelmesine neden olmuştur. Temel belgelerinde yer alan görüşlerinin tam aksini uygulayarak CHP, sos-

yal demokrat partilerin karakteristik özelliğinin bir örneğini oluşturmuştur. Böylece bir yandan işçi ve emekçi kitlelerin taleplerine sahip çıkar görünüp, diğer yandan büyük tekelci burjuvazinin istemlerinin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı bir kez daha kanıtlanmaktadır.

Yeni bir seçim döneminde bulunulan şu günlerde CHP sözcülerinin çalışmaları bunun bir göstergesi olmaktadır. Bundan önceki seçim dönemlerinde halktan yana talepleri propaganda malzemesi olarak kullanan CHP artık aynı yolu izleyememektedir. Bu nedenle de seçim sloganları moral değerler üzerine ve soyut kavramlara bürünmeye başlamıştı. Tıpkı kendinden öncekiler gibi.

CHP VE POLİTİK DEMOKRATİKLEŞME

Güncel ve geçmişe değgin belgeler incelendiğinde CHP'nin politik demokrasinin korunup geliştirilmesi yönündeki önerilerinin sık sık yinelendiğini görmekteyiz. 1973'den bu yana gerek yazılı belgelerde gerekse de çeşitli sözlü demeçlerde belirtilen, demokrasinin korunması ve «çağdaş» düzeye eriştirilmesi yönünde yapılan çabalardır. Bu belgeler, Mussolini artığı 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasından tutun da seçmen yaşının 18'e indirilmesine kadar varan bir yelpaze içinde yer almaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokratikleşme yönündeki önerilerine bakarken yine ilk olarak başvuracağımız belge «Akgünlere» seçim bildirgesi olmaktadır. Çünkü bu konu üzerinde bildirgede geniş kitlelerin taleplerine cevap olabilecek vaadler yeralmakta ve bunlardan bir CHP iktidarında gerçekleştirilecek hedefler olarak söz edilmektedir.

Bildirge'de şu noktalar dikkat çekicidir: «...Girişim özgürlüğü de mülkiyet ve miras hakları da, hiç kuşkusuz, Batı örneği demokrasinin ayrılmaz unsurlarıdır. Fakat girişim özgürlüğüyle mülkiyet ve miras haklarının bazı kimselere, sınırlı zümrelere ister istemez kazandıracağı büyük güç ve ağırlık karşısında, düşünce ve anlatım özgürlüğü, toplantı, birleşme ve örgütlenme özgürlüğü ve bazı sosyal ve ekonomik haklar ve özgürlükler de yeterli ölçüde sağlanmazsa, toplumda ciddi dengesizlikler ortaya çıkar; toplum yararı korunamaz, herkesin insanca yaşama hakkı gerçekleştirilemez olur. Batı örneği demokrasinin kesin amacı olan halk egemenliği sağlanmak yerine, küçük ve güçlü zümrelerin egemenliği korunmuş olur. Rejim giderek, demokrasi çizgisinden uzaklaşır ve faşizme dönüşür. Özgürlükçü demokraside düşünce ve anlatım özgürlüğüne sınır konamaz; 'düşünce suçu' diye bir suç türü tanınamaz».

Yine bildirgenin ilgili bölümündeki düşünce tarzını açıkça dile getiren şu ifadelere de bakmak yararlı olacaktır: «...CHP iktidarı, Türk demokrasisini, bir 'egemen sınıflar demokrasisi'nin dar çemberinden kurtararak genişletecektir. Çağın gereği olan kütle demokrasisi boyutlarına kavuşturacaktır, ve bütün toplumun siyasetle etkin biçimde ilgilenebilmesini, halkın siyasete dolayısıyla yönetime ağırlığını koyabilmesini ve ekonomik düzeni barışçı yollardan kendi yararına değiştirebilmesini sağlayacaktır; öylelikle Türk demokrasisine çağdaşlık, genişlik ve gerçeklik kazandıracaktır».

Bu büyük harfle yazılmış bölümün hemen ardından da CHP'nin «Demokrasiye gerçeklik kazandırmak» amacıyla yapacağı değişikliklere geçiliyor:

«18 yaşını dolduranlara oy hakkı tanınacaktır.

«Dernekler üzerinden siyasetle ilgilenme yasağı kaldırılacaktır.

«Memurların sendikalaşma hakkı yeniden tanınacaktır.

«Sıkıyönetim yasasında yapılan değişikliklerle bazı temel hakların ve özgürlüklerin, hatta bazı sosyal ve ekonomik özünü zedeleyen hükümler kaldırılacaktır.

«Yasalarımızdan, düşünce ve anlatım özgürlüğünü, örnek aldığımız özgürlükçü demokrasi uygulamalarıyla bağdaşmayacak biçimde ve ölçüde sınırlayan bütün hükümler çıkarılacak, özellikle siyasal, sosyal, ekonomik konularda düşünce ve anlatım özgürlüğü sınırsız olacaktır»..

Bildirgede derneklerin siyasetle ilgilenmeleri konusuna daha da fazla açıklık getirilmektedir: «...Örneğin derneklerin siyasetle dolaylı olarak ilgilenmeleri bile yasaklanmıştır. Oysa, partiler demokratik siyasi hayatın vaz geçilmez unsurları olmakla beraber, siyaset yapma hakkının yalnız partilere tanındığı Türkiye'den başka bir 'demokratik' ülke bulunmasa gerekir. Her demokratik ülkede, dernekler, siyasetle dolaylı olarak da değil, açıktan ve doğrudan ilgilenebilirler. Çoğu kez, siyasetle ilgilenmek üzere, örneğin bir partiyi veya adayı desteklemek üzere bile dernekler, kulüpler kurulur. Hele belli siyasal, sosyal ekonomik görüşleri toplumda yaymak için dernekler kurulabilmesi demokrasilerde doğal bir haktır. Halk çoğu kez, dertlerini ve isteklerini bu gibi dernekler aracılığıyla duyurur. Türkiye'de şimdi bütün bunlar yasaktır. Derneklerin o arada sendikalar da dahil tüm meslek kuruluşlarının demeç ve bildirileri bile sansüre bağlanmıştır. Hakları zaten çok sınırlı olan memur sendikaları kapatılmıştır. Bütün dünyada yüksek öğrenim gençliğinin toplum sorunlarıyla ve siyasetle ilgisi artarken ve bu ilgiyi yapıcı ve sağlıklı bir yön-

de geliştirmenin yolları aranırken ve bulunurken, bizde yüksek öğrenim gençliğinin siyasetle uzaktan bile ilgilenmesini önleyici hükümler getirilmiştir. Üniversite öğretim üyelerinin de düşünce özgürlüğü ve toplum sorunlarıyla ilgilenebilme hakkı önemli ölçüde kısılmaktadır».

SEÇİM DÖNEMLERİNDE CHP VE DEMOKRASİ MÜCADELESİ

Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokrasinin geliştirilmesi konusundaki 1973'deki görüşlerini özetledikten sonra hemen 5 Haziran 1977 seçimleri öncesindeki vaadlerine de bir göz atalım. Görülecektir ki aslında vaadedilenler arasında temel farklılıklar yoktur.

«141, 142 ve 163, 6 Haziran'dan sonra kalkacak».

Böyle diyor CHP'li bir yetkili. Hemen arkasından Genel Başkan Bülent Ecevit de bir soruyu şöyle yanıtlıyor: «Özgürlükçü demokraside her düşüncenin açıklanması serbesttir ve düşünce çevresinde örgütlenmek serbesttir. Biz de öyle bir demokrasiyi benimsiyoruz.» «...Beğenmediğimiz düşünceleri yasaklamakla, o düşünceleri ortadan kaldırmış olmayız».

Yani CHP'de 141-142 ve benzeri anti-demokratik ceza yasası maddelerin kaldırılması gerektiği inancı sürmektedir. 1973 yılında kitlelere açıklanan diğer görüşlerde de fazla değişiklikler yoktur. Memurlara grev hakkı konusunda yine Bülent Ecevit şunları söylüyor: «Özgürlükçü demokratik rejimlerde hangi haklar ve özgürlükler varsa, CHP iktidarı Türkiye'de o hakları ve özgürlükleri gerçekleştirecektir. O arada kamu görevlilerine sendikalaşma özgürlüğünü ve toplu sözleşme hakkını tanıyacaktır».

Anayasa değişikliği konusunda da şu vaadlere yer veriliyor: «...adaletin bağımsızlığını zedeleyen Anayasa değişiklikleri kaldırılacaktır. Üniversite üyelerine siyasal partilerde çalışabilme ve toplum yaşamına bilgileriyle o yoldan da katkıda bulunabilme hakkı geri verilecektir. Basın ve yayın özgürlüğünü sınırlayıcı sonuçlar doğurabilecek olan Anayasa değişikliği kaldırılacak mahkeme kararı olmaksızın toplatma kararı verilmesi önlenecektir. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi, oy kullanma hakkının başlangıç yaşını 18'e indirirken, olanak bulunduğunda yapılacak Anayasa değişikliğiyle seçilebilirlik yaşını da birçok demokratik ülkelerde olduğu gibi 21'e indirecektir».

Bunlar seçimler öncesinde vaad edilenlerden sadece birkaç örnektir. Kolaylıkla söylenebilir ki bu vaadler CHP'nin iktidar olduğu tarihe kadar da sürmektedir. Ancak, iktidar olunmasıyla birlikte, bu görüşlerin sürmesi bir yana, en anti-demokratik uygulamalardan kaçınılmamıştır. Bu CHP hükümetinin 20 ayı aşkın iktidarının artık her-

kesçe bilinen bir gerçeğidir. Yeni baskı yasaları yönündeki çalışmalar bunların en başında gelmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki baskılar ise yoğunluğundan hiçbirşey kaybetmemiş durumdadır. Öyle ki «bölücülük» kampanyası karşısında hükümetin aldığı tavır bu bölgelere yöneltilen baskıyı biraz daha artırmak olmuştur. Yörede yapılan tatbikatlar, cana kıyıcı ve adeta birer katliam denemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Yerel kıyafetler içindeki «köylü kadını jandarma» fotoğrafları zihinlerde henüz tazeliğini korumaktadır.

Diğer yandan çeşitli bahanelerle ilan edilen sıkıyönetimler de yine ağırlıklı olarak demokratik güçlere karşı baskı aracı olarak kullanılmaktadır. CHP iktidarı, sıkıyönetim uygulamalarının sorumluluğunun hükümete ait olduğunu sürekli olarak unutturma çabası içine girmiştir. 1 Mayıs 1979'un yasaklanması, hemen ardından bu yasağı protesto eden Türkiye İşçi Partililerin tutuklanması ve işkence görmesi karşısında hükümetin aldığı tavır bunun en önemli kanıtlarından biridir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin vaadlerini gerçekleştirmeme konusunda bir iki temel savunusu vardır. Ekonominin durumu konusunda öne sürülen ve hâlâ canlı tutulmaya çalışılan slogan «enkaz devralma» sloganıdır. Demokratik hakların korunması ve geliştirilmesi konusunda ise CHP'nin öne sürebildiği tek gerekçe, tek başına iktidarda olmamasıdır. Ancak yapılan uygulamalar her iki savunuyu da artık geçersiz kılmaya başlamıştır. Ekonomide tekelci büyük burjuvaziye teslimiyet, politikada da kendini göstermektedir. Büyük sermayenin sözünden çıkamayan iktidarın 1 Mayıs'ları engellemesi, grevleri yasaklaması, elbetteki «doğal» karşılanmalıdır. Büyük sermayeden bağımsız hareket etmeden demokrasinin geliştirilmesi ve korunması yönünde adımlar atılmasının olanağı yoktur.

CHP VE FAŞİZME KARŞI MÜCADELE

«...Sağcı denen gençlerden bazıları, siyasi partiler kanununa açıkça aykırı olarak, yarı askeri eğitim verilen kamplarda yasadışı sokak hareketleri için yetiştirilmeye başlanmıştır».

«...Olayların somut ve gerçek nedenlerine inilecek yerde ancak olayların belirtilerinin bir kısmı üzerinde durulmuştur. 'Çatışmalardan' söz edildiği ve çatışmalar ancak karşıt gruplar arasında olabileceği halde gruplardan yalnız biri hakkında kovuşturma yapılmıştır. 12 Mart öncesi olaylarda hiçbir sorumluluğu bulunmayan, hatta o olaylara açıktan karşı çıkmış barışçı ve demokratik bazı dernekler bile kapatıldığı halde olaylarda taraf olduğu bilinen bazı kuruluşlara,

gruplara, derneklere hiç dokunulmamış, onların 12 Mart'tan sonra da eylemlerini gene devlet himayesinde ve bu kez tek başlarına sürdürmelerine en azından seyirci kalınmıştır. Bir demokratik hukuk devleti için yara sayılması gereken kışkırtıcı ajanlar sorunu bütün açıklığı ile ortaya çıktığı halde hiç deşilmemiştir. 12 Mart sonrası iktidarı paylaşan ve büyük çıkar çevreleriyle iktidarı bölüşen bir siyasal partinin yetkililerinden bazılarının 12 Mart öncesi olaylardaki ağır sorumluluğu, Sıkıyönetim Mahkemelerinde ortaya serildiği halde onları kovuşturmaların dışında tutma yoluna gidilmiştir».

Bu iki alıntı da yine «Akgünlere» seçim bildirgesindendir.

İkinci MC iktidarı döneminde de CHP yetkilileri, verdikleri demeçlerde bir yandan «MHP devlet dairelerini Hitlervari yöntemlerle ele geçiriyor» şeklinde demeçler veriyor; diğer yandan da yükselen kitle tepkilerine karşı CHP iktidarının faşistlerden bir hesap sorma iktidarı olacağı, tüm yolsuzluklara el konacağı ve devlet kadrolarının faşistlerden temizleneceği belirtiliyordu. Diğer yandan yakalanan suçluların asıl suç odağını gözden kaçırmaması gerektiğine değiniliyor ve suçluların arkasındaki asıl azmettiricilerin yakalanması için çaba sarfedileceği ve faşist odakların kurutulacağı açıkça ilan ediliyordu.

Ancak yaşanılan CHP iktidarı klasik «sağa da karşıyız, sola da karşıyız» anlayışının dışına çıkamıyor, ve değil faşist odakların köküne inilmesi, aksine bazı konularda bu suç odağıyla ortak girişimlerde bulunulmasını da beraberinde getiriyordu. CHP yetkilileri ve Başbakan, yığınlar önünde verdikleri söylevlerde MHP'yi ve faşist girişimleri suçlarken, diğer yandan bu partinin sahte barış çağrılarına cevaplar veriyor ve bunları olumlu karşıladıklarını ilan etmekten çekinmiyorlardı. Özellikle, CHP'nin 1977 Millet Meclisi Başkanı seçimlerinde MHP ile ortak davranış içine girmesi ve iki parti arasında «diyalog kurma» çabaları, kitlelerin tepkisini çekiyordu.

CHP'nin, faşizm tehlikesine karşı etkin demokratik kitle eylemleri zorunluğu karşısında muhalefette gösterdiği hareketsiz tutum, iktidarında bu eylemlere karşı doğrudan cephe alma boyutlarına ulaştı. Faşizm tehlikesine karşı etkin mücadele yollarını reddeden bir politikanın, bugün, geniş kitlelerin MHP'nin kapatılması istemini geçersiz gösterme çabaları biçimine dönüşmesi ise hiç de yadırgatıcı değildir. CHP Genel Başkanı, şimdi seçim meydanlarında, MHP'nin kapatılmasını isteyen kitleler karşısında, «ben yargıç değilim» savunusunun arkasına gizlenme çabasının içine düşmüştür.

SONUÇ

Ne yazık ki sosyal demokrasi, tüm dünyada uzlaşmacı politikası sonucu tarih içinde çoğu kez düştüğü temel ve yaşamsal yanılgılardan ülkemiz somutunda da kendini kurtaramamıştır. Konunun önemini Türkiye İşçi Partisi II. Büyük Kongresi şöyle belirtiyor:

«CHP yönetiminin sürdürdüğü bugünkü politikanın emperyalizmin ülkemiz üzerindeki tertip ve planlarının gerçekleşmesi ile faşist tırmanışı kolaylaştırdığını, ulusal bağımsızlık ve demokratikleşme yolunda engeller yarattığını belirtir ve

«Emperyalizm ve büyük burjuvazi ile uzlaşmaya dayanan bu politikanın terk edilerek, kendisine oy veren emekçi kitlelerin çıkar ve talepleri, kendisinin bu yöndeki vaatleri doğrultusunda bir politika yürütmek, kitlelerin örgütlü birleşik gücüne dayanan mücadeleye katılmak için CHP'ye çağrıda bulunur ve bunun kendisi bakımından da yaşamsal bir öneme sahip olduğuna dikkati çeker».

Çok kısa bir süre içinde yaşanan bu olumsuz gelişmelerden tüm ilerici demokrat ve sosyalistler için alınacak ivedi ders ise, CHP'nin ve onun yönetiminin kendi haline bırakılarak işçi-emekçi halk kitlelerinin istemleri doğrultusunda bir politikaya çekilemeyeceğdir. Hele bu kendi haline bırakma geçen dönemlerde olduğu gibi, sınıf hareketinin tüm istemlerini koşulsuz olarak CHP yönetimine teslim etmek biçiminde gerçekleşirse. CHP'nin bugün içine düştüğü açmazdan CHP yönetiminin tutturduğu uzlaşmacı politika kadar kimi ilerici, demokrat ve sosyalist çevrelerinin işaret edilen yanılgılarının da önemli payı bulunmaktadır. Umarız, önümüzdeki günler aynı yanılgılar yeniden yaşanmasın.

BURJUVA DEMOKRASİSİ: TUTULMAYAN SÖZLER*

E. KUZMIN

Burjuva anayasaları, bilimsel incelemeleri ve siyasal söylevleri, herkes için geçerli olan demokrasiden, adaletten ve insanlıktan dem vuran güzel sözlerle doludur. Oysa kapitalist gerçeklik, yüksekten atan bu siyasal bildirileri bütünüyle yalanlamakta ve anayasal formülleri geçersiz kılmaktadır. Bunda şaşılacak birşey yoktur; çünkü insanlığın toplumsal gelişmesinde ileri doğru atılan bir adım olmasına karşın, her burjuva devrimi toplumun sorunlarının devletin sömürgen yapısının kökenlerine inmez, egemen gücün yataklandığı yer olan kapitalist üretim ilişkilerine, özel mülkiyete dokunmaz.

Sosyalizmin kazanımlarına ayak uyduramayan ideolojik düşmanlar sosyalist devletlere karşı giriştikleri saldırıları şiddetlendirmek için çeşitli bahaneler bulmuşlar aynı zamanda halka-karşı olan yasaları sertleştirme yolunda adımlar atmışlardır.

— I —

Temel insan hak ve özgürlüklerini daha önce hiç görülmemiş ölçüde güvence altına alan yeni Sovyet Anayasası'nın başarılı bir biçimde uygulanmaya konması karşısında, kapitalist dünyada sosyo-ekonomik hakların, siyasal ve bireysel özgürlüklerin çiğnenmesi daha çok göze batmaya başlamıştır.

---

* **International Affairs,** Mart 1979 sayısından Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu'nca Türkçeye çevrilmiştir.

Başta ABD, olmak üzere burjuva ideolojisi ve propagandası iki yüzyılı aşkın bir süre önce ABD Bağımsızlık Bildirgesi'nde ilan edilen o 'dokunulmaz' yaşama, özgürlük ve mutluluk peşinde koşma haklarını fazlasıyla abartmaktadır. Oysa bu 'dokunulmaz' haklar, Birleşik Devletler'de olsun, öteki sanayileşmiş kapitalist ülkelerde olsun geniş emekçi kitlelerin erişemediği şeylerdir.

Gerçekten de, milyonlarca vatandaşın yeteneklerine uygun bir işte çalışma olanağından yoksun bulunduğu, işinin karşılığında doğru dürüst ödüllendirilmediği, gerekli öğrenimi ya da meslek eğitimini elde edemediği, hastayken bakım, yaşlanınca ya da çalışamaz duruma düştüğünde ise maddi güvence elde edemediği bir durumda yaşama hakkından nasıl söz edilebilir?

Bazı kapitalist ülkelerde ulusal gelir dağılımını gösteren rakamlara bakalım. ABD'de, toplumsal piramidin tepesindeki nüfusun yüzde biri, ülke varlığının yüzde 31'ini ve tüm hisse senetlerinin yüzde 61'ini elinde tutarken, tabandaki 26 milyon yurttaş (ABD hükümet bilgilerine göre bile) resmî yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. İngiltere'de nüfusun yüzde 5'i, ülke zenginliğinin yarısından fazlasını elinde tutmaktadır; nüfusun yüzde 21'inin gelirleri, nüfusun yüzde 28.6'sınınkinden ortalama 14 kez daha yüksektir. İtalya'da nüfusun seçkinler grubunu oluşturan yüzde 2.4'ü, tüm kârların ve öteki gelirlerin yüzde 17'sini almaktadır. Fransa'da nüfusun yüzde 10'u, ülkenin ulusal zenginliğinin yarısını elinde tutmaktadır.

Kapitalist devletin vergi politikası da varlıklı sınıflardan ve kesimlerden yana bir eğilim taşımaktadır. Burjuva ideologları son günlerde bazı Batı ülkelerinde vergilendirmede uygulanmaya başlanan değişiklikleri abartarak yayınlamaktadırlar. Oysa bu değişiklikler de (eskiden olduğu gibi) gene bazı kurumlardan ve yüksek-gelirli ailelerden yanadır. Böylece, 1976/77 mali yılında, ortalama yıllık gelirleri 50.000 dolar ya da daha fazla olan ABD aileleri, vergi kesintilerinin sonucu olarak 25 milyon doların üstünde 'kazanç' sağlamışlardır. Bundan başka, bu ailelerin denetiminde olan kurumlar da 28 milyar dolar değerinde vergi indirimi almışlardır. Nüfusun küçük bir kesiminin ulusal gelirlerden aslan payını aldığı bir toplumda, yaşamın hiçbir önemli alanında eşitlik yoktur, olamaz da.

Birkaç yıldır artık 17 milyondan aşağı düşmeyen işsiz sayısı kapitalist dünyadaki bu insanlar için gerçek bir trajedi olmuştur. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü'ne (OECD) göre, 1990'da bu örgüte bağlı sanayi bakımından gelişmiş kapitalist ülkelerde işsizlik 48 milyona ulaşacaktır. İşsizlik, hızlı bir enflasyon ve tüketim mallarının fiyatlarında hızlı artışlarla atbaşı ilerlemektedir.

Kadınların eşitsizliği, kapitalist dünyanın yüzkaralarından biridir. Ekonomik bakımdan en ileri olan ülkelerde bile, kadınlar büyük ölçüde az-beceri gerektiren düşük-ücretli işlerde çalıştırılmaktadırlar. Kadınlarla erkeklerin yaptıkları aynı işe karşılık aldıkları ödemeler arasındaki uçurum Fransa, İsveç, Avusturya, Federal Alman Cumhuriyeti (FAC) ve Japonya'da hâlâ çok büyüktür. Çalışan kadın sayısının 39 milyona ulaştığı ve artmaya devam ettiği ABD'de, kadınların ücretleri ortalama olarak erkeklerin aldıklarının ancak yüzde 60'ı kadardır. ABD'de henüz erkeklerle kadınlar arasında toplumsal-ekonomik eşitliği sağlayacak bir yasa bulunmamaktadır.

Burjuvazi, ırk, renk, din ya da ulus farkı gözetmeksizin tüm erkek ve kadınların pek çok Batı ülkesinde eşit olduğunu bağıra bağıra söylemektedir. Oysa uygulamada pek çok kapitalist devlette ulusal azınlıklara karşı hâlâ ayrım gözetilmekte, bunların bazılarında da açıktan açığa ırkçı bir politika izlenmektedir.

ABD'de 1960'larda kabul edilen medenî haklar yasasına karşın Siyahlar'ın ve öteki ulusal azınlıkların durumu hâlâ çok kötüdür. Siyahlar arasında işsizlik beyazlara göre üç kat daha hızlı artmaktadır; Siyahlar'ın ortalama gelirleri beyaz Amerikalıların ortalama gelirlerine göre yaklaşık yüzde 60 daha azdır. Okuma-yazma bilmeyen 23 milyon Amerikalı'nın yüzde 43'ünü Siyahlar, yüzde 56'sını da 'çikanolar' (Meksika kökenliler) oluşturmaktadır.

Geniş kitlelerin eğilimine uyma zorunluluğunu duyan bazı Batılı ideologlar, özellikle de toplumsal-reformcular, kapitalizm altında 'arı' demokrasi tezinden kopmaya doğru kaymakta, siyasal alanda demokrasi denen şeyi desteklemek için toplumsal-ekonomik ilişkileri demokratikleştirmek gerektiğini söylemektedirler. Bu nedenle FAC, Norveç ve daha başka birçok ülkedeki sosyal-demokratlar 'kısıtlayıcı' demokrasi yorumunu gittikçe daha çok yadsımaya ve ekonomide, planlamada ve eğitimde demokratik önlemlerin alınmasını istemeye başlamışlardır. Ne var ki bu çağrıların çoğuna demagoji bulaşmaktadır; öyle ki başka pek çok alanda olduğu gibi burada da, söylenenlerle yapılanlar arasında kocaman bir uçurum vardır.

Kapitalist devletlerin toplumsal alanda biraz daha canlanmış gibi görünen etkinlikleri aslında hiç de insancıl endişelerden kaynaklanmamakta, kapitalizmin yapısında herhangi bir değişikliği göstermemektedir. Bu etkinlik, herşeyden önce, işçi sınıfıyla genel olarak emekçi halkın, kendi haklarını güvence altına almak için verdikleri yılmaz mücadeleden kaynaklanmaktadır; ikinci olarak, kapitalizmin yönetici çevreleri sosyalist ülkelerin çalışma, halk sağlığı, eğitim ve kültür haklarının güvence altına alınması konusunda gösterdikleri başarının yarattığı olumlu etkiyi gittikçe daha çok hesaba katmak

zorundadırlar; üçüncü olarak da, bu emekçi insanlar arasında belli bir yaşama standartını sürdürme zorunluluğundan doğmaktadır: Yoksa modern üretimi geliştirmek ve kârları şişirmek olanaksızdır.

Lenin şunları yazmıştır: «Liberal burjuvazi, reformları bir eliyle sunarken ötekiyle hep geri alır, hiçe indirir; bu reformları işçileri tutsak etmek, onları gruplara bölmek ve ücret-tutsaklığını sürdürmek için kullanır.»[1] Bu görüş bugün uluslararası işçi sınıfı hareketlerinin çeşitli kesimlerindeki reformcu fikirlerin değerlendirilmesinde çok büyük bir önem taşımaktadır.

Geçen yıl, 1960'larda etkili olan ve kapitalist toplumun ekonomik ve toplumsal istikrarının az çok güvence altına alan etkenlerin (bilimsel ve teknolojik devrimin akışı içinde sanayinin yoğun bir biçimde yeniden-donatılması, düşük fiyatlı hammadde ve yakıtların kullanılması, uluslararası ticaretin hızla büyümesi, vb.) etkilerini gittikçe yitirmekte olduğuna yeni kanıtlar getirmiştir. Sonuç olarak emekle sermaye arasındaki çelişki, daha ciddi bir döneme girmiş, özelgirişimci sistemin hiçbir geleceği bulunmadığı daha açık bir biçimde ortaya konmuştur.

Bu gerçekler, çoğu zaman kapitalist sistemin ekonomik ve siyasal tutarsızlığının sürekli artması konusunda ciddi endişelere kapılan Batılı yönetici çevrelerde kabul edilmektedir. Kendilerini bir kısır döngü içinde bulan bu çevreler, ortaya çıkan sorunların büyük yükünü emekçi kitlelerin üstüne yıkmaya çalışmakta, onların ekonomik ve toplumsal tutsaklığını ağırlaştırmakta, siyasal baskılara başvurmakta, halkın demokratik hak ve özgürlüklerini açıktan açığa çiğnemektedirler.

Aylık dergi **Le Monde diplomatique** geçenlerde, kapitalist dünyadaki insanların haklarının çiğnenmesine ilişkin «Ekonomik Bunalım - Demokrasinin Bunalımı. Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Baskı» başlıklı bir inceleme yayımlamıştır. ABD sosyoloji profesörü James F. Petras, ABD'deki durumu anlatırken şunları yazmaktadır: «Polis devletinin resmi amacı, siyasal direnişi 'açığa çıkarmak, yok etmek, saptırmak, gözden düşürmek, hiç değilse etkisiz kılmaktır', kaynağı ne olursa olsun: ister Siyahlar, ister bütünüyle sol-kanat, isterse, 'yıkıcı' olarak nitelenebilecek başka herhangi bir grup.»[2]

Buna benzer başka bir aydınlatıcı yazı da **Foreign Affairs**'de çıkmıştır. Yazının başlığı, «İlke Diye Birşey Var mı - ABD İnsan Hakları Politikası»dır ve Dış İlişkiler Konseyi üyesi Sandra Vogelgesang tarafından kaleme alınmıştır. Yazının bütünü Carter Yönetimi'nin politi-

(1) V.I. Lenin, **Toplu Yapıtlar**, Cilt 19, s. 372.
(2) **Le Monde diplomatique**, Ağustos 1958, s. 3.

kasını bağışlatıcı bir açıklama niteliğini taşıyorsa da, yazar şunu kabul etmektedir: «siyasal ve medenî hakların yalnızca dar ve Anglo-Saksonca bir açıdan ele alınmasıyla dünyanın büyük bir kesimini ve Amerikalıların çoğunu düşündüren nokta es geçilmiş, siyasal olanaklarla ekonomik olanaklar arasındaki önemli bağlantı gözden kaçırılmış olacaktır.»[3]

— II —

Burjuva demokratik öğretisine göre genel oy hakkı ve parlamentonun varlığı, halk yönetiminin en yüce belirtisidir; çeşitli siyasal partilerin varlığıyla da 'çoğunluğun istemi' güvence altına alınır. Aslındaysa, burjuva temsilci güçlerinin oluşturduğu kurumlar giderek aşınmakta, bu arada partilerarası rekabet, nüfusun değişik kesimlerinin siyasete katıldığı sanısını yaratmaktan, emekçi halkı, dirimsel çabaları doğrultusunda mücadeleden alıkoymaktan başka bir işe yaramamaktadır.

ABD KP, ABD yönetiminin başka ülkelerde insan haklarının ve demokrasinin mihenk taşı saydığı ve kendi ülkesinde gerçekleştirmekle övündüğü 'özgür seçimler'in, eninde sonunda Demokratlarla Cumhuriyetçiler arasında - eğer buna seçme denebilirse - bir seçime dayanmakta olduğunu belirtmektedir.

İnsan hakları yolunda verdikleri kararlı mücadele boyunca emekçiler, son birkaç yıl içinde sermaye güçleri üzerinde, özellikle de seçim yasaları alanında etkili olmaya başlamışlardır. Seçmenlerinde çok sıkı denetlenen nitelikler arayan ABD'de bile bu alanda bazı değişiklikler olmuştur. Eskiden pek çok seçmen adayından oy verme hakkını esirgemek amacıyla istenen konut, eğitim, vb.yle ilgili sayısız nitelikler, bugün kaldırılmıştır. Bazı kapitalist ülkelerde, ilerici güçler elele ilerlemekte, daha etkili ve güvenli seçim kampanyaları yürütmekte, yasama ve yönetim kurullarında sandalyeler kazanmakta, emekçi halkın çıkarlarına uygun önlemleri uygulamak için çalışmaktadırlar.

Bununla birlikte, Batı ülkelerinin pek çoğunda emekçilerin hakları üzerinde bazen açık çoğu zaman da üstü kapalı kısıtlamalar vardır. Nitekim egemen çevreler kendi adaylarını işbaşına getirebilmek için seçmenleri bölmek ve manevralarına alan açmak amacıyla, seçim bölgelerinin sınırlarıyla oynamaktadırlar. Ayrıca rüşvet ve yıldırma gibi çeşitli yasadışı yöntemlere başvurarak seçmenler üzerinde doğrudan baskılar uygulamaktadırlar.

(3) **Foreign Affairs** Temmuz 1978, s. 833.

ABD'nin tanınmış siyasal yorumcularından Hans J. Morgenthau, **Amerika'da Özgürlük - 200. Yıla Bir Bakış** başlıklı bir antolojide yayımlanan yazısında kapitalist ülkelerdeki seçim sistemlerinin sözde demokratikliği masalını irdelemektedir. Yazıda burjuva toplumunda bireyin, bütünüyle çaresizlik ve güvencesizlik bunalımı içinde olduğu belirtilmektedir. Morgenthau, ABD siyasal sisteminde yasasızlığın egemen olduğuna inanmaktadır.[4]

Diktatörlük rejimiyle yönetilen ülkelerde seçimler yapıldığı zaman, nerdeyse faşist olan bu rejimlerde, demokrasiden söz edilip dursa da demokrasi diye birşey yoktur. Şili'de 1978'de 'varolan düzeni destekleme' sorunu üzerinde sahnelenen ünlü 'referandum', aslında namluların gölgesinde yapılmıştır. Bazı Lâtin Amerika ülkelerinde yapılan seçim uygulamalarını çözümlerken, bir İspanyol dergisi şunları yazmaktadır: «1978 boyunca (22 devletin 11'inde bulunan 324 milyon vatandaştan 177 milyonu) oy vermek için anayasal haklarını kullanmak üzere sandık başına gidecektir. Ama bu insanlardan pek azı, o da yaygın bir uygulama olarak değil de, bir istisna olarak, seçme hakkını gerçekten kullanma olanağına kavuşabilecektir.[5]

Fransa'da ve başka bazı Batı Avrupa ülkelerinde geçerli olan seçim sistemlerinin çoğu, parlamentodaki sandalyelerin seçmenlerin istemine göre değil, daha çok yönetici partilerin durumuna göre dağıtılmasına yol açmaktadır. Japonya gibi başka bazı ülkelerde de seçimlerin sonucu çoğu zaman 'yüzen oy' denen oylara, yani, siyasal tutumu henüz belirlenmemiş seçmenlere -yaşı 25'in altında olan ve oyların oranını yüzde 35'e dek artırabilen seçmenlere- dayanmaktadır. Yönetici sınıfın ülkenin temsilci kurumlarında çoğunluğu elde edebilmek için seçmenlerin bu kesimiyle ilgili siyasal baskılara ve ideolojik oyunlara başvurmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Kapitalist ülkelerde seçimlerin bir başka özelliği de hazırlık ve tezgâhlama için harcanan büyük paralardır. Böylece, ABD'de eyalet yasama meclisinde bir sandalyenin 200.000 dolar olduğunu, eyalet valiliğine ya da ABD Senatosu'na seçilmek isteyenlerin de masraflarını, oy başına bir dolar olarak hesaplamaları gerektiğini herkes bilmektedir. Gerekli para, çeşitli adayları destekleyen büyük şirketler tarafından bağışlanmaktadır.

ABD'de 1978 Kasımında yapılan ara seçimler, ülke tarihinin en pahalı seçimleri olmuştur. Adayların, seçim kampanyalarında 1.000.000 dolardan 1.500.000 dolara varan paralar harcamaları nor-

(4) Bkz. N. Graebner (yayıncı), **Amerika'da Özgürlük - 200. Yıla Bir Bakış**, Pennsylvania, 1977, s. 132-135.

(5) Bkz. **Cambio 16**, Haziran 4, 1978.

mal sayılmıştır. **US News and World Report**'ta şunlar yazılmıştır: «1978' de tüm seçim kampanyalarında harcanan yaklaşık 250 milyon üzerinde koparılan yaygara, kongre seçimi kampanyalarının, paraca halk tarafından desteklenmesi zorunluluğu üzerindeki tartışmaları hızlandırdı.»[6] Japonya ve diğer kapitalist ülkelerdeki seçimler de büyük paralara malolmaktadır.

Seçim kampanyalarının özel parasal kaynaklardan desteklenmesini kısıtlayacak yasal bir girişimde bulunma çağrıları, bu tür girişimleri 'kutsal' hakların çiğnenmesi olarak gören sanayi-finans oligarşisi tarafından çarpıtılmaktadır. Seçim amacına hizmet edecek para bağışlarında bulunmakla bu oligarşi, 'siyasal güçlerin özgür etkileşimi' üzerinde kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda sıkı bir denetim kurmayı amaçlamaktadır.

Bir burjuva partisinin başka bir burjuva partisinin yerine başa geçmesiyle meydana gelen değişiklik, büyük ölçüde varlıklı kesim ve sınıf temsilcilerinden oluşan burjuva parlamentolarının toplumsal yapısında hemen hemen hiç bir etki yaratmamaktadır. Amerikalıların kendilerinin de 'zenginler kulübü' dedikleri ABD Kongresi'nde işçiler yer almaz; halkın seçimle başa gelen temsilcilerinin oluşturduğu topluluk, aslında büyük işadamları, büyük hukuk şirketleri ve bankalar adına konuşur. Yasa yapıcılar çoğu zaman gelirlerinin miktarını bildirmekten çekinirler; ama bu kısıtlanmış bilgiler bile Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerinden çoğunun milyonlara varan servetleri bulunduğunu göstermektedir. ABD Kongresi'nde ve başka kapitalist devletlerin yasal meclislerinde kadın üye sayısı ve ulusal azınlıkların temsilcileri çok azdır.

Burjuva temsilci kurumlarında karar alma yetkisi elbette toplumsal merdivenin üst basamaklarındaki sınıfların ve kesimlerin ellerindedir. Tekelci sermaye, yasal meclislere kendi adamlarını yerleştirmenin ötesinde etkisinden ve ilişkilerinden milletvekilleri üzerinde baskı yapmak amacıyla büyük ölçüde yararlanır; parlamentonun yetkilerini kısıtlamaya, tekeller ve askeri-sanayi komplekslerle yakın ilişkisi olan çeşitli gizli danışma kurullarının ve hükümetlerin yetkilerini yaygınlaştırmaya çalışır.

Yasa taslaklarının, parlamento komisyonlarında yasalaştırılması, kısa bir tartışmayla ya da hiç tartışılmadan oya sunulması, hükümetlerin sınırları içinde kendi istedikleri kararları rahatça alabilmeleri, en genel ilkeleri belirleyen yasaların kabul edilmesi artık pek çok ülkede yasama yetkilerinin giderek hükümetlerin eline bırakıldığını göstermektedir.

---

(6) **US News and World Report**, Kasım 27, 1978, s. 28.

Burjuva siyasal çözümleyicilerinin, parlamentonun üstünlüğünü kabul eden klasik formülün yavaş yavaş anlamını yitirmekte olduğunu söylemelerine şaşmamak gerekir. Fransız politika yazarı ve tarihçisi C. Julien, örneğin, kuramsal açıdan (diyelim ki ABD Bağımsızlık Bildirgesi'ne göre) hükümetin, adil yönetim gücünü, yönetilenlerin onayından aldığını yazmaktadır. Oysa gerçekte hükümet, gücünü halkın egemenliğini ellerine geçirmiş olan etkin bir azınlıktan almaktadır.[7]

Burjuva parlamenter mekanizmasının kendine özgü bir özelliği de lobiciliktir; başka deyişle bu büyük bankalarla tekellerin büyük paralar karşılığında sözcülüğünü yapan işadamları, avukatlar, eski kongre üyeleri ve devlet görevlilerinin oluşturduğu baskı gruplarınca yasama süreçlerinin normal süreçlerinden saptırılmasıdır. Bu uygulama çoğu zaman yüksek hükümet görevlilerine rüşvet vermek, yozlaşma ve benzeri kötü sonuçlar getirmektedir. ABD Kongresi'nde askeri-sanayi kompleksi lobisi, İsrail yanlısı lobi ve Güney Kore lobisi özellikle etkindir. Gerçekten de ABD, iktisatçılarından A. Okun'un da dediği gibi, hakların böyle para yoluyla baskı altına alınması, ABD'nin medeni haklara ve demokrasiye ettiği bağlılık andıyla alay eder gibidir.[8]

Bütün bunlar, burjuva toplumlarında geniş seçmen kesimlerinin seçim sandıklarına neden gitmediklerini, sonunda seçimleri neden anlamsız bir formalite saydıklarını açıklamaya yeter.

Elbette, burjuva parlamentoları tamponluk rolünü oynamaya devam etmekle, yönetici sınıflar arasındaki çelişkileri yumuşatmakta ve burjuvazinin 'ulusal yasalar' biçiminde öne sürülen ortak sınıfsal istemini dile getirmektedirler.

Bu arada emekçi halkın temsilcilerinin yer aldığı burjuva parlamentolarında, oldukça ilerici dönüşümleri uygulamak için gerçek olanaklar elde edildiğini unutmamak gerekir. Fransa, İtalya ve başka bazı ülkelerde parlamento seçimleriyle yerel seçimlerin sonucunda öteki ilerici güçlerle birleşen komünistler parlamentolara ya da belediye kurullarına seçilebilmekte, halkın demokratik kazanımlarını savunma, tekelci kapitalizmin otokratik eğilimlerine karşı koyma olanağını elde edebilmektedirler.

— III —

Burjuva demokrasisinin aşınmasıyla -siyasal demokrasiden ay-

(7) Bkz. C. Julien, **Le Rêve et l'histoire: Deux siecles d'Amerique**, Paris, 1976, ss. 127-129.

(8) Bkz. A.M. Okun, **Eşitlik ve Etkinlik, Büyük Değiştokuş**, Washington 1975, s. 30.

rılmaz bir öğe olan- yasal yönetim, yerini yasasızlığa ve rasgele yönetime bırakmıştır. Tekelci sermaye, halkın toplumsal-ekonomik ve siyasal hak ve özgürlüklerine karşı saldırısını yoğunlaştırmıştır. Geçen birkaç yılın ekonomik ve siyasal çalkantıları içinde, kapitalizmi savunanlar, burjuva demokrasisinin bütünüyle bir yana bırakılması gerektiğini tekrarlayıp durmuşlardır. Onlar 'daha etkin ve daha az demokratik' bir düzen istemektedirler. Yönetici sınıflar, 'düzeni' geri getirme kisvesi altında geniş kitlelere karşı çoğu zaman doğrudan zorlamalara ve terörizme başvurmaktadırlar.

Dünyanın her yanında 'insan hakları'nın savunucusu olduğunu söyleyen ABD'de yasalar ve halkın temel hakları sürekli olarak çiğnenmektedir. Birleşmiş Milletler'deki ABD Elçisi Andrew Young'a göre, ABD'de binlerce siyasal tutuklu bulunmaktadır. CIA, FBI, Ulusal Güvenlik Bürosu ve öteki federal kuruluşlar, yıllardır Amerikan vatandaşlarını gizliden gizliye izlemektedirler.

97 federal kurumun bilgisayar sistemlerinde ABD vatandaşlarıyla ilgili yaklaşık 4 milyon dosya birikmiştir. Massachusettes Teknoloji Enstitüsü Başkanı Jerome B. Weisner, bu yolda yürümeye devam ederse yönetimin insanlar üzerinde bir tür 'bilgi egemenliğini' kuracağını, o zaman da elektronik gözetim sistemlerinin çeşitli toplumsal grupları ve belli özellikleri olan bireyleri ayırarak çok yakından izlemeye girişeceğini söyleyerek uyarıda bulunmuştur.

1977'de, ABD'de insan haklarının durumu üzerine yazılan bir raporda ABD, Medeni Haklar Komisyonu, polisin kaba davranışları, yersiz cezalandırmaları, dayak ve cinayetleri konusunda vatandaşlardan çeşitli yakınmalar geldiğini kabul etmiştir. Raporda bildirildiğine göre, polisin kötü uygulamaları çok yaygın bir olgudur; insan bu tutumun bazı kentlerde resmen onaylandığı izlenimini edinmektedir.

Terörizme ve 'yıkıcı öğelere' karşı savaşılıyormuş kisvesi altında FAC'de halkın demokratik hakları sürekli olarak kısıtlanmaktadır. Ülkedeki ilerici kamuoyu, işlerinden atılarak kıyıma uğrayanlar konusunda hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir; bu sisteme göre, ileri görüşlü kadın ve erkeklere karşı ayrım gözetici önlemler uygulanmaktadır; FAC'nin eski Maliye Bakanı Max Güde, bunu milyonlarca Batı Alman'ın ağzına takılan kilit olarak nitelemiştir. Oysa, işe alma konusunda siyasal ayrım gözetmek, ülkenin Anayasa'sının 33. maddesine karşıdır; bu maddeye göre «her vatandaş, eğilimleri, yetenekleri ve mesleğindeki ustalığına göre herhangi bir devlet görevine girmekte eşit hakka sahiptir.»

Stern dergisi, FAC'deki siyasal özgürlükler konusunda şunları söylemektedir: «Hiç bir vatandaş, kendisi hakkında edinilen bilgilerin,

devletin yasa ve düzen koruyucuları tarafından çalıştırılan bilgisayarlara kaydedilmesini engelleyemez. Milyonlarca insan için dosyalar düzenlenmiştir. 'Özgürlük 78' FAC vatandaşlarının haklarına karşı girişilen bir saldırıdır; Berufsverbot'u ve yasayla yönetilen demokratik devletin temellerini sarsma girişimlerine yol açmaktadır. Bu da polisin yetkilerinin şişirilmesi ve polisin silaha ve cinayetlere daha sık başvurması demektir. 'Özgürlük-78' nazilerin cinayetlerini, çocuk oyunu, bu durumu protesto eden güçleriyse cüzzamlı gibi gösterme özgürlüğüdür.»[9]

Fransa'da, milyonlarca insanla ilgili bilgiler, güvenlik organlarınca işletilen bilgisayarlarda toplanmıştır. İngiliz vatandaşları da sürekli polis gözetimi altında tutulmaktadırlar. 1979'da polis bilgisayarları, yaklaşık olarak 36 milyon kişiyi, yani hemen hemen her ergin İngiliz vatandaşıyla ilgili dosyayı içine almış olacaktır. İtalya ve diğer kapitalist ülkelerdeki çeşitli bilgi alma hizmetleriyle insanlar, açıktan açığa gözlenmektedir. Güvenlik organları ve polis ajanları, çeşitli yasal siyasal partilere ve kamu örgütlerine gizlice sokulmakta, telefonlar dinlenmekte, mektuplar açılmakta ve vatandaşların özel ve genel yaşamlarına daha başka çeşitli yasadışı yollarla el atılmaktadır. Gizli servisler çoğu zaman devlet içinde devlet oluşturmakta, parlamento şöyle dursun, hükümetin bile denetimi dışında çalışmaktadırlar.

Halkın demokratik hak ve özgürlükleri çiğnenirken, uygun yasalar çıkarma, baskıcı yasaların kurallarını belirleme yolunda da adımlar atılmaktadır. Kural olarak burjuva ideolojisi ve propagandası, anti-demokratik yasaların çıkarılmasını 'düzeni korumak', 'ulusal çıkarları savunmak' vb. gibi zorunluluklardan dem vurarak haklı göstermeye çalışır. Yönetici çevreler, çoğu zaman yasallığı çiğneme girişimlerinde siyasal ve kuramsal temel olarak anti-komünizmi alırlar.

ABD Kongresi'nin, ABD vatandaşlarının anayasal haklarının çoğunu tehlikeye sokacak Suç Yasalarını Düzeltme Tasarısı'nı görüşmekte olmasının nedeni budur (s. 1437). Bu tasarı, burjuvazinin kendisini yeni koşullara uyarlama çabalarının sonucunda doğmuştur; çünkü toplumsal refleksleri burjuvaziyi emekçi halka karşı daha üstü kapalı, daha inceltilmiş, sonuç olarak daha tehlikeli mücadele yöntemleri aramaya itmektedir.

Sözde, bu yeni tasarı Smith, McCarran-Wood ve McCarran-Walter yasalarının yerine geçmek üzere ileri sürülmüştür; bu yasalar 1950'lerde anti-komünist isterinin doruğuna çıktığı sıralarda kabul edilerek ilerici güçlere karşı etkin olarak uygulanmıştı; ama o

(9) **Stern,** Temmuz 6, 1978, s. 12.

zamandan bu yana ABD'deki demokratik hareketin ve dünyada yeralan olumlu değişikliklerin sonucu olarak iyice önemini yitirmiştir. Bununla birlikte yeni tasarı, aslında eski yasalardaki pek çok gerici maddeyi yeniden geri getirmekte, FBI, CIA ve öteki federal kuruluşların yetkilerini daha da genişleterek bunların siyasal örgütlerle kamu örgütlerinin etkinliklerine, vatandaşların özel yaşamlarına karışmalarına olanak sağlamakta, işçi sendikalarının ve öteki işçi örgütlerinin haklarını baltalamaktadır.

Böylece siyasal karşı çıkışları, halkın temel hak ve özgürlüklerini bastırmayı amaçlayan geniş baskıcı önlemler geliştirilerek, pek çok kapitalist ülkede uygulamaya konmuştur. Oysa bu ülkelerdeki yasa koyucu ve uygulayıcı organlar, yasa dışı gözetim, özel yazışmaların denetlenmesi ve daha başka kötü uygulamalarla ilgili konulara karşı şaşılacak bir ilgisizlik içindedirler. Bu türden yasayı çiğneme olayları, arada sırada mahkemelere yansıdığında, soruşturma çoğunlukla boş laflarla geçiştirilmekte, yetkililerin 'ulusal güvenlik çıkarları' ya da 'yıkıcılık tehdidi' gibi şeylerden söz etmeleriyle soruşturmanın sonuçsuz kalması sağlanmaktadır.

Burjuva yargıçları ve siyasal bilimcileri bile, devlet kurumlarının ve yasa organlarının içinde bulunduğu bunalımı gittikçe daha açıkça görmekte, kapitalist yasa düzeninin katıyürekli ve haktanımaz olduğunu kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Nitekim Profesör K. Silvert'e (ABD) göre en büyük umut kırıklığı, ABD'nin anayasasında bir erdem olarak gösterilen özgürlüğün, ülkedeki ulusal uygulamaların büyük kesimiyle büyük ölçüde çelişmesidir. Bunun sonucu olarak Silvert, sözlerini şöyle sürdürmektedir: «halk oyu ve yasallık bir yana itilmekte, yasalar, yasa koyucular ve yasa uygulayıcılar da gülünç duruma düşmektedir.»[10]

Silvert'in vatandaşı olan Profesör A. Miller de kitle iletişim araçları üzerinde kurulan tekelci denetim nedeniyle söz ve basın özgürlüğünün boş sözlere indirgendiğini, temsilci hükümet sisteminin çürüyüp yok olduğunu, 'demokratik' temsilçi kurumların başlıca işlevinin seçkinlerce alınan kararların uygulanması olup çıktığını ileri sürmektedir.[11]

Halkın temel toplumsal-ekonomik ve siyasal haklarını açıktan açığa çiğnemekle tekelci burjuvazi yalnızca yasa yapıcı, yargılayıcı ve ceza verici organların çalışmalarına gittikçe daha etkin bir biçimde karışmakla kalmamaktadır. Aynı zamanda ideolojik mekaniz-

(10) K. Silvert, **Demokrasinin Nedeni**, New York, 1977, s. 41.

(11) A. Miller, **Modern Ortak Devlet, Özel Hükümetler ve Amerikan Anayasası**, Westport-Londra, 1976, ss. 194-195.

mayı, kitle organlarını ele geçirmeyi de amaçlamaktadır. Kapitalist ülkelerdeki dergilerin çoğu bugün birkaç basın imparatorunun elinde toplanmıştır; bu imparatorların amacı varolan devlet sistemini savunmak, anti-komünist dogmayı yayarak emekçi halkın haklarına ve demokratik kazanımlarına engel olmaktır. Sosyalizme karşı olanlar aynı zamanda sosyalist gerçekçiliğe çamur atmak için manevi değerlerin savunucusu kılığında dolaşmaktadırlar. Bireyle toplum arasındaki ilişkiler sorunuyla uğraşırken de bunlar, aşırı burjuva bireyciliğini ve bencilliğini savunma tutumuna girmektedirler. Burjuva yaklaşımının özünde, özel çıkarların genel çıkarlara ağır basmasının yattığını ilk gösteren Marx olmuştur. Burjuva devrimleri çağına dek uzanan siyasal bildirgelerde ileri sürülen insan hakları 'bencil insandan, uygar toplumun bir üyesi olan insandan, başka deyişle, toplumdan kopmuş, kendi özel çıkarları ve özel kaprisleriyle haşır neşir bireyden öteye' geçmez.[12]

Batılılar'ın gemi azıya almış, nerdeyse anarşist 'fikir özgürlüğü' sloganıysa çoğu zaman yeni-faşist görüşleri yayma hakkını savunmak, şiddet, sadistlik ve müstehcenlik vb.yi azdırmak için kullanılmaktadır. Bu bireyci tutumlardan yola çıkan burjuva ideologları (özellikle sosyalist ülkelerdeki dinleyicilere seslenirken) 'sapma' hakkını, sonu gelmez siyasal polemiklere vb. girme hakkını savunmakta, bu hakkı bireysel özgürlüğün en değerli parçası, köşe taşı saymaktadırlar.[13] Onlar çoğu zaman özgürlük sözcüğünden yalnızca 'rejime karşı çıkma' özgürlüğünü anlıyorlar. Örneğin **The New York Times** yeni Sovyet Anayasasındaki eksikliklerden birinin, bu anayasanın rejime karşı çıkma eylemlerine daha az olanak tanıması olduğunu yazmıştır.[14]

Bununla birlikte, bilimsel sosyalizmin kurucuları, bireyin tüm özelliklerine karşın her zaman toplumun bir üyesi olarak kalacağını tekrarlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında bireyin gerçek özgürlüğü onun topluma karşı olan sorumluluğundan ayrılamaz. Sovyet Anayasasına ve başka yasalara göre Sovyet vatandaşları, herhangi bir burjuva devlette düşünülemeyecek haklardan yararlanmaktadırlar. Aynı zamanda bu yasalar, vatandaşların tümünü, toplumsal düzeni ve halkın kazanımlarını hem emperyalist gericilerin düşmanca saldırılarına, hem de bu hak ve özgürlüklerin bireysel anti-sosyal öğeler tarafından kötüye kullanılması yolunda girişilecek çabalara karşı korumaktadır.

---

(12) K. Marx ve F. Engels, **Toplu Yapıtlar**, Cilt 3, International Publishers, New York, Moskova, 1976, s. 164.

(13) **America**, No. 247, Haziran 1977, s. 49.

(14) **The New York Times**, Haziran 4, 1977.

Bundan başka, sosyalizm altında tümüyle devlet ve toplumsal düzen, fikir çatışmalarını ortadan kaldırmak şöyle dursun, halkın isteminin bütünüyle ortaya dökülmesini, bu arada her önemli sorun üzerinde kamuoyuna hakettiği önemi vermeyi amaçlar. Sovyetler Birliği'nde ve öteki sosyalist ülkelerde en önemli yasa taslakları ve başka kararlar, normal olarak emekçi halk arasında tartışılır. Nitekim yeni Sovyet Anayasası'nın taslağı da ülke çapında tartışılmıştır: 140 milyonu aşkın insan, yani ülkedeki yetişkin nüfusun yüzde 80'inden fazlası, bu tartışmaya katılmıştır. Sovyetler Birliği'nin ve özerk cumhuriyetlerin yeni anayasalarının taslakları da geniş ölçüde tartışılmıştır.

Sovyetler Birliği'nde 'fikir özgürlüğü', alışılmış burjuva demokratik çizgiye göre soyut bir biçimde 'rejime karşı çıkmak' olarak anlaşılmaz; fikir özgürlüğü tam tersine, Sovyet toplumunda yer alacak her türlü olumsuz olguya karşı ciddi, görev sayılan ve gerektiğinde sert bir eleştirel tutum edinme ve bu olguları en kısa zamanda emekçi halkın çıkarları doğrultusunda yenme çabasına girişmek demektir. Bu tutum, Sovyet halkı tarafından gönülden desteklenmekte ve onaylanmaktadırlar.

Sömürücü devletlerde yönetim kurumlarını savunurken burjuva ideologları, bunları demokratikmiş gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, Lenin şunu göstermiştir: «Sömürülenleri yöneten sömürücüler bulunduğu sürece, demokratik devlet ister istemez sömürgenlerin demokrasisi olacaktır.»[15] Sosyalizme ideolojik bakımdan karşı çıkanlar, çoğu zaman, kapitalizmin, burjuva sisteminin yıkılmasının, aslında demokrasi ve uygarlığın sonu demek olacağını ileri sürerler. Oysa demokrasinin gelişmesi için geniş ufuklar ancak sömürü düzeninin ortadan kaldırılması ve emekçi halkın kendi emeğiyle yarattığı toplumsal zenginliği devralmasıyla açılacaktır.

Demokrasinin sürekli olarak olgunlaştırılması, yaşama düzeyinin yükseltilmesi ve tüm yanlarıyla sosyalist yaşama biçiminin sağlamlaştırılması bunlar, sosyalist topluluk ülkelerinin gelişmesinde doğal olgulardır Buna taban tabana zıt olarak kapitalist ülkelerdeki emekçi halkın dirimsel hakları ve demokratik özgürlükleri kısıtlanmakta, buradaki toplumsal-ekonomik sahnenin tam bir karışıklık içinde olduğu görülmekte, siyasal skandallar gündelik yaşamın bir parçasını oluşturmaktadır.

Bütün bunlar gözönüne alındığında, Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkelerde insan haklarının sözde çiğnendiği konusunda yürütülen gürültülü kampanya -ABD yönetimi tarafından başlatılan ve

(15) V.I. Lenin, **Toplu Yapıtlar**, Cilt 28, s. 250.

daha başka bazı kapitalist ülkelerdeki gerici çevrelerce sürdürülen bu kampanya- emperyalistlerin altmış yılı aşkın bir süredir izledikleri anti-sosyalist, her şeyden çok da anti-sovyet siyasetin oyunlarından başka bir şey değildir.

Ne var ki ilerici dünya kamuoyu, bu manevraların yalanlarla ve demagojiyle dolu olduğunun farkındadır. İnsan hakları kampanyasının, bu kampanyayı başlatanlara karşı gittikçe daha büyük bir güçle geri tepmesi, barış, demokrasi ve toplumsal ilerlemeden yana olan herkeste haklı bir nefret uyandırması işte bundandır.

SANATTA DEMOKRATİKLEŞME

Dergimiz **Yurt ve Dünya,** geçen 16. sayısında **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82** çalışmasına ek olarak bir «Sanat Raporu» yayımladı.

Bu çalışmanın amacı sanatta demokratikleşme hareketinin sorunlarının, alt ve üst yapı kurumları içindeki geniş boyutlarıyla birlikte tartışılmasını sağlamak ve bu amaca yönelik mücadele hedeflerini belirlemek olarak saptandı.

Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82' yi tartışmaya açarken de söylediğimiz gibi, amacımız konunun tartışılmasını, tartışmalarla geliştirilmesini sağlamak ve belli bir sınıf platformu üzerinde mücadele perspektifi ve hedeflerini kitlelerin mücadele silahı haline getirebilmektir.

Sanat Raporu'nun içeriği öncelikle konuyla yakından ilgili sanatçılarımızın ve örgütlerinin katkılarıyla zenginleşecek ve somutluk kazanacaktır.

Bu sayıda tartışmaya sayfalarımızı açarken, mevsimin getirdiği olanaksızlıkların bilincindeydik. Bu nedenle kimi çevrelere uzanamadık. İlk ağızda uzanabildiğimiz çevrelerden gelen yanıtları yayımlamakla yetiniyoruz. Ama gelecek sayılarımızda tartışmaya daha geniş yer vereceğiz.

Konu ile ilgili tüm kişi ve örgütleri aşağıya dizdiğimiz iki soruya en çok iki daktilo sayfası yazıyla yanıt vermeye çağırdığımızı tekrar hatırlatalım.

Soru 1 — Bu tartışmaya katkıda bulunmak üzere sanat raporu üstüne genel olarak düşündüklerinizi açıklar mısınız?

Soru 2 — Bir kültür sanat örgütü (emekçisi) olarak Sanat Raporu'nu kendi sanat alanınızı içeren yönüyle tartışır mısınız?

YANITLAR

1 — «Sanat Raporu», demokratik bir sanat ve kültürü oluşturmada genel çözümlemeler açısından ancak çok genel doğruları içermekte. Bu genel çözümlemeler ise, büyük ölçüde ekonomik-siyasal bağlantıları içinde ele alınmış görünmekte. Sanatın demokratikleştirilmesi, aynı ölçüde tarihsel-toplumsal planda ve somut örneklerle ele alınıp irdelenmediği için, bu genel doğruların da soyutta kalması gibi bir sonuç doğmuştur.

Raporda 'planlanabilir' olarak nitelenen sanatın, bilimsellik kadar kendi gerçeklerine de uzak ve yabancı bulunmayan bir plan içinde somutlaştırılması özlenirdi. Kanımca bu da ayrı ve güç bir sanat. Raporda da belirtildiği gibi, salt sayısal veriler, bu sayısal verilere dayandırılmış bir amaç, sanatımızın demokratikleştirilmesi doğrultusunda, niteliksel bir dönüşüm için elbette yeterli belirleyiciler olamaz. Bununla birlikte, sanatın kendi içsel gerçeğine dayalı tarihsel-toplumsal bir

çözümlemenin ışığındaki 'planlanabilirlik', raporun kapsamına belkemiği kazandırırdı sanıyorum. Böyle bir belkemiği, kültür emperyalizmi olgusunu da sosyalist gerçekçi açıdan değerlendirmemize yardımcı olurdu. Bir yerde sömürü varsa, sömürüye hazır bir ortam da var demektir. Kültür yozlaşması varsa, o yozlaşmaya hazır bir ortam da var demektir. Kültür emperyalizmi olgusuna bu karşılıklı ilişki içinde bakılmazsa, sorun, tepkisel bir savrulmayla şovenizm ve sekterlik olgusuna dönüşebilir.

Ayrıca raporda, her faşistçe eğilimin ve toplu kıyımların kökeninde çağdışı bir sanat ve kültür birikiminin yattığına gerekli önem verilmelidir. Sanat planlanabilecekse, planın önündeki en ivedi hedef, bu tür bir birikimin tüketicilikten üreticiliğe, ölümden yaşama dönüştürülmesi olmalıdır.

2 — TİP'in DİP'ine ek bir çalışma olarak tartışmaya açtığınız raporda, kendi özel çalışma alanımla ilgili bir noktaya değinmek istiyorum:

Raporda yazarların sinema ve TRT ile olan ilişkilerine hemen hemen hiç değinilmemiştir. Zaten her sanat alanı kendi içinde ele alınmış, bunların birbirleriyle bağıntılı durumları, bu durumlardan doğan sorunlarla çözümlenmelerine ilişkin öneriler raporda yer almamıştır. Kurulu düzene ters düşen yazar ve sanatçıların salt okul kitaplarında yer almamasına değinilmiş, okul kitaplarından çok daha yaygın ve etkin bir gücü olan radyo-televizyon, sinema ve basın kurumları önündeki durumu açıklıkla irdelenmemiştir. «Cürmü kadar yer yakan» yazar ve sanatçının, geniş kitlelere açılmasını da ön koşul sayan bir rapor için, en yaygın kamu iletişim araçlarıyla nitelikli, izleyicinin düzeyini yükseltici yazın ve sanatın bağını irdeleyip amaçlamamak önemli bir eksiklik, hatta bir çelişki oluyor.

Edebiyatı bir birikim olarak okura maledecek, devingen ve irdeleyici bir okur oluşturacak somut yollar da bu raporda yer almalıdır, İnancındayım.

Adalet AĞAOĞLU

* * *

1 — Lenin'in önemle belirtmiş olduğu gibi, her ulusun kültüründe iki ulusal kültür vardır. Bir başka deyişle, sınıflı, uzlaşmaz toplumlarda, egemen sınıf olan burjuva sınıfının kültürü toplumda egemen kültür olarak varolurken; emekçi sınıfların kültürü de, demokratik ve sosyalist kültürün ögeleri olarak varolur. Bu iki kültür, çelişkin bir biçimde karşılıklı etkileşme içinde olduğu kadar, karşılıklı mücadele içindedir de. Dolayısıyla, işçi sınıfı ile emekçi kitlelerin taşıyıcısı oldukları demokratik ve sosyalist kültür, belli bir ülkede, işçi sınıfı hareketinin gücüne bağlı olarak ve İşçi sınıfı partisinin örgütleyiciliği ve öncülüğünde, demokrasi ve sosyalizm için verilen mücadelenin de ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak, egemen kültürün derin bir çözümlemesini ve eleştirisini içerdiği kadar, kendi talep ve hedeflerini de içerir. Ülkemiz somutunda, «Sanat Raporu»nda da belirtildiği gibi, dışa-bağımlı egemen burjuvazi, hiç bir zaman, kapitalist yeniden-üretimin toplumsal ön koşullarını yeniden düzenlemeye yönelik bir değiştirme mücadelesinin içine sınıf olarak girmediğinden, kendi «özgün» kültürünü oluşturamamış olduğu gibi, ne toplumumuzda kültür ve sanatın sistemli bir şekilde örgütlenebilmesi zorunluluğuna karşılık verebilmiş, ne de toplumda özgürce sanatsal yaratımda bulunabilmenin nesnel koşullarını varedebilmiştir. Bu bakımdan, kültür ve sanatta demokratikleşme hareketi, işçi sınıfı ve emekçi kitleler için, ülkemiz somutunda, yalnız tarihsel bir zorunluluk değil, ama aynı zamanda bir eylem planıdır da. Kanımca, **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82'ye Ek** olarak hazırlanan «Sanat Raporu», bu nedenle, büyük bir önem taşıdığı

kadar, ileriye dönük, temel bir basamağı da oluşturmaktadır. Şöyle ki, «Sanat Raporu», Türkiye'de sanatsal-kültürel yaşamın hem genel bir çözümlemesini ve eleştirisini yapmakta, hem de demokratikleşme aşaması içindeki talep ve hedefleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak aldığı sanatta demokratikleşme hareketinin ülkemiz gerçekleri doğrultusunda temel ilkelerini getirmeyi amaçladığı kadar, günümüz doğruları içinde bir eylem planı oluşturmayı da amaçlamaktadır. Görüldüğü kadarıncа da, kendi içinde geliştirilmeye ve ileriye doğru yapılacak çalışmalara da açık bir kapsamı içermektedir. Ama, «Sanat Raporu»nun bence en önemli yanı, Türkiye'de sanatın planlanabilirliği doğrultusunda yapılmış ilk girişim oluşu kadar, böyle bir planlanabilirliği İşçi sınıfının ve emekçi kitlelerin yararına çözmeye çalışan ilk belge de oluşu.

2 — Hiç kuşkusuz, sanatsal-kültürel yaşamda «demokratikleşme» mücadelesi, en başta, sanatçı ve yazarların örgütlü mücadelesini içermektedir. Kendi özel alanım içinde, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kendi etkinliğini bu amaçla sürdürmeye çalıştığı kanısındayım. Ne var ki, yazarlık kurumu, bugün için, hemen hemen bütün yönleriyle «demokratikleşme» sorunuyla başbaşa, hattâ, içiçedir. Bir başka deyişle, demokratikleşme mücadelesi bugün yazınsal yapıtların nesnesi olduğu kadar, yazarlığın da kendi bir mücadele alanı haline gelmiştir; bu ikisini birbirinden ayırmak, yazarlık niteliğinin ortadan kalkması demektir, kanımca. Bunu şöyle de dile getirebiliriz; bugün için bir yazar, toplumda «demokratikleşme» için yazma durumunda olduğu kadar, «yazabilmek» için de toplumun demokratikleştirilmesi durumundadır. Ne var ki, toplumumuzda yazarlık eylemini sürdürebilme uğraşı da günden güne «gayri-demokratikleşmek»tedir. «Sanat Raporu»nda da belirtildiği gibi, gerek zaman zaman dozu artan düşünce özgürlüğü sınırlandırmaları, gerekse kağıt yokluğu, telif hakları düzensizliği, yazarlık mecraları arasında hukuksal uygulama tutarsızlıkları, vergi bağışıklığının düşüklüğü vs. gibi sorunlar yazarlık eylemini son derece güç koşullara doğru itmektedir. Buysa, yazarlığın toplumumuzda devletçe kurumsallaşmasını sağlayacak örgütlenme ve planlama eylemlerinin yokluğundan kaynaklandığı kadar; yazarlıkla ilgili kurumların tümüyle düzensizlik içinde oluşundan da kaynaklanmaktadır. Bunun sınıfsal açıdan nedenleri «Sanat Raporu»nuzda da belirtilmiştir. Geriye, yazarların, siyasal bir program çerçevesinde, örgütlü mücadeleyi sürdürerek ileriye doğru geliştirmeleri kalıyor, kanımca.

Aziz ÇALIŞLAR

* * *

Sanat Raporu'nu kendi başına bir metin olarak değil, ilgili açıklamalar ışığında beliren yeriyle değerlendirmek gerek. Rapor, **Yurt ve Dünya**'daki yayınında «Türkiye'de sanatın demokratikleştirilmesi açısından sanatın bugünkü konumu ve ileriye dönük eleştirisi» alt başlığını taşımakta. **Yurt ve Dünya** sorumlusu Yavuz Ünal'ın açıklaması da bunu tamamlıyor: «Bu çalışma, sanatta demokratikleşme hareketinin sorunlarının, alt ve üst-yapı kurumları içindeki geniş boyutları ile birlikte tartışılmasını sağlamak ve bu amaca yönelik mücadele hedeflerini belirlemek içindir». Görülüyor ki, **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82**'ye ek olarak getirilmekle birlikte bu rapor, sanat alanı için, söz konusu Plan'ın diğer bölümleri niteliğinde bir «sonuç metin» olarak değil, oraya vardıracak, tartışma zemini sağlayacak, bir deyişle «başlangıç metin» olarak sunulmakta. Öte yandan Rapor'un «Sonuç» bölümünün başında: «Türkiye İşçi Partisi'nin Plan çalışması, sanata ilişkin maddî yaratım ve toplumsal kullanım olanaklarının 'planlanabilir'

olduğu kabulünden hareket etmektedir. Ancak, bu alanda 'planlanabillrlik', toplumsal bir plan çalışmasının öteki bölümlerinden farklı bir anlam taşımak durumundadır», denerek, bu çalışmada sanatın «planlanabilir» olmasının öncelikle şu açıdan ele alındığı vurgulanıyor: «Her türlü sanatsal eylemin ilk ve en önemli ayracı, İşçi ve emekçi yığınlarlo kurulan ilişki ve bu ilişkinin niteliğidir». Dergi sorumlusu Sayın Ünal da açıklamasında «Bu çalışmanın hareket noktasını: «Sanatsal yaratıcılığın özgürleştirilmiş toplumsal koşullarda ve toplumda en geniş etkinliği sağlayacak olanaklarla bütünleştirilmesi için, bu amaca yönelik örgütlü mücadelenin gerekliliği »şeklinde belirliyor. Ve Rapor şu hususların altını çizmekte: «Türkiye İşçi Partisi'nce hazırlanan plan çalışması, sanatsal yaratıcılığın ürünü olan eserlerin geniş işçi ve emekçi yığınların toplumsal yaşamlarının içine girmesini, onların değerlendirmeleriyle sürekli olarak hesaplaşmasını vazgeçilmez bir zorunluluk olarak görmektedir. Zorunluluğu görmek ve vurgulamak yeterli değildir.. Aynı zamanda, bu zorunluluğun yerine getirilmesi için gerekli olanları saptamak bunların gerçekleşmesi için mücadele etmek de gereklidir». Mücadelenin belirleyicilerini ele alırken de Rapor «Burada açığa kavuşturulması gereken bir nokta da şudur», diyerek belki en önemli noktaya değinmekte: «Burjuva ideolojisinin kabul ettirmek istediğinin tersine, İşçi sınıfı ideolojisine ve onun siyasal örgütüne 'bağlanmak', sanatsal yaratıcılığı kısıtlayan, sanatçının özgürlüğünü yok eden bir durum olarak değil, sanatçının kendi yaratıcı yeteneği ve özgürlüğü üzerindeki her türlü engeli de ortadan kaldırmak üzere verilen örgütlü sınıfsal mücadeleye katılmak olarak değerlendirildiğinde doğru tarihsel anlamını bulmuş olacaktır».

Yurt ve Dünya, Sanat Raporu'nu tartışmaya açmanın da ötesinde: «Bu konudaki daha uzun değerlendirme ve incelemeleriniz için dergimiz sayfalarının açık olduğunu bildiririz», diyerek, yalnız yapılan çalışmanın değil, konunun tümünün somut hedeflere ve somut eyleme yönelik tartışılmasını da taşımayı üstlenmekte. Somut hedeflere ve somut eyleme yönelik, çünkü belki ilk kez sanat alanındaki böyle bir tartışma, gücü yalnız kendinden ibaret bir sanat dergisinin iyi niyetli bir girişiminden çok öte boyutlarda yerini bulacak, ilk kez dergi sayfalarında kalmaktan kurtulup, sonuçlarının hayata geçirilmesi için örgütlü mücadeleye silâh olabilecektir. «Türkiye işçi sınıfının politik hareketi, emekçi kitlelerin bu değerlendirmeleri sınıfsal örgütlenme içinde geliştirerek, toplumsal yaşamlarına geçirmeleri.. için mücadele verecektir», diye noktalanıyor Sanat Raporu. Kaldı ki, bu konuda Türkiye İşçi Partisi Merkez Yönetim Kurulu'nun, **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82** yayınının sunuşundaki şu sözünü hatırlamak da yetebilirdi: «Bu çalışma, işçi sınıfının, emekçi kitlelerin ve tüm demokratik güçlerin elinde bir mücadele silâhı haline geldikçe amacına ulaşmış olacaktır». Burjuvaziye karşı, sanat alonında da böyle bir kararlılığı, örneğin bir sanatçının, bir derginin, hatta bir sanatçı örgütünün ifade etmesi başka şeydir-ki buradan somut hareketlerin oluşamadığı görülmüştür yeterince- işçi sınıfı politik hareketinin anons etmesi başka şeydir. Öyle ki, konunun salt tartışılmasının bile, gerçekten özgürce fakat yöntemli, tutarlı ve somut sonuçlara vardırılması, işçi sınıfının örgütlü sınıfsal insiyatifi dışında mümkün olamamıştır bugünedek.

Bu bakımdan, Rapor üzerinde bu sınırlı kısa çerçeve içinde mümkün olamayan metin incelemeleri gene **Yurt ve Dünya**'nın çabasıyla esasen en sağlıklı biçimde gelişeceği için, bu aşamada «genel düşünceler» olarak, metnin detaylarının ötesinde, bu çalışma ve tartışma girişiminin kendisi üzerin de öncelikle durmak daha önem ka-

zandı. Sanat Raporu «Sanatın demokratikleştirilmesi, hiç kuşkusuz, sanatın, egemen burjuvazinin çıkarlarına bağlı, çok yönlü toplumsal ve maddi ideolojik kaşullandırmaların boyunduruğundan kurtarılarak toplumsal yaşamda özgürce işler hale getirilmesine bağlıdır», diyor ve «sanatı ve sanatçıyı burjuva ideolojisiyle egemen sınıf olarak burjuvazinin baskı ve denetiminden kurtarmanın temeli» ne eğilirken «Ancak, bu baskı ve denetimden gitgide daha fazla kurtulabilmek için, bugünden uğrunda mücadele edilmesi ve gerçekleştirilmesi gereken hedefler de belirtilmelidir» diye kaydediyor. Öte yandan **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82**'nin sunuşunda «Bu belge, Türkiye'nin demokratikleştirilmesi için zorunlu olan maddî temellerin yaratılmasına daha bugünden başlamanın, yalnız zorunlu değil, aynı zamanda mümkün de olduğunu ortaya koymaktadır», denerek girişimin bilimsel değeri kanıtlanmakta. Bu gerçeklerin ışığında, sanat alanında da **Vurt** ve **Dünya**'nın bu girişimine katılmak ve katkı sağlamak, gerçekten demokrat olmanın, gerçekten özgürlükçü olmanın, hatta gerçekten «özgür» sanatçı olmanın gereğidir. «Sanatçı ancak ve ancak üstüne düşen görevin büyüklüğünün ve zorunluluğunun tam bilincine varmakla kendini özgür hissedebilir. Buna karşılık, sanatçının yaratma isteği, hayata biçim veren ileri sınıfın talepleri ile çakışmazsa, kararsızlık, kuşku, sıkıntılı örsezilerle dolu olursa, dünyadaki bütün yollar çıkmaz görünürse, o yüceltici özgürlük hissi de yerine oturmaz, oturması mümkün değildir».[1]

Yılmaz ONAY

* * *

(1) **Gerçek ve Sahte Kültür Değerleri'**nden, Grigori Oganow. Nowosti Basın Ajansı Yayını. Moskova, 1979, s. 16 (Almanca Yayın).

Türkiye'de sanatın demokratikleştirilmesi açısından sanatın bugünkü konumu ve ileriye dönük eleştirisini kapsayan «Sanat Raporu», yetkinlikle oluşturulmuş bir ürün.

Sanat'ın günümüzde giderek tümüyle meta'laşan bir oluşum içinde olduğunu vurgulaması ve bir üst-yapı kurumu olan sanat'ın ekonomik koşullar ve üretim ilişkileriyle olan ilintisini belirlemesi açısından da çok yararlı bir çalışma.

Özellikle ülkemizde 60'lı yıllarda gözüken sanatsal eylem ve etkinliklerin yoğunlaşması ile işçi sınıfı hareketinin de bu yıllarda gösterdiği yükseliş arasındaki dolaysız bağlantıyı gözönünde tutarsak, 70'li yıllarda bu iki kurum üzerinde görülen baskı ve yaratılmak istenen bunalımı daha kolaylıkla kavrar, «Sanat Raporu»nun son bölümünde gelecek için önerilen her iki alandaki mücadele'nin bütünselliğinin gerekliliğini açık-seçik görebiliriz.

Yalnız, «sanatın bugünkü konumu ile ileriye dönük eleştirisi»ni yetkinlikle kapsadığını yukarıda belirttiğim Sanat Raporu, toplumun ileriye dönük mücadele çizgisi üzerinde bugünden yapılabilecek ve yapılması gereken sanatsal etkinlikler konusunda getirdiği öneriler açısından biraz eksik. Bu noktayı biraz açmak isterim.

Sanat Raporu'nun alt başlıklarına baktığımız zaman rapor'ün yukarıda belirttiğim yaklaşımını daha net olarak görüyoruz. Giriş bölümünde kapitalist toplum içindeki genel sömürü olayına dikkat çeken rapor, ikinci bölümünde biraz daha sorunu özelleştirerek «Emperyalizm'e bağımlı, kapitalist bir ülke olarak Türkiye»'deki sanatsal-maddî sömürü ve egemen sanatsal ideoloji'yi eleştiriyor. Üçüncü bölümde yine bu sömürü düzeninin «sanatın toplumsal yaşam içinde gelişmesini sınırlandırıcı kurumsallaştırmalar»ın eleştirisini görüyoruz.

Dördüncü bölümde «Sanat eğitiminin demokratikleştirilmesi» başlığı al-

tında yine önerilerden çok ülkemizdeki sanat eğitimini genel olarak eleştiren bir bakış görüyoruz. Yalnız bu bölümün son dört paragrafında yerel yönetimlerin ve sendikaların bu konuda işlev kazanması sarunu daha sonra değineceğim biçimde çok önemli noktalar. Beşinci bölüm'de değinilen sanat kurumlarının durumu da, bu kurumların yıllardır süren ve kapitalist düzen'in ayrılmaz parçası olan sorunlarını sergilemesi açısından, bizi bir kez daha sanat-düzen ilişkileri açısından düşünmeye zorluyor. Buraya kadar gördüğümüz durum saptamaları ve vurgulamalar üçüncü kez belirteceğim gibi gerçekten bugüne değin düzenlenmiş raporların en bilimseli ve kapsamlısı niteliğinde hazırlanmış da olsa, biz de bir yetersizlik duygusu yarattı. Hem de raporun sonuç bölümünün beşinci paragrafında sanki bir özeleştiri niteliğinde yazılmış olan şu satırlarda dile gelen bir duygu: «Zorunluluğu görmek ve vurgulamak yeterli değildir. Aynı zamanda bu zorunluluğun yerine getirilmesi için gerekli olanları saptamak ve bunların gerçekleşmesi için mücadele etmek de gereklidir.»

Bu mücadele'nin hedefi ve gerekliliği raporun son iki paragrafında olanca ağırlığıyla öz olarak kendisini duyurmaktadır. «Emekçi kitlelerin bu değerlendirmeleri sınıfsal örgütlenme içinde geliştirerek toplumsal yaşamlarına geçirmeleri ve öncelikle sanatsal yoksullaştırma'nın boyunduruğunu kırmaları» mücadelesini vermenin ön hazırlığını, bu rapor ile somutlaştıran Türkiye İşçi Partisi diğer sınıfsal örgütleri de bu mücadeleye çağırıyor.

Dünden kopup gelen ve yarınlara ulaşmaya çalışan bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm sürecinde sanatsal alandaki mücadeleyi de sürdürmenin bir görev, daha doğrusu bu mücadele'nin ayrılmaz bir bütünü olduğunu saptayan Sanat Raporu'nun, bu mücadele'nin bugününde, emekçi kitlelerin ekonomik ve demokratik örgütlerine düşen görevler konusundaki saptamalarını ve zorlamalarını da biraz eksik buldum. Evet, raporun yine sonuç bölümünde «sanatçı'nın ekmeğini kazanmasının, burjuvazi'nin para kesesine bağımlı olmaktan kurtarılarak, sanatçının geçim koşullarının özgürleştirilmesi ile yaratılan sanat eserlerinin izleyicilere ulaştırılmasının burjuvazi'nin baskı ve denetiminden kesinlikle uzaklaştırılması» gerekliliğinin vurgulandığını görüyoruz. Ama bu konuda, bu temel noktada, sendikaların, demokratik örgütlerin ve öğrenci-gençlik örgütlerinin bugüne değin sürdürdükleri vurdumduymaz, hatta sanat-sevmez tutumlarını gözden geçirmeleri, sendikalarda «kültür fonu» adı altında toplanan kaynakların nasıl değerlendirildiği, nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda eleştiriler veya önerilere rastlamıyoruz. Bu konuda raporun dördüncü bölümünün sondan üçüncü paragrafında, «Geniş emekçi kitlelerin manen gelişmelerini sağlayabilme amacıyla sanat eğitiminin yerleşmesi gereken alanların başında sendikalar gelir» diye bir saptama var yalnızca. Fakat sendikaların ve diğer kitle örgütlerinin bugüne değin bu konuda gösterdikleri yanlış tutumlara ve sanatı yalnızca günlük propaganda veya afiş-slogan sanatı olarak alan yaklaşımlarına edilecek söz, herhalde burjuvazi'nin (hem de kendi sınıfsal açısından haklı olarak) işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin sanatını kısırlaştırması üzerine yapılacak eleştirilerden az değildi. Sanatçı'nın özgürleştirilmesi ve sanat'ın izleyicilere ulaştırılması konularında, başta sendikalar olmak üzere tüm demokratik kitle örgütlerine, bu konudaki görevlerini ve sorumluluklarını, altını çizerek ve somut önerilerle hatırlatmaması, kanımca, Türkiye'de sanatın demokratikleşmesini konu alan böylesine kapsamlı bir rapor'un önemli bir eksiği.

Yavuzer ÇETİNKAYA

* * *

FAŞİZM KAPİTALİZMİN VE SINIFLARIN DIŞINDA MI?

«Demokratik bir rejimin yerine milliyetçi bir baskı rejimi koymak amacını güden doktrin». Bu, Meydan-Larousse'un faşizm tanımı. Bu tür tanımları çoğaltmak olanaklı. Faşizm olgusunu genel izlenimler düzeyinde ele alarak farklı bakış açıları içinde bu tanımların herbirini doğru gibi gösterecek farklı görünümler derlemek de olanaklı. Birkaç örnek verelim: Almanya'da faşist yönetimin milyonlarca insanı gaz odalarında yok etmesine bakılarak faşizm için barbarlığın doruk noktası denebilir. Nitekim Thomas Mann'a göre, faşizm insanlığın kişilik düşkünleşmesine katılmama direncinin bir demagog-sihirbaz karşısında önce onun isteklerini yerine getirmek zorunda kalmamayı dilemeye, sonra da ulusal düzeyde onun iradesine boyun eğmeye sürüklendiği bir barbarlık geri tepmesidir. Jürgen Habermas, Ralf Dahrendorf, Joachim Fest gibi düşünürlere göre bu barbarlığa dönüşün kaynağı modernleşmeye ve mantıksallaşmaya duyulan tepkide yatar. Faşist hareketin küçük-burjuvazi içinde sağladığı kitle desteğine bakılarak faşizmin küçük-burjuvazinin ideolojisini ve çıkarlarını savunduğu savı ortaya atılabilir. Nitekim yeni-sol'un bazı teorisyenleri için bu sav günümüzde önemli yenilenme kaynaklarından biri durumuna gelmektedir. Faşist yönetimin otoriter ve baskıcı bir yönetim biçimi olmasına bakılarak, faşizm, kapitalizm öncesindeki baskıcı yönetim biçimleri ile özdeşleştirilebilir. Nitekim Hannah Arendt gibi hümanistler için faşizm, otoriter zihniyetin çağdaş demokrasiye karşı verdiği mücadeleyi temsil etmektedir. Faşizmin uyguladığı sindirme yöntemlerine bakılarak faşizmin insanlardaki hükmetme arzusuna dayandığı, bunun ise çözüme kavuşamamış bireysel sorunlardan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Nitekim Wilhelm Reich faşizme güç veren güdülerin kaynağının insanların cinsel doyumsuzluklarında yattığını ileri sürmüştü. Carl G. Jung için faşizm Alman toplumunun yeni dinsel gereksinimlerini ulusal düzeyde karşılamaya yönelişiydi.

Faşizmi tanımlamaya ve açıklamaya yönelik bu farklı yaklaşımlar bizi ilginç bir durumla karşı karşıya getirmektedir. Bu tür birbirinden çok farklı yaklaşımlar faşizme karşı çıkılmasında bu olgunun daha iyi anlaşılması için geliştirilmişlerdir. Üstelik bu farklı yaklaşımların herhangi birisinin faşizm olgusu karşısında bütünüyle anlamsız kaldığı da söylenemez. Bu yaklaşımların herbiri, faşizmi toplumsal düzeyde yeralan bir olgu olarak oluşturan belirli görünümlerin ön plana çıkarılmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımlarda önplana getirilen olgular faşizmle birlikte oluşan toplumsal gerçekliğin içinde yer alan olgular olmaktadır. Ancak faşizmle ilişkilenmiş belirli olguları içermeleri, bu yaklaşımların faşizmi bilimsel anlamda doğru olarak, yani varoldukları toplumsal bütünsellik içinde teşhis edebilmelerine yetmemektedir. Bu yaklaşımları ve bunlarda içerilen olguları biraraya toplayarak bütünsel bir faşizm çözümlemesine ulaşma olanağı da bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir çözümlemenin, herşeyden önce toplumsal, ekonomik ve ideolojik işlevleri içinde faşizmi oluşturan sınıfsal özü ortaya koyması, faşizmle ilişkili görünümleri bu özle birlikte oluşan olgular olarak ele alması gerekir. Bu sınıfsal öz, burjuvazinin politik ve ideolojik alanlarda gerçekleştirdiği egemenlik biçimi ile kapitalist yeniden-üretim sürecinin ekonomik ve toplumsal alanlarda varlık kazandırdığı sorunlar arasındaki bağlılıkta aranmalıdır.

Bu açıdan faşizmin, burjuva ege-

menliğinin uygulanmasında kesinlikle vazgeçilmez olan baskı unsuruna indirgenmesi, bu baskının açıklık ve kanlı bir yoğunluk kazanması olgusuna özdeş kılınması da yetersiz bir yaklaşım oluşturacaktır. Kapitalist üretim sürecindeki çelişkilerin derinleşmesiyle birlikte netleşen ekonomik ve toplumsal olumsuzlukların yeniden-üretim sürecinin işleyişini tehdit edici sorunlara dönüşmesi karşısında burjuvazi, **her zaman için** toplumu daha yoğun bir sömürü ve baskı altına almanın mücadelesini verecektir. Ancak tarihe bir gözatmak bile, bu mücadele biçiminin **her zaman için** faşist hareketle özdeş olmayacağını bize göstermeye yeter.

Burjuva toplumunu her zaman için faşist olarak nitelendirmeye yönelik bu sol keskinlik biçiminden baştaki örneklere dönersek, faşizmin kapitalist sistemle olan içsel bağlantısını ortaya koymadan, kapitalist bir toplumda bireysel ya da sınıfsal tepkilerin, doyumsuzlukların, özlemlerin nasıl oluştukları konusuna ve daha önemlisi, neden tarihte benzeri görülmüş başka biçimlerde değil de, faşist bir hareketi iktidara getirmek üzere işlev kazandıkları konusuna açıklık getiremeyeceğimizi görürüz. Sözü edilen ve belirli nesnel olguları içeren yaklaşımların tümünü sonuçta yanlış bir faşizm çözümlemesine sürükleyen belirleyici eksiklik, faşizmin kapitalist sistemle (dolayısıyla onun çağımızdaki varoluş biçimi olan emperyalizmle) olan içsel bağlantısını kavrayamamaktan ya da böyle bir bağlantıyı yadsımaya, kapitalizme toz kondurmamaya çalışmaktan kaynaklanmıştır.

Burjuvazinin sömürüyü ve baskıyı yoğunlaştırma mücadelesinin faşizm olarak ortaya çıkması, hem kapitalist üretim sürecinin ve bu süreçten kaynaklanan sorunların ulaştığı yapısal düzeye (tarihsel-maddi temele), hem de sınıfsal mücadelenin kapitalizm karşısındaki niteliğine bağlı olan bir biçimlenişitir. Faşizmin kapitalizme özgü bir olgu oluşu bu biçimlenişin belirleyici yönünü çizer. Bu biçimlenmenin gerçekleştirilmesi, yani faşizmin toplumsal düzeyde sonuç alabilen bir hareket oluşturabilmesi ise, faşizmin kapitalist toplumdaki çeşitli olgular ve sorunlarla bütünleşerek kendisine kitlesel bir temel kazandırabilmesine bağlıdır. Faşizm olgusunun bu iki yüzü birbirine karıştırılmadan ele alınmadıkça, özle görünümü birbirinden ayırmanın olanağı yoktur. Bir örnek verelim: Tarihçi A.J.P .Taylor, faşizmin Almanya'da iktidara geliş sürecini incelerken, Alman Nasyonal-Sosyalist Partisi içinde yabancı ülkelerin istila edilmesine ilişkin hiç bir somut görüşün önceden benimsenmemiş olduğu olgusundan hareket ederek, faşist hareketin savaşlara girişme konusunda baştan kararlı olmadığı, bu savaşlara olayların akışı içinde sürüklendiği yargısına varır. Benzer bir tutumu benimsersek, Nasyonal-Sosyalist Partisi'nin ekonomik alanda önceden köklü hiç bir görüş beyan etmemiş olması olgusundan hareket ederek, faşizmin tekellerin çıkarlarına yönelik olarak gerçekleştirdiği, hem de tekellere toplu devlet siparişi vermek, onların hisse senetlerini devlet garantisi altına almak, büyük sanayi kuruluşlarında işçi hareketlerini yasaklamak gibi iktidara gelir gelmez gerçekleştirdiği önlemleri, olayların akışı içinde sonradan sürüklenilmiş politikalar olarak değerlendirebilirlz. Birer olguya dayanır görünen bu yargılar doğru olarak kabul edilebilir mi? Eğer olguları tarihsel süreç içindeki **zorunlu** sonuçları ile bütünleyebiliyorsak, vereceğimiz yanıt hayır olacaktır. Yeter ki, faşizmin gerisindeki kapitalizmi açığa vurmakta beceriksiz davranmayalım. Faşizmin hangi sınıfın ekonomik çıkarlarına hizmet etmek üzere iktidar mücadelesi verdiğini teşhis edebiliyorsak, Alman Nasyonal-Sosyalist Partisi'nin iktidara geldiğinin haftasında silahlanmayı temel ekonomik politika olarak

benimsemesini bu olgularla çelişen, sonradan sürüklenilmiş bir durum olarak değil, gerçekte olduğu gibi, yani tekelci sermayenin kendi ekonomik programını gerçekleştirmenin dışına taşan başka bir yönelişe sahip olmayı gereksiz bulma politikasıyla bütünleşen gelişmeler olarak değerlendiririz.

Sınıfsal mücadeleyi ekonomi ve toplum bütününde kendiliğinden yeniden üreyen bir öz olarak kavrayamamanın getirdiği önemli yanılgılardan biri de, faşizmi sosyalist hareketin ve işçi sınıfı hareketlerinin kışkırttığı görüşü olmaktadır. Sosyal-demokratlardan bazı solcu aydınların utangaç ve temkinli anti-faşizmciliklerine kadar uzanan bir yelpaze içinde gözlemleyebileceğimiz bu yanılsamacı izlenimciliğin üstüne ideolojik savunu kaygısıyla değil, ısrarlı bir doğrulaştırma çabasıyla gidilmesi gerektiği kanısındayız. Temelde, sorun, sınıf mücadelesinin sosyalistlerin ve işçilerin özel gayretleriyle değil, kapitalizmin kendi iç çelişkileri nedeniyle varolduğunun kavranılması ile ilişkilidir. Egemen kapitalist sınıfın faşizmi kullanmaya yönelişinin temel kaynağını sermayenin topluma yönelik isterlerinin yoğunlaşmasında, sınıf mücadelesinin bu isterler karşısında kaçınılmaz olan yeniden boyutlanışında aramak gerekir.

İzlenimciliğin yanılgılarını aşabilmek için, olguları faşist hareketin sınıfsal özü ile bütünleştirmemiz gerekir. Bu sınıfsal öz, belirli bir anda egemen sınıfların faşist hareketle olan, açıkça gözlemlenebilir özdeşleşme ilişkilerinin ötesinde, faşist hareketin sınıf mücadelesi süreci içindeki belirleyici işlevlerinde yansır. Bu işlevlerin üzerinde kimi zaman yalnızca marksistlerin durması, buna ilişkin bilgilerin belirsizlik taşımasından değil, bu bilgilerin ister istemez faşizmin kapitalizmle olan içsel bağlantılarını ortaya koyar nitelikte olmasındandır.

Burada karşımıza, aynı zamanda faşizme karşı mücadelede tarihsel bir öneme sahip olan, şu tanım çıkıyor: «Faşizm iktidarı finans-kapitalin en gerici, en şovenist ve en emperyalist unsurlarının açıktan açığa yıldırıcı diktatörlüğüdür». Komünist Enternasyonal'in bir dizi tartışmadan sonra ulaşmış olduğu bu tanım doğrudan doğruya ve yalnızca faşizmin sınıfsal özünü ortaya koymaya yönelik. Bu tanımın kimi sol çevreler tarafından basit bir gerçeği ifade etmekle yetindiği için yetersiz, kimileri tarafından toplumsal ve bireysel yaşamın faşizme ilişkin zengin ve canlı ayrıntılarını içermediği için kuru ve yanıltıcı, kimileri tarafından da karşısına geçmekle doğruya varılabilecek kadar yanlış bulunduğunu biliyoruz. Biz ise, gözlemlere dayalı canlı bulguların ve izlenimlerin teorik yanılgılara dönüşmesinden kurtarılmasında, bu tanımın vazgeçilmez olduğu kanısındayız. Bu kanıda oluşumuzun nedeni, küçük-burjuvazinin sınıflar üstü devlet özlemlerinden bireysel sorunlara kadar uzanan konuları faşist hareketin açıklığa kavuşturulması açısından gereksiz bulmamızda değil, özle görünümü birbirine karıştırmamaktan yana oluşumuzda.

Komünist Enternasyonal'in tanımına karşı olmayı gerekli bulan bir çalışmanın ürünü de bu yazının konusu olan Birikim'in **Maraş'tan Sonra..?** adlı broşürü. Aslında broşürü tartışmaya bu paragrafla başlıyor değiliz. Yazımızın ilk cümlesinden itibaren ileri sürdüğümüz düşüncelere bütünüyle **Maraş'tan Sonra..?**'da geçerli olan yaklaşıma ilişkin olarak değinilmişti. Ancak broşürü kendi yaklaşımı içinde ele almadan önce belirtilmesi gerekenler tamamlanmış değil. Bir yaklaşım ürününü tartışabilmek için, bu ürünün **öncelikle** «kendi içinde tutarlı» sayılabilecek bir düşünce yapısına sahip olması gerekiyor. Birikim'in broşürü karşısında ise, yaklaşım yönteminden sonra bu yaklaşımla ileri sürülen düşüncelerin işlenişindeki iç tutarlılık konusunda da bazı şeyler söylemek gereğinde kalıyoruz. Bu gereği

iki örnekle yerine getirip, geçelim.

Örnek 1. İlerlde göreceğimiz gibi **Maraş'tan Sonra..?**'da varılan sanuçlardan birisi, Türkiye koşullarında faşizmin zaman içinde kitle tabanını yitirmeye mahkûm olduğu. Burada sonucu tartışmayacağız. İç tutarlılık açısından önemli olan bu sonuca nasıl gelindiği, Birikim bu sonuca, faşist harekete kayan kesimlerin kapitalist gelişme karşısında ekonomik anlamda tasfiye olacakları yargısı ile varıyor. Ve görünüşte arkasını marksizmin «orta sınıfların mülksüzleşmesi süreci»ne dayıyor. Tutarsızlık bu dayanmanın olanaksız oluşunda. Kapitalist bir ekonominin işleyişine bağlı olarak toplumsal düzeyde varlığını sürekli duyuracak olan bir süreci, bu sürecin genel toplumsal düzeyde ve topyekûn sonuçlanması gibi varsayımsal olmaktan öteye geçemeyecek bir durumla özdeşleştirmek **Maraş'tan Sonra..?**'da karşımıza marksist çözümlemeleri benimsemek sorunundan daha öncelikli olarak, **herhangi bir** yaklaşım içinde tutarlı olarak akıl yürütmeyi becerebilmek sorunu olarak çıkıyor. Bu sorunu, marksizmin şu ya da bu biçimde yorumlanması sorunundan ve hatta marksist bir yaklaşımı benimseyip benimsememe sorunundan ayırmak, kesinlikle ayırmak gerekiyor. Bir yanda mülksüzleşme kitlelerl yeni arayışlara ve tepkilere sürüklüyorken, Türkiye'nin 5 milyon işsizine yeni işsizler katılıyorken, diğer yanda, bu süreo sona ermiş olsaydı ve mülksüzleşenler proleterleşmiş olsaydı, bu toplumsal kesimler ortadan kalkmış olacağı için faşizm tabanındakl kitleyi kendiliğinden kaybetmiş olacaktır biçiminde düşünebilmek, belirli kesimlerin ekonomik alandakl erlyişlerine bu kesimlerdeki kitlelerin niceliksel olarak erlmesi, yok olması biçiminde anlam yüklemek, ne marksizmin ne de başka bir yaklaşımın, sadece ve sadece Birikim'in sorunudur.

Örnek 2. Broşürde bir yandan egemen kapitalist sınıfın ve tekellerin bugün için en azından ve yakın gelecekte faşizmden yana olmadığı, bu yüzden faşizmin bir geleceğe sahip olmadığı yargısına varılmakta, diğer yandan faşizme karşı iç savaş koşullarına uygun yerel direniş komiteleri önerilmektedir. Bu tutarsızlık, burjuva iktidarlarının her türlüsü zaten faşizmdir, verilecek mücadele tektir, anlayışıyla savunulabilir. Ancak eğer Birikim bu görüşteyse (ki değildir) ne demeye tüm barbarlıkları, ilkellikleri, kof inançları kapitalizm-öncesine, kültürü, düşünsel tutarlılığı, mantıksallığı kapitalizme atfetmekte, CHP'nin sorunlarını bile bu ayırım içinde ele almaktadır? Eğer Birikim'in bu tutarsızlığa getireceği yanıt faşist hareketin umutsuz bir çılgınlık yapmasını engellemek için iç savaş mücadelesine girişmek görüşünden gelecekse sanırız bu yanıt, düzene karşı oluşturulması istenen bu koşullarda bile burjuvazinin, faşizmin değil de kendinin yanında yer alacağına inanabilmenin tarihsel örneklerinden birini oluşturacaktır. Bize göre ise tutarsızlığın nedeni Birikim'in bu görüşlerden herhangi birini benimsemiş olmasından kaynaklanmıyor. Birikim, bir yandan burjuva ideolojisinin kapitalizm-faşizm karşıtlığı koşullandırmasına uygun düşünürken bir yandan da «keskin devrimci» solcu grupların gönlünü hoş tutma çabasında. Faşizm çözümlemesi kapsamında ise bu yaklaşımın ve «örnek eylem» idealizasyonlarıyla bütünleşme çabasında olan «ideal sosyalist düzeni yansıtacak ideal örgütlenme biçimi» önerilerinin yazarına spekülatif (kesinlikle entelektüel değil!) tatmin sağlamaktan öte bir anlamı olamaz. Birikim'in eleştiri yanıtlama üslubu içinde bu sorunun polemik konusu yapılabileceğini bizim devrimci mücadele anlayışından yoksunluğumuzun yeniden dile getirilebileceğini tahmin ettiğimiz için sorumuzu kısa ve öz olarak yineliyoruz: Bir yandan büyük sermayeye faşizmi desteklememe faziletini yakıştırırken diğer yanda yerel direniş komiteleri öner-

mekle «gerçekten devrimci» olunabilir mi? Eğer olunabiliyorsa neden bu «gerçekten devrimcilik» belirli somut bir gerçekliği çözümlemek için varsayımlardan çıkarsamalara kadar düşüncede birbirini izlemesi gereken öğeleri birbirine bir sonraki bir öncekini yadsır biçimde eklemlemek zorunda kalıyor?

İç tutarsızlıklarını bir yana bırakırsak, Birikim'in temel saptaması, Türkiye'nin «bir geçiş sürecini ve bunun yarattığı bunalımı yaşadığı»dır. Ve bu, yapısal bir bunalımdır. Türkiye'nin bir bunalım yaşadığı yargısına, eğer gündelik gözlemlerden değil de, kapitalist üretim ilişkilerinin ve emperyalizme bağımlılığın Türkiye kapitalizminde oluşturduğu yapısal özelliklerin çözümlenmesiyle varılmış olsaydı, soruna salt yargılardan oluşan bir gelişigüzellikte yaklaşmaktan kurtulmanın olanakları yaratılmış olurdu. Ancak burada Birikim, yapısal bunalımı çözümleme değil, tanımlama aracılığıyla ele almayı yeğlemiş. Şöyle: «yeni bir sınıflı toplum biçiminin eskisinin yerini almaya başlaması olayının yol açtığı yapısal bunalım dönemleri...» (s. 32)

Ancak Birikim bu bunalıma iki ayrı sancı atfetmektedir. Hem Türkiye'nin kapitalist topluma geçiş sancısını, hem de kapitalist toplumu aşıp sınıfsız toplumа geçme sancısını.

Maraş'tan Sonra..? kitapçığından anlaşıldığına göre, Birikim, bu sancıların ikisinin de Türkiye'nin bugün yaşamakta olduğu bunalıma bir sonuç oluşturabileceğini düşünmektedir. Ve gerek faşist hareketi, gerekse sosyalist hareketi bu açılardan değerlendirmektedir. Bir yandan Türkiye'de bir «Devrimci durum»un bulunduğunu (s. 10) öne sürerken, bir yandan da özellikle belli bir bölgede (Çorum-Erzurum-Gaziantep üçgeni) kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin yerini kapitalist üretim ilişkilerinin almaya başladığını söylemektedir. Türkiye'de MHP ile sınırladığı faşist hareketi de bu ikinci değerlendirmesine dayandırmaktadır.

Birikim'in sözünü ettiği Orta Anadolu bölgesinde kapitalist ilişkilerin, Türkiye'nin örneğin batı bölgelerinden daha geç ve/ya da yavaş yerleşmeye başladığı ve bu geç ve/ya da yavaşlığın, bu bölgelerde üst yapıda da etkilerini gösterdiği elbette doğrudur. Ancak bu gözlem bizi **kendi başına** batıdaki öncelikli gelişme ile doğudaki geri kalmanın birbirinden ayrı olarak ele alınabileceği yargısına götüremez. Yani doğu ve batı Anadolu'nun birbirinden çok **farklı** olan gelişmişlik **düzeylerini** gözlerimizin önüne getirmekle, buralarda farklı gelişme süreçlerinin egemen olduğu yargısında bulunursak, hem yöntem hem de sonuç açısından yanlış yapmış oluruz. Belki Birikim yazarları bu basit uyarıların yersiz olduğunu, çünkü kendilerinin söz konusu broşürde böyle bir yargı öne sürmemiş olduklarını söyleyeceklerdir. Doğrudur. Bu temel konuda belirsizlik tercih edilmiş ne açık bir yargı ne de bir çözümleme ileri sürülmüştür. Ancak ekonomi-politik alanında tercih edilen bu belirsizlik Birikim'i, yöresel gelişme farklılıklarına dayanarak ampirik düzeyde faşizm çözümlemesi yapmaya çalışmaktan alıkoymamıştır. Bu yolla, faşizmin Orta Anadolu'da bir egemen sınıf desteğine sahip olduğu, batıda ise olmadığı ve olamayacağı, sahip olunan desteğin de zaman içinde kapitalist gelişme tarafından eritilmeye mahkûm olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Hem yöntem yanılgısı hem de marksizm dışı yaklaşım da buradan kaynaklanmaktadır. Kapitalist gelişmenin doğu ve batıda ayrı süreçler halinde mi, yoksa tek bir sürecin ikili bir toplumsal yapı yaratmasıyla mı yeraldığı, yoksa aynı kapitalist eşitsiz gelişme sürecinin sonuçlanmaları biçiminde mi varolduğu, **Türkiye'de** faşist hareketin (hem varolan somut desteklemeler düzeyinde hem de genel sınıfsal çıkarlarla özdeşleşme düzeyinde) hangi sınıflarla ilişkilendiği ve ilişi-

klleneceğl konusunda belirleylcl bir öneme sahiptir. Kısaca, ekonomi-polltiksiz faşizm çözümlemesi olmaz.

Türkiye'de faşist hareketi MHP lle sınırlayıp, faşist harekete gereksinme duyan çevreleri Orta Anadolu'nun özelliklerine dayandırmak, Orta Anadolu lle sınırlı kabul etmek; bunu doğal sonucuna götürüp, Orta Anadolu'da da bu süreç tamamlanmaktadır, dolayısıyla bu süreçten kaynaklanan faşist hareket de sona erecektlr demek ve kapitalizmle faşizmi karşı karşıya getirmek gözlemcilikle yetinmenin doğal sonuçlarıdır.

Bu yanılgılar, hem Türkiye'de faşist hareketin doğru anlaşılmasını engellemeye, hem de faşizme karşı mücadeleyl bir anlamda gereksiz saymaya kadar varabilir.

Faşist hareketln, iktidara gelmekte esas olarak hangi yöntemi seçmiş olursa olsun, kendine bir kitle tabanı edinebilmek için her türlü yola başvurduğu hep bilinir. Seslendiği, kendine çekmeye çalıştığı kitle ise, genellikle kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme süreci içinde sürekli bir değişim gösteren orta tabakalar, küçük üreticiler, işsizler, lumpenler, yani özellikle bunalım dönemlerinde hızla mülksüzleşen, durumundan memnun olmayan, ama bu memnuniyetsizliği geçerli hedeflere yöneltemeyen kitlelerdir. Faşizm, bu kitlelerin memnuniyetsizliğini kendi anti-kapitalist demagojik sloganları ile kanalize etmeye, harekete geçirmeye çalışır. Bu kitleler, gerçekten faşist hareketin peşine takılabilirler, onun yönlendirmesi altına girebilirler, onu iktidara getirebilirler. Geçmişte ve günümüzde bunların örnekleri vardır. Ama bu gerçek, hiç bir zaman faşist hareketin bu kitlelerin sözcüsü olduğunu bu kitlelerin iktidara yönelik hareketini temsil ettiğini kanıtlamaz. İktidara gelirken faşist hareket, hangi sınıf ve katmanları peşine takmış olursa olsun, iktidarı, her zaman büyük sermayenin, büyük tekellerin ve büyük toprak sahiplerinin iktidarıdır. Faşist hareketin asıl **kaynaklandığı, mayalandığı** yer **bütünüyle** kapitalist üretim ilişkileridir ve faşizm, sadece ve sadece, kendi sorunlarına ve bunalımlarına «demokratik» yollarla çözüm getiremeyen büyük sermayenin, bu çözümü zor yoluyla topluma kabul ettirme yolundaki bir tercihidir. Üstelik bu tercih, hiç bir zaman, belirli bir zaman diliminde büyük sermaye faşizmi iktidarda görmek istiyor mu sorusuna cevap arayarak da açıklığa kavuşturulamaz.

Büyük sermayenin faşist harekette mahfuz çıkarları hiç bir biçimde faşizmin iktidara gelmesiyle sınırlı değildir. Faşist hareketin toplumumuzda gösterdiği etkinliğe sadece bakmasını bilmek ve toplumsal taleplerin faşist hareket tarafından nasıl muhasara altına alınmış olduğunu görmek bile, bu çıkar temelinin sürekli bir biçimde varolduğunu kavratmaya yetebilir.

Birikim'in temelde bu bütünselliği görememiş olması, onu, Türkiye'de faşist hareketi, belli bir bölgeye, bu bölgenin geçici bir özelliğine dayalı bir hareket olarak algılamaya dek götürmüştür. MHP'nin daha çok orta Anadolu'da bir kitle edinmiş olmasına ve büyük sermayenin açıkça iktidar için mücadele vermeyişine bakılarak (kl bu hiç bir zaman olmaz, çünkü belli bir iktidar biçimi için mücadele politik hareket tarafından yapılır), faşist hareketin, Türkiye'de sınıf mücadelesinin varolan koşulları altındaki işlevleri gözden kaçırılmıştır.

Birikim, MHP'nin Orta Anadolu'da (Çorum-Erzurum-Gazlantep üçgeni) daha fazla kitle tabanı edinebilmiş olmasını, birbirine bağladığı iki olguya dayandırmaktadır. Bu bölgenin geçirmekte olduğu yapısal değişim, bunun yansımaları ve bu bölgede daha keskin olarak mevcut bulunan etnik-dinsel ayrımlar. Bunları birbirine şöyle bağlamaktadır:

«Dinsel ya da etnik ayrımın bu den-

li önemli olması... dinsel-etnik ayrımın asıl olarak bir egemenlik ilişkisi olmasından, toplulukların statü farkını belirleyen, bunu anlatan bir ayrım olmasından dolayıdır.» (s. 21)

Birikim'in görüşüne göre, kapitalizmin bu bölgeye egemen olmaya başlamasıyla birlikte, daha önce görece üstün konumda olan Türk-Sünni kesimler, bu konumlarını giderek yitirmeye başlamışlardır. Çünkü daha önce durumları kötü olan Alevi-Kürtlerin durumları da düzelmeye başlamıştır. Bu durum karşısında Sünni-Türklerin oluşan tepkilerini MHP kendine kanalize etmiş, kitle tabanını bunlardan oluşturmuştur. «Türkiye'de faşizmin mayalandığı, kullandığı militanlarını devşirdiği zemin burasıdır, 'geriye dönüş' özleminin umutsuz öfkeli karanlıklarıdır» (s. 21)

MHP'nin kitle tabanı edinebilmek için, çeşitli toplum kesimlerinin çok çeşitli özlemlerini, dinsel-etnik önyargılarını kullandığı şüphesiz doğrudur. Mülklerini yitirenlerin öfkesini, düzen arayışlarını, dinsel önyargıları, yılların verdiği ırkçı-şoven şartlanmaları alabildiğine kullanır. Görece bu tip etnik-dinsel çelişkilerin daha yoğun olduğu yerlerde daha kolay mayalanma zemini bulabilir, bu çelişkileri derinleştirip gerektiğinde farklı mezhepten, dinden, ırktan kesimleri birbirinin karşısına çıkarabilir. Ama bu doğrulardan hareket edip, Birikim'in yaptığı gibi, faşist hareketi belli bir bölgeyle sınırlandırmak, büyük burjuvaziyi faşizmden soyutlamak mümkün müdür?

Birikim, MHP'nin programını, sloganlarını çok fazla ciddiye almıştır. Bu programı, kullandığı sloganları olduğu gibi, göründükleri gibi ele almış ve büyük burjuvazinin karşı karşıya olduğu sorunlar, Türkiye kapitalizminin çözmek zorunda olduğu sorunlar açısından tutarlı bulmadığı için, MHP'nin burjuvazi için ciddi bir alternatif olmadığı sonucuna varmıştır. Demagojinin faşist ideolojide zorunlu ve büyük bir işleve sahip olduğunu unutmuştur.

«Her ne kadar MHP, 'çağları atlamak'tan, 'füze çağına erişmek'ten dem vurmakta ise de; önerdiği ekonomik-toplumsal 'düzen' programı ile bu hedeflerin ilgisiz olduğu daha doğrusu ilkelliği, gayri ciddiliği ilk bakışta sıradan programının bu hedefler karşısında ütopik bile değil, açıkça gülünç olduğu ve ancak bazı saf faşistleri inandırabilecek nitelikte olduğu herkesin malumudur. Nitekim, ne Türkiye sanayi burjuvazisi ve ne de böylesi 'çağları atlamak' gibi hedefler için gerekli aydın-teknisyen kadrolar tarafından ciddiye alınmamıştır. Faşist hareketin bu kesimler içinde son derece güçsüz oluş nedenlerinden biri de budur». (s. 22-23)

Görüldüğü gibi, Birikim, hiç kimsenin fazla ciddiye almadığı MHP programını, sloganlarını, önerdiği düzeni fazlasıyla ciddiye almıştır. MHP iktidara gelince yapacakları bu programdan ibarettir, oysa Türkiye kapitalizminin hiç bir sorununa bu programla çözüm getirilemez, diyerek, burjuvazinin MHP'yi desteklemediği, dolayısıyla da MHP'nin, faşizmin Türkiye'de iktidar olma şansının olmadığı sonucuna varmıştır.

Faşist hareketlerin hiç bir zaman belli bir programla ortaya çıkmadıkları hep bilinir. Hitler'in de başlangıçta herhangi bir programının olmadığı ve büyük burjuvazi tarafından hemen desteklenmediği bir gerçektir. Ancak Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin gelişmesine yönelik bu gözlemlerin ikincisi birincisinin sonucu değildir. Birikim Almanya'da büyük sermayenin faşizmi yenilenmiş partî programına bakıp «seçtiğini» söylerken yanılmaktadır. Faşizm iktidara geldiğinde de herhangi bir ekonomik-toplumsal programa sahip değildi. Gerçekleştirilen program değişikliği kitlesel hareketlerde ortaya çıkan «başıbozukluklar»ı önlemeye yönelikti. Bu bilinen gerçek (örneğin, eğer marksist kaynaklara güvenilmiyorsa, F.L. Carsten'in **The Rise of Fascism** adlı kitabına bakılabi-

lir.) Birikim'in çok uzağındadır. Çünkü Birikim'e göre, gelişmiş ve karmaşık ekonomik ilişkilere ve sorunlara sahip olan tekellerin basit ve ilkel bir programa sahip olan bir partiyi iktidara getirme basiretsizliğini göstermeleri olanaksızdır. Birikim'in unuttuğu noktalar şunlardır: Birincisi, faşist partinin böyle bir programa sahip olması gereksizdir. Tüm toplumun pahasına kendi sorunlarına çözüm arayan büyük sermaye böyle bir programa **kendisi** sahiptir. Almanya'da da sahipti, Türkiye'de de sahiptir. Faşizm bu programı gerçekleştirmek üzere, kitlelere kendi yöntemleriyle kabul ettirmek üzere iktidara gelmektedir. Bu nedenle de büyük sermayenin diktatörlüğü olarak tanımlanmaktadır. İkincisi, demagojinin zorunlu ve çok önemli bir işleve sahip olması, faşist ideolojinin her zaman için kitleler karşısına programsız ya da tutarsız bir programla çıkmasını gerektirmektedir. Üçüncüsü, faşist hareketle büyük sermaye arasındaki ilişki, programa dayalı bir «seçme» ve «seçilme» ilişkisi biçiminde değil, ekonomik, toplumsal, politik sorunlar çerçevesinde faşist hareketin sınıf mücadelesinde büyük sermayenin çıkarları açısından kazandığı işlevsellik tarafından oluşturulmaktadır. Bu açıdan faşizmin sahip olduğu işlevsellik iktidar-öncesini de kapsamaktadır. Dördüncüsü, kapitalist sistem toplumsal düzeyde ilkelliği ve barbarlığı yok eden bir sistem değil, son kertede kendisini ancak ilkellikle ve barbarlıkla koruyabilen bir sistemdir. Kapitalizmde egemen sınıfların ilkelliği, kültürsüzlüğü, kanlı katliamları ve çağdışılığı seçebilmesi Birikim yazarlarını şaşırtmamalıdır. Kültürlü batı kapitalizminin Haiti'de her yıl açlık çeken yüzlerce insanın kanını ve organlarını satarak kâr sağladığını Birikim artık öğrenmeli. kapitalizmin özünü aşırı «reel» ya da geçici bir olumsuzluk olarak değerlendirmekten vazgeçmelidir. Teorik olamamaya bile evet, ama kapitalizmin karanlığında kurtuluş aramaya hayır. Çünkü o karanlık batısından doğusuna ellibeş milyon işçi çocuğun açlığı ile aydınlanmaktadır.

Faşizmin en önemli işlevi, işçi emekçi kitlelerin ekonomik-demokratik mücadelelerinin engellenmesi, sınıf mücadelesinin her düzeyde yok edilmesidir. MHP'nin ise bunu başarmak için fazlasıyla çabaladığı, adeta büyük burjuvaziye 'senin iktidarını en iyi ben korurum, sınıf mücadelesini en iyi ben bastırırım' dediği açıktır. İktidara gelmeden de işlevi esas olarak budur. Kitleleri mücadeleden caydırmak, demokrasi güçlerini sindirmek, dağıtmak. Bugün büyük burjuvazi MHP'yi ve onun yan kuruluşlarını kullanarak, sorunlarını çözebileceği kendi 'dikensiz gül bahçesini' oluşturmak amacındadır. Büyük burjuvazinin, faşist hareketin oluşturduğu ortamda, demokratik görünümlü bir iktidara kendi istemlerini dayatabilmekte sağladığı başarı ortadadır.

Faşist harekete destek olan, ona taban oluşturan kitleler açısından da MHP programının, demagojiyle sağlanan etkinliğin yanında fazla bir önemi yoktur. Kitleler MHP programını iyi **bildikleri**, onu kendileri için mantıklı bir çözüm yolu olarak kabul ettikleri için MHP'yi desteklemiyorlar. Daha çok yaratılan ve yaratılmaya çalışılan 'iktidar boşluğu'nun doğurduğu otorite özlemi ile MHP'nin 'güçlü devlet', 'kahrolsun kapitalizm ve sömürü' gibi sloganlarının peşine takılıyorlar. Bu açıdan MHP'nin programı ve bu programda önerdiği hedefler değil, ortaya attığı 'devlet' gibi, 'millet' gibi, 'din' gibi ideolojik kavramlar etkin olmaktadır.

Burada bir noktayı daha belirtmekte yarar var. Büyük burjuvazinin bugün için en büyük yakınması, bilindiği gibi işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesidir. Bu konuda MHP'nin önerdiği, iş yaşamının örgütlenmesi konusunda söylədikleri anımsanmalıdır.

'Tek ve mecburi sendikacılık' diye formüle edilen bu hedefin, büyük sermaye açısından işçi sınıfının tüm sendikal örgütlenmelerini yok etmeyi amaçladığı açıktır.

Birikim'e göre, büyük burjuvazi tarafından ciddiye alınmayan desteklenmeyen MHP'nin, faşist hareketin desteği ve kaynağı başka yerlerdedir: «... bugün MHP'yi desteklemekte olan kesimlerin, kapitalizm geliştikçe azalarak, dolayısıyla kalıcılığı, sürekliliği olmayan kesimler olduğuna dikkati çekmek...» (s. 23)'ten bahsediyor Birikim ve bunu, yukarıya aldığımız, büyük burjuvazi tarafından MHP'nin ciddiye alınmadığı görüşüne ekliyor. O zaman akla şu soru geliyor: Türkiye'de faşist hareket ve MHP kimlerin iktidarını hedeflemektedir? Türkiye'de faşizm kimin iktidarı olabilir?

Birikim'in yaptığı gibi faşizmin kaynaklandığı değil, ama faşist harekete sadece kitle tabanı oluşturan kesimlerden söz edilmiş olsaydı bile, bu kitlenin kapitalizm geliştikçe azalacak bir kitle olduğunu ileri sürmek ne derece doğru olurdu? Genel olarak orta tabakalar ya da küçük mülk sahipleri dediğimiz bu kitle kapitalizm geliştikçe azalır ve giderek yok olur denebilir mi? Bunun yanlış olduğu açıktır. Çünkü bu kesimlerin sosyalist iktidarın kurulmasından sonra bile hemen yok olmadıkları çok bilinen genel bir doğrudur.

Kaldı ki Birikim, bu kitleleri sadece faşizme destek olmaları, ona taban oluşturmaları açısından da ele almıyor. Faşizmin, bu 'gittikçe azalan, sürekliliği ve kalıcılığı olmayan' kesimlerden kaynaklandığını ileri sürüyor.

«Oysa Türkiye'de faşist hareket... orta ve küçük büyüklükte mülklere sahip olmakla birlikte kapitalizm geliştikçe mülklerini kullanma biçimlerini değiştirmek zorunda kalacak olan, böylece de kapitalizm içindeki belli bir sınıfsal yere oturmak, onun gereklerine uymak ve bu anlamda 'değişmek' zorunda kalacak olan kesimlerden kaynaklanmaktadır». (s. 23)

Dayandığı, hatta kaynaklandığı toplumsal kesimler değişmek durumunda oldukları için de, «MHP'nin ardında toplanmış desteğin yakın dönemde azalacağı, MHP'nin kitle gücünü yitirmek zorunda kalacağı» (s. 23) sonucuna varıyor Birikim. Bu nedenle de faşist hareket karar anındadır. Geleceğe ilişkin umudu yoktur, bekleyecek durumda değildir. Bu anlamda 'tehlikede' hissetmektedir kendini ve bunun için de 'tehlikeli'dir. Bu karar anını iyi değerlendirmemek «şimdiki ideolojik siyasal kimliği ile faşist hareketin çökmesi ve kendini sürdüremez hale gelmesine göz yummak olur» (s. 23) deniyor.

Bu yargılardan çıkacak ilk sonuç, MHP'nin kitle tabanının, desteğinin kendiliğinden yok olacağı, değil midir? Yani sosyalistlerin, demokratların faşist hareketin kitleler üzerindeki etkinliğini kırmak için mücadele etmesi gereksiz mi olmaktadır?

Hem, «şimdiki ideolojik siyasal kimliğiyle faşist hareket» tanımlaması ne anlama gelmektedir? Faşist hareketi sadece MHP'nin kullandığı demagojik sloganlardan, önerdiği sözde 'düzen programı'ndan mı ibaret saymalıyız? Ayrıca Türkiye'de faşist hareket deyince sadece bir siyasal parti olarak MHP'yi mi anlamak gerekir? MHP aslında faşist hareketin bir parçası değil midir?

Faşist hareketin kitle desteğinin geçici olması, ancak sosyalist hareketin bu kitleye, doğru hedefler gösteren, doğru bir mücadele programıyla yaklaşması oranında doğrudur. Bu anlamda da, faşist hareketin kitle desteğinin azalması, giderek yok olması doğrudan sınıf mücadelesine bağlıdır. Burada da en büyük işlev sosyalist hareketindir.

Birikim'in, Türkiye'de faşist hareketin nereden kaynaklandığına ilişkin görüşlerini daha iyi somutlamak için bir-

kaç alıntı daha verelim. Kitapçılığın arka kısmına, Birikim dergisinin Mayıs 78 sayısında çıkan «Malatya Olayı Türkiye'deki Faşist Hareketin Yapısı ve Gelişimi» başlıklı yazı eklenmiş. Bu yazıda daha net biçimde Birikim'in söz konusu görüşlerini görmek mümkün:

«MHP, geleneksel yapının kapitalizmin gelişmesi ile değişime zorlanması olgusunun **ürünüdür.** Geleneksel yapı içinde üstün ya da görece elverişli ekonomik-toplumsal konumlara sahip olup bu değişim süreci içinde kurulmaya başlayan yeni yapı içinde bu konumlarını yitiren, koruyamaz duruma gelen kimselerin duyduğu tepkilerden **kaynaklanır. Varoluş nedeni budur.**

«Bu noktayı bir kez daha belirtmemizin nedeni, Türkiye'deki faşist hareketin, 'klasik' faşist hareketlerden farkını vurgulamaktır. İtalya ve Almanya'daki 'klasik' örnekler, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinin değil, kapitalizmin bir üst aşamaya (emperyalizme) geçiş sürecinin damgasını taşırlar» (s. 69)

Bu alıntılarda dikkat edilmesi gereken iki önemli yanılgı var: Birincisi, yukarıdan beri anlatılanların açıkça somutlanması, yani, Birikim, MHP'nin almış olduğu kitle desteğini faşizmin «varoluş nedeni» kabul etmektedir.

İkincisi de, Türkiye'de faşizmi «feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinin» bir olgusu saymaktadır. Faşizmi kapitalist sistemin özünden soyutlama cabalarının yolaçtığı marksizm-dışı oluşumların yaygınlığı gözönüne alınırsa, yanılgının ne denli önemli olduğu anlaşılabilir. Üstelik, «feodalizmden kapitalizme geçiş süreci»ni sadece Orta Anadolu yaşamaktadır, bu bölgede de bu süreç tamamlanmaktadır ve bu nedenle de MHP hem bu bölgevle «sınırlanmıştır» hem de «asıl gücünü aldığı bu bölgede de gelişmesinin sınırına varmıştır» (s. 69) denmektedir.

Birikim'e göre MHP'nin kitle desteğiyle iktidara gelmesi olanaksızdır. Devlet mekanizması içinde güçlenerek iktidarı 'yukarıdan' ele geçirmesi de mümkün görülmemektedir. Çünkü bunun bir önkoşulu vardır ve bu gerçekleşmemiştir. Birikim'e göre bu önkoşul da şudur: «Faşist hareketin iktidarı ele geçirmesi ve böylece devlete vereceği yeni 'biçim', kuracağı devlet-toplum ilişkisi, tüm bunları içeren faşist düzen programı, mülk sahibi sınıfların geniş bir bölümünce ya da bu kesimin en önde gelenlerince -tekelci sermaye- onaylanmış olmalıdır» (s. 71)

Oysa, «Türkiye'de egemen sınıflar, geleneksel yapının kapitalizmin isterleri yönünde değişmesini, değiştirilmesini, bunun mümkün olan hızla gerçekleştirilmesini istemekte, kendi sınıfsal sorunlarını bu hedef doğrultusunda tesbit etmektedirler» (s. 72)

«MHP'nin ünlü düzen programında böyle bir perspektif yoktur... Çünkü, her şeyden önce bu program, kapitalizmin gelişmesi sürecini sekteye uğratabilme özelliği taşıyan bazı yapıları, bu sürece ayak uyduramayacak kesimleri koruma temeli üzerinde oluşturulmuştur» (s. 72)

MHP'nin programı ve faşist hareketin büyük burjuvazi açısından ağır basan işlevleri üzerinde daha önce duruldu. Sadece anımsatmakla yetinelim ve yapılması için bir alıştırma verelim. Tekstil İşveren Dergisi, Ağustos 1979 sayısında Türkiye Tekstil Sanayici ve İşveren Sendikaları Yönetim Kurulu Üyesi Ömer Alageyik'in bir yazısını yayımladı: «Çalışma Hayatımız, İş, Emek, Ücret». Yazıdaki yaklaşımı şu alıntıyla yansıtalım: «Belirli bir işin meydana gelebilmesi için belirli ölçüde bir (maddeye, belirli bir (emek) sarfına ve belirli bir (zaman) süresine gerek vardır». Ya kapitalizmin ünlü «sermaye»si? Bu sözcük yazıda bir kez bile kullanılmıyor. Salt emek kavramı üzerine kurulmuş bir yaklaşımla işçilerin iş yavaşlatmaya hakları olmadığı kanıtlanmaya çalışılıyor. «Sap-

tanmış olan ve yükümlü bulunduğu verimi ihmal etmekle işçi işgücünü ve zamanı israf etmiş olur ki buna hakkı yoktur» denlyor ve işçi sendikaları, gerçek görevlerini yerine getirmeye, yani işçilerin verimliliklerini yükseltici önlemler almaya çağrılıyor. Bu yaklaşımın politik bağlantılarını yaklaşımda kullanılan sözcüklere bakarak saptamaya kalkışırsak, Birikim'in düştüğü yanılgıların geleceğe dönük tehlikeli uzantılarını da sanırız görmüş oluruz.

Necla ÇAĞLAYAN

———o0O0o———

MİKHAİL KALİNİN
«Devrimci İşçi», «Partinin Oğlu», «İşçi Başkan»

Türkçesi: Sevil KUTLAR
Güncel Yayınları 35 TL.
İstanbul, 1979. 165 s.

Geçtiğimiz aylarda Güncel Yayınları, Mikhail Kalinin'in yaşamını konu alan bir kitap yayınladı. Kitap, okuyanlara kendini bir kez daha okutacak nitelikte. O derece öğretici ve o derece güzel.

Bu kitapta, idealizme saplanmadan, Parti olgusunun geçirdiği evreleri, Parti üyeliğinin gereklerini, bu gereklilik içinde Parti liderlerinin yetişmesini görüp anlama olanağını buluyoruz.

Kalinin'in yaşam öyküsü, işçi sınıfının neden en devrimci sınıf olduğunun, tarihsel görevini yerine getirirken sapmalara karşı mücadelesinin gerekliliğinin, işçi-köylü ittifakının öneminin de bir öyküsüdür aynı zamanda.

Kimdir Kalinin? Nasıl olmuş da ilk sosyalist devletin ilk işçi başkanı olmuştur? «Partinin oğlu», «işçi başkan» sıfatlarını ona kazandıran nedir? «Partinin oğlu»dur, çünkü onu parti yetiştirmiştir. 1875 yılında, yoksul bir köylü ailesinde dünyaya gelen Kalinin'i, «İşçi Başkan» yapan Partidir. Ancak iki yıllık bir okul yaşamı olan Kalinin, okuma uğraşını, çalıştığı yerlerde, bulunduğu hapishanelerde, her yerde her zaman sürdürmüş, teori ve pratiğin bütünlüğünü, biri olmadan diğerinin olamayacağını kendine ilke edinerek ideolojik düzeyini yükseltme çabasına hiç aralık vermemiştir. Şu somut örnek ne denli çarpıcı ve öğreticidir: «Kalinin bir defasında bir yıllık tutuklanma süresini 160 tane kitap okuyarak değerlendirmiştir ve işin ilginç yanı bunlar arasında **Kapital** de vardır.

Kalinin 18 yaşında fabrika işçisidir. Hemen de devrimci çalışmaya katılmıştır. En önemli nitelikleri kısa sürede açığa çıkar: İyi bir örgütçü ve iyi bir ajitatördür. Bu nitelikleri ve ideolojik konulardaki titizliği, onu Partinin kuruluş çalışmalarına katılmaya, Parti programının hazırlanmasında görev almaya yöneltir. Ama, Çarlık Rusyası'nda devrimci çalışma yapmanın zorlukları da ortadadır. Nitekim Kalinin Ekim Devrimi'ne dek toplam ondört kez tutuklanmış, yaşamının önemli bir bölümünü hapishanelerde ve sürgünlerde geçirmiştir.

İşçi sınıfı partilerinin mücadele tarihleri aynı zamanda sapmalara karşı verilen mücadelelerle doludur. Parti yaşamından ayrı düşünülemeyecek olan Kalinin'in yaşamı da aynı zamanda bir yönüyle, sapmalara karşı verilen mücadelenin somutlanmasıdır. Lenin'le birlikte Menşevik ve sosyal dev-

rimcilerin karşı devrimci maskelerinin indirilmesi uğraşı veren Kalinin, işçi ve köylülüğün sorunlarını yakından tanıması, yazı ve konuşmalarındaki üstün ikna gücü nedeniyle **Pravda** Yazı Kuruluna seçilir. Bolşevik Partisi'nin köylülük üzerinde etkinlik kurmasına, köylülük üzerine yazdığı yazılarla katkıda bulunur. Bu yazıların etkinliğini göstermesi açısından, **Pravda**'ya gelen çok sayıdaki telgraftan birini okuyalım: (Kalinin'e hitaben)

«Nikulkino, Şevrigin ve başka köylerden hemşerilerin olan bizler, sana en iyi 1 Mayıs dileklerimizi yolluyoruz. Can yoldaşımız. Ve seni halkın özgürlüğü için mücadele eden yiğit bir savaşçı olarak selamlıyoruz. Toplumsal haklarını elde etmek için mücadele veren işçi sınıfının yanında olduğumuzu bildiririz. **Pravda**'nın tüm yazı kuruluna, selam. Yaşasın sosyalist devrim.»

Devrimden sonra Petrograd Belediye Başkanı olan Kalinin, emekçi halkın sorunlarına eğilir, somut çözümler getirerek, gerçek sovyet yönetiminin çalışma biçiminin halkın gözünde somutlanmasını sağlar. Kalinin, daha sonra Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Yakov Sverdlov'un ölümü üzerine Lenin tarafından şu sözlerle başkanlığa aday gösterilir:

«Orta halli köylüye karşı bizim takınacağımız tavır, bizler için Avrupalı yoldaşlarımızdan çok daha önemli bir sorundur ve bizler Sovyet Devleti'nin başında bu sorun karşısında bizim kararlarımızı yürürlüğe koyacak bir yoldaşın bulunduğundan kesinlikle emin olmalıyız.

«Aday olarak karşımızda, otuz yıla yakın bir zamandan beri Parti içi çalışması yapan bir yoldaş var. Tver Guberniya'dan bir köylü olon yoldaş, köydeki tarımcılığı yakından tanıyor. Ve bu konudaki yakından ilişkileri dolayısıyla bilgilerini sürekli yeniliyor ve geliştiriyor. Petrograd işçileri, onun Partİ deneyi olmayan geniş işçi kitlelerine yaklaşmada gösterdiği başarıya tanık oldular. Diğer öncülerin ve bilinçlendiricilerin doğru yolu, yoldaşça bir yaklaşım biçimini bulamadıkları yerde, Kalinin yeteneğini gösterdi ve başarıya ulaştı. Şu an için bunlar özel bir önem taşımaktadır.»

Ve Lenin'in bu konuşmasından sonra, dünya işçi sınıfı tarihine ilk işçi başkan olarak geçen Kalinin görevi alır. Hem de böylesi kritik bir dönemde. Tüm bir emperyalist ülkeler bloku, dünyanın bu ilk işçi devletini yıkmak için seferber olmuş durumdadırlar. İçerde karşı -devrim bunlarla elbirliği etmiştir. Ama tüm halk ilk işçi devletinin, onun ilk işçi başkanının ardındadır. Başkan da cephede askerlerin arasında, kırlarda köylülerin yanındadır. O, Başkentte oturan bir başkan değildir. Halkıyla bütünleşmenin, sorunlara ikna yöntemiyle çözümler bulmanın en güzel örneklerini birbirl ardına sıralamaktadır. Evet, iktidarı almak zordur ama, onu yaşatmak belki daha da zorlu bir mücadeleyl gerektirmektedir. İşte Kalinin, bunun bilincindedir. Özellikle köylülerle olan ilişkileri, dünyanın ilk sosyalist devletinin pekişmesinde önemli bir etken olmuştur. Lenin, bir konuşmasında bunu şöyle belirtiyor:

«Yoldaş Kalinin'in çabaları sayesinde kırsal alanlardaki çalışmamız hatırı sayılır bir hız kazandı. Sovyet Cumhuriyeti'nin en üst otoritesini temsil eden Yoldaş Kalinin aracılığıyla, hiç kuşkusuz, köylü şimdi Sovyet hükümetiyle yakın ilişkiler kurabilecek duruma geldi.»

Kalinin, asıl zorlu mücadelenin yeni başladığını, işçi sınıfının iktidarı aldıktan sonra daha büyük görevlerle karşı karşıya bulunduğunu şu sözleriyle vurguluyor.

«Köylü kitleleriyle birlikte iktidarı alan genç işçi sınıfı, yine de büyük bir görevle karşı karşıyadır. Yeni yaşamı kuracağız ve bunu sonuna dek götüreceğiz.

«Bunu başarmak bizlerden büyük

enerji, istem gücü, yetenek ve yoldaşça bir disiplin isteyecektir. Ben şuna inanıyorum ki yoldaşlarım, birinci görevimizi başarıyla yerine getirip burjuvaziyi ezmiş olan bizler, ikinci görevimizi, yeni bir yaşam kurmayı da başaracağız.»

Kalinin, 30 Aralık 1922'de Birinci Tüm Birlik Sovyetleri Kongresinde kardeş cumhuriyetlerin birleştirilmesi çalışmalarında öncü rolü oynadı. Kongre, SSCB'nin kuruluşunu onaylarken Kalinin'i de SSCB Merkez Yürütme Komitesi Başkanlığına seçti. Böylece, Kalinin Sovyetler Birliği'nin ilk cumhurbaşkanı oldu. Sovyetler Birliği Anayasa'sını hazırlayacak olan komisyonun başkanlığını da yapan Kalinin, 1938 yılında ise SSCB Üst Sovyetinin Prezidyum Başkanıdır.

Bütün bu süreç boyunca Kalinin, halkla olan ilişkilerini asla ikinci plana atmadı. Onun için halkla ilişkiyi aksatmak, görevini aksatmak demekti. Kabul odasında her zaman işçiler, köylüler, öğretmenler, gençler bulunurdu. Her birinin sorunlarıyla yakından ilgilenir, çözümleri için onlarla tartışır, onlara önerilerde bulunurdu. Kendisine gelen mektupları cevaplandırmayı da hiç bir zaman unutmazdı.

Lenin'in, değişik toplumsal sistemlere sahip ülkeler arasında barış içinde bir arada yaşama ilkesinin en şaşmaz savunucularından, en ilkeli uygulayıcılarından biri olmuştur Kalinin. Uluslararası barışın ve güvenliğin kurulması için verilen mücadeleyi büyük bir çabayla sürdürmüştür.

Alman faşizminin Sovyetler Birliği'ne saldırması karşısında Sosyalist Anavatanı savunmada Kızıl Ordu'nun moral güçlerinden biri olmuştur Kalinin. Yazdığı yazılarla, yaptığı konuşmalarla faşizmin yenilgisinin kaçınılmazlığını vurgulayarak zafere olan inancını Sovyet halklarına ve dünya halklarına taşımıştır.

1944 yılında, 25 yıllık devlet başkanlığı görevini tamamlaması üzerine Sosyalist İş Kahramanı ünvanıyla ödüllendirilen Kalinin, sağlığının bozulması üzerine 1945 yılında Prezidyum Başkanlığından ayrıldı. Hayata gözlerini yumduğu 3 Haziran 1946 yılına kadar da Prezidyum üyesi olarak kaldı.

İşte bir yaşam öyküsü. Ama bu sadece bir insanın yaşam öyküsü müdür? Elbette hayır. Yoksul bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen işçi Kalinin'in yaşam öyküsü aynı zamanda, Parti'nin, dünyanın ilk sosyalist devletinin kuruluşunun öyküsüdür. İşçi Kalinin acaba bir rastlantı sonucu mu Sovyet Devletinin Başkanı oldu: Kesinlikle değil, bunun böyle olmadığını yine en iyi Kalinin açıklıyor: «Beni Komünist Parti doğurdu» diyor. Evet, Kalinin'i Parti yetiştirdi geliştirdi ve Sovyet Devletinin en üst yönetim organlarının başına getirdi.

Bilimsel sosyalist partiler, niteliklerinin bir gereği olarak, parti içinde işçi üyelerin oransal ağırlığına ve işçi üyelerin eğitilip yetiştirilerek, Parti ve devlet yönetim ve denetim organlarına seçilmelerine özel bir dikkat gösterirler. Parti, bu konuda yönetim organlarını ve üyelerini görevli kılar. Aksi durum, yani Parti içinde işçi üyelerin oransal ağırlığına dikkat etmemek, eğitilip yetiştirilmelerine özen göstermemek, kaçınılmaz olarak Partinin niteliklerinden uzaklaşmasına ve hatta giderek örgütsel varlığının sona ermesine yol açabilir. Dünya işçi sınıfı tarihi bize bunun somut örneklerini vermektedir.

İşte, Çin Komünist Partisi'nin bugün içinde bulunduğu durum. Parti içinde işçi üyelerin çoğunlukta olmaları, parti kurmayları tarafından engellenmiştir. Sonuç, Parti yönetim organlarına burjuva ve küçük burjuva unsurların geçmesi olmuştur. Ve bu durum kaçınılmaz olarak devlet yönetimine de yansımıştır. Sonuçta Çin Komünist Partisi ve Çin Halk Cumhuri-

yeti varlık nedeninin karşısında bir konuma düşmüş; o kadar ki, bugünkü sosyalizm düşmanı durumuna gelmiştir.

Bir diğer yanlış görüş de işçi sınıfının sadece yönetilebilen bir yığın yerine konmasıdır. İşçi sınıfına güvensizliğin ve inançsızlığın ifadesi olan bu görüşe, işçi sınıfı iktidarı alıp, yöneterek gereken cevabı vermiştir.

İşçi sınıfı partilerinde, ister muhalefette ister iktidarda olsun herkes yeteneklerinin gerektirdiği yere gelir. Bunun engellenmesi şöyle dursun, teşvik edilir. Herkes için açık olan bu durum, işçiler için öncelik taşır. İşte örnekleri:

Bulgar işçi sınıfı partisi Georgi Dimitrov'u yetiştirdi. Basın işçisi olan Dimitrov, uzun dönem 3. Enternasyonalin yöneticiliğini, Parti sekreterliğini ve devrimden sonra da Devlet Başkanlığını yürüttü. Dünya işçi sınıfı hareketine unutulmayacak katkılarda bulundu. Bugün Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı ve BKP'si Sekreteri olan Todor Jivkov da basın işçiliğinden gelme bir liderdir.

Once maden sonra metalurji işçiliği yapan Maurice Thorez, uzun dönem Fransız Komünist Partisi Sekreterliğini yürütmüştür.

Bu ve benzeri sayısız örneğin bize gösterdiği gerçek nedir? İşçi sınıfı partilerinde yetişmek, Parti ve devlet yönetim organlarına seçilmek işçiler için bir raslantı değil, işçi sınıfı partilerinin niteliğinin bir gereğidir. Çünkü Parti eyleme bir okuldur ve kendi liderlerini, iktidara geldiği zaman devleti yönetecek kadrolarını kendisi yetiştirir.

İşte, Kalinin'in yaşam öyküsünü içeren bu kitap bu gözle okunmalı ve böyle anlaşılmalıdır. Onun için diyoruz ki, bu kitap sadece Kalinin'in yaşam öyküsü değildir. Onda her şeyden evvel bir okul kimliğiyle Parti'yi ve onun yetiştirdiği Kalinin'i buluyoruz.

Halil ÇOLAK

—oOOo—

DEVRİM'DEN İNSAN MANZARALARI

EKİM FIRTINASI ve SONRASI

Çeviren: Nil OKMAN
Bilim Yayınları 43
İstanbul, 1978. 345 s.

Lenin 1919 yılının 1 Mayıs'ında Kızıl Meydan'daki konuşmasında şöyle diyordu: «Torunlarımız kapitalist sistemin belgelerine ve anılarına oldukça tuhaf şeyler diye bakacaklar. Hayatın gereksinmeleri konusundaki ticaretin nasıl olup da kişilerin elinde olabildiğini, fabrikaların ve değirmenlerin nasıl olup da tek tek bireylerin malı olabildiğini, bir adamın diğerini nasıl sömürebildiğini, nasıl olup da hiç bir iş yapmayan insanlar olabildiğini anlamakta güçlük çekecekler. Şimdiye dek çocuklarımızın göreceği şeylerden bir peri masalı gibi söz edildi, ama şimdi, yoldaşlar açıkça gördüğünüz gibi temelini attığımız sosyalist toplum yapısı bir ütopya değildir. Çocuklarımız bu yapıyı daha da büyük bir gayretle kuracak. Biz bu geleceği görmeyeceğiz..., ama çocuklarımız o günü görecek. Bugün gençliğini yaşayanlar görecek onu.»

1919 baharında Sovyet Rusya bir ateş çemberi içindedir. Dünyanın ilk işçi-köylü devletini, Churchill'in deyimiyle, «daha doğarken boğmak» için başını ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya'nın çektiği 14 kapitalist ülkenin orduları; çarlık generalleri, Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler elbirliğiyle

dört bir yandan saldırıdadır. Nisan sonlarında Kızıl Ordu Volga Cephesinde hücuma geçmiş Amiral Kolçak'ın 400 000 kişilik ordusu püskürtülmüştür. O günleri ve Lenin'in 1 Mayıs 1919 konuşmasını anımsayan Yelizaveta Drabkina o anılar içinden bizi geçirdikten sonra sözünü şöyle bağlıyor:

«Evet, tüm bunlar gerçekten oldu Ve bugün onları anımsadığımızda, daha iyi, daha soylu ve partili olmanın onuruna her zaman lâyık olmayı istiyorsunuz.» Parti saflarına 1917'de, 16 yaşında bir genç kız iken katılan Drabkina'nın «Düşünceye Dalmak» adlı yazısı **Ekim Fırtınası ve Sonrası** adlı yapıttaki anılardan biri. 345 sayfalık kitabın 75 sayfasını anılar oluşturuyor. Geri kalan sayfalar Devrim ve İç Savaş günlerini konu alan öykülerden oluşuyor. **Ekim Fırtınası ve Sonrası** Büyük Ekim Devrimi'ni çok güzel bir seçmeden geçirilmiş anılar ve öyküler aracılığıyla elimizin altına getiren bir derleme. Devrimi ve sonrasını, o yoğun, coşkulu, zor, «kızıl ve korkunç» günleri, kesitler biçiminde, tüm insansal boyutlarını başarıyla sergileyerek sunan bu kitaba, belki de, «Devrim'den İnsan Manzaraları» adı daha yaraşırdı.

Kitaptaki bugünden söz açan tek öyküde, Vera Panova üç Leningradlı genç delikanlının gözüyle geriye, Devrim günlerine bakıyor. Bu gençler nükleer enerji çağında yaşıyorlar, uzaya, yapay uydulara ilgi duyuyorlar. Devrimin onlar için anlamı, önemi nedir? Marks Meydanı'nda, devrim şehitlerinin mezarlarının önünde, o mezarların başında yanan ölümsüz ateş'in anlamını düşünürler, irdelerler bu gençler. Lunaçarski'nin kaleminden çıkmış duvar yazılarını okuruz onlarla birlikte:

«Kurbanlar değil kahramanlar
Yatar bu taşların altında.
Şükran dolu tüm torunlarımızın
Yüreklerinde
Elem değil kıskançlık canlandırır
Ölümünüz.
O kızıl ve korkunç günlerde
Şerefli yaşadınız
Ve güzel bir sonla öldünüz.»

Kitapta Lunaçarski önemli bir yer tutuyor. Varolan kültür mirasının marksistçe geliştirilmesi, Devrim sonrası Sovyet edebiyatının oluşturulması çabalarının en önde gelen savaşçısı, yazar, eleştirmen, Sovyet Hükümetinin ilk Eğitim Halk Komiseri Anatoli Lunaçarski Büyük Devrim gününün, 7 Kasım Çarşamba gününün akşamını dile getiriyor anılarında. O gün iktidar fiilen Sovyetlerin eline geçmiştir. Rusya'nın son burjuva hükümetinin bakanlarının bulunduğu Kışlık Saray'a girilmek üzeredir. Geçmişte kibar aile kızlarının gittiği bir okul iken 1917'de Petrograd Sovyeti'nin karargâhı olan Smolni'nin o gece bütün ışıkları yanıyor. Binanın «sayısız koridorlarında heyecanlı insan kalabalıkları koşuşup duruyordu. Her yanda büyük bir hareketlilik vardı, ama en aceleci akış, sabırsız insanların oluşturduğu gerçek bir insan seli, üst kattaki koridorun sonuna, Askerî Devrim Komitesi'nin toplantı yaptığı en uç ve en arka odaya yönelikti... Oracıkta, her biri son derece önemli emirler veriliyor ve atamalar yapılıyordu. Bunlar, anında, makinalarının tıkırtısı hiç azalmayan daktilografiara yazdırılıyor, bir görevlinin dizinde kurşun kalemle imzalanıyor ve birkaç dakika içinde genç bir yoldaş, görev almış olmaktan mutlu, korkunç bir hızla sürülen bir arabada gecenin içine dalıyordu. Hemen arkadaki odada yoldaşlar bir masada oturmuş. Rusya'nın ayaklanan kentlerine ,her yana, etkisi yollandığı araç kadar elektrikli emirlerle dolu telgraflar çekiyorlardı.

«Oracıkta gerçekleştirilen müthiş işleri hâlâ şaşırarak hatırlıyorum ve Askerî Devrim Komitesi'nin Ekim Devrimi sırasındaki çalışmalarını, bir devrimcinin yüreğinde depolanan bitmek

bilmez yedek gücün ve devrimin gürleyen sesiyle çarptığında o yüreğin neler yapabileceğini ortaya koyan insan enerjisinin göstergelerinden biri olarak değerlendiriyorum.»

İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi o gece Smolni'de açılır. Kongreyi 5 ay kadar önce yapılan Birinci Kongre'de seçilen Menşevik-Sosyal Devrimci Yürütme Kurulu adına Menşevik Dan açar. Ne var ki geçen 5 aylık dönemde tüm güçler dengesi değişmiş, delegeliklerin çoğu Bolşeviklere geçmiştir: 670 delegenin 390'ı Bolşeviktir. Başkanlık divanına 14 Bolşevik, 7 Sosyal Devrimci, 3 Menşevik, 1 Yeni Yaşam'cı seçilir, divana seçilenler arasında Lenin, Lunaçarski, Kollontay da vardır. Menşevikler ve sağ Sosyal Devrimciler toplantıyı engellemeye çabalarlar, çabaları sonuç vermeyince de Kongreyi terkederler. Lunaçarski anılarına şöyle devam ediyor:

«Dehşetli bir heyecan vardı, ama Kışlık Saray'da çatışmanın sürmesine ve zaman zaman son derecede kaygı verici haberler gelmesine karşın en ufak bir panik belirtisi yoktu.

«Panik yok derken, Bolşevikleri ve Kongre'nin onlardan yana olan büyük çoğunluğunu kastediyorum. Hastalıklı, şaşkın ve sinirli sağ 'sosyalist' unsurlar aksine panik içindeydiler.

«Toplantı en sonunda başladığında, Kongre'nin havası iyice belli oldu. Bolşeviklerin konuşmaları büyük bir coşkuyla karşılanıyordu. Bu arada Kışlık Saray çevresinde süren çatışmayla ilgili haberleri vermeye gelen aceleci genç denizciler hayranlıkla dinleniyordu. Uzun süredir beklenen, Sovyetlerin nihayet Kışlık Saray'ı ele geçirdiği, kapitalist bakanların tutuklandığı haberi ne bitmek tükenmez bir alkış tufanıyla karşılanmıştı!»

Sabaha karşı 5'tir saat. Lunaçarski kürsüye çıkar, elinde Lenin'in el yazısıyla yazılmış bir kâğıt vardır. Okur:

«İşçilerin, askerlerin ve köylülerin büyük çoğunluğundan ve Petrograd'taki işçi-asker ayaklanmasından destek alan Kongre, iktidarı ele almıştır. Geçici Hükümet devrilmiştir.

«Kongre tüm bölgelerde iktidarın işçi, asker ve köylü temsilcileri sovyetlerine geçtiğini kabul ve ilan eder.»

Bu karar görülmemiş bir coşku seli içinde kabul ediliyor, böylece Sosyalist Devrim'in zaferi ve Sovyet iktidarı tüm dünyaya ilan edilmiş oluyordu. Kongre'nin ikinci oturumu ertesi günün, 8 Kasım gününün gecesinde açılır. Birinci oturuma yoğun çalışmaları nedeniyle katılamamış olan Lenin de başkanlık divanındaki yerini almıştır. Bu oturumu kitapta John Reed anlatıyor. Ekim Devrimi günlerini adım adım izlemiş ve **Dünyayı Sarsan On Gün** adlı yapıtında içten ve sıcak bir anlatımla dile getirmiş ABD'li komünist Reed ikinci oturumun açılışını şöyle anlatıyor:

«Dehşetli bir ses dalgası Prezidyum'un girişini haber verdiğinde saat tam 20.40'tı. Aralarında Lenin -büyük Lenin- de vardı. Omuzları arasında çıplak ve çıkıntılı büyük bir başın durduğu kısa, tıknaz bir gövde... Giysileri eski püskü, pantalonu ona göre çok uzun. Kitlelerin sevgilisi olacak kadar etkileyici değil, ama belki tarihte pek az önder bu kadar sevildi ve sayıldı. Garip bir halk önderi, salt aklından dolayı önder; renksiz, nüktesiz, uyuşmaz ve bağlantısız, göstcrişli özelliklerden uzak, ama büyük düşüncelerı basit terimlerle açıklama, somut durumları çözümleme gücüyle dolu.»

Bu oturumda ünlü Barış ve Toprak Kararnameleri okunur ve coşkuyla kabul edilir. Barış Kararnamesinin oybirliğiyle kabul edildiği 22.35'te «Birdenbire ortak bir güdüyle, kendimizi ayakta, perde perde yükselen Enternasyonal'i bir ağızdan mırıldanır bulduk. Kır saçlı yaşlı bir asker, içini çeke çeke çocuk gibi ağlıyordu. Aleksandra Kollontay, gözyaşlarını kirpik-

leriyle hemen durdurdu. Yoğun ses salonda gürleyerek dolaştı pencereleri ve kapıları parçalayarak sessiz göklere süzüldü. 'Savaş bitti! Savaş bitti!' dedi yakınımdaki genç bir işçi, yüzü ışımış.»

Bu toplantıda daha sonra kabul edilen Toprak Kararnamesi'ni bir gece önce Lenin'in sabaha karşı nasıl kaleme aldığını kitapta Bonç-Bruyeviç bize anlatıyor. O Toprak Kararnamesi ki 150 milyon hektar toprağın dağıtımı, köylülerin ödemekte oldukları yılda 700 milyon altın ruble toprak kirasından ve 3 milyar ruble birikmiş borçtan kurtarılması sonucunu doğuruyordu. Kongrede Lenin'in bizzat okuduğu ve «Toprak mülkiyeti derhal ve tazminatsız olarak kaldırılmıştır» cümlesiyle başlayan Kararname kabul edildiğinde saat 2 idi. Bonç-Bruyeviç anlatıyor: «Kararname onaylanır onaylanmaz tüm Petrograd gazete bürolarına ve diğer kentlere tellenmesi için postaneye bir ulakla haber saldım. Kendi gazetelerimizin önceden hazırlanmışlar ve haberi yüzler, binler, hatta milyonlar sabah okumuştu; çalışan nüfus büyük bir şevkle karşıladı bunu. Burjuvazi tüm gazetelerinde uluyup köpürdü. Ama o sırada onları dinleyen kim?

Vladimir İliç övünçlüydü.

«'Sadece bu bile' dedi, 'tarihimizde uzun yıllar bir iz bırakacaktır'.»

Kongre bundan sonra İşçi-Köylü Hükümeti Kurulmasına İlişkin Karar'ı ve ilk Halk Komiserleri Kurulu listesini alkışlar içinde onayladı. Kongre son olarak 70'i Bolşeviklerden oluşan 100 kişilik Yürütme Kurulu'nu seçip dağıldığında saatler sabahın 7'sini gösteriyordu.

Ekim Fırtınası ve Sonrası'nda ayrıca İlk Sosyal Güvenlik Halk Komiseri Aleksandra Kollontay'ın Devrim'in ertesi günü Bakanlığı nasıl devraldığını anlattığı «İlk Hak» adlı ilginç yazısı; Çukovski'nin Lunaçarski'ye, Fedin'in Gorki'ye ilişkin anıları yer alıyor. Kitabın öyküler bölümünde 12 öykü var. Devrim günlerinin, Devrim sonrası günlerinin coşkusu, sürdürülen özverili mücadele; açlıkla, cehaletle, karşı-devrimle savaş yılları... Gorki'nin Şolohof'un, Faddeyef'in ve ötekl yazarların öykülerinde dile gelenler bunlar. Mihail Şolohof'un «Piç» adlı öyküsünde Smolni'de kızıl muhafızlık yapmış bir çobanın yedi yaşındaki oğlunun gözünden ücra bir Don köyünde devrim - karşı-devrim çatışması sergileniyor. Astrahan dolaylarında bir balıkçı köyünden 19 yaşında Kızıl Muhafızlara gönüllü yazılan Maryutka'yı, bu «kahverengi Türkmen şapkasının altında başına doladığı kumral örgüleri ve badem gözlerindeki sarımtırak, kedi gibi bir pırıltıyla nehir boyunda yetişen sazlar gibi ince uzun» kızı bir daha unutmaya olanak yok Lavrenyof'un «Kırk Birinci» adlı öyküsünü bir kez okuyunca. Vera İnber'in öyküsündeki Nor Bibi de unutulacak gibi değil. Zengin komşusu Mir Şahid'e 12 yaşında kuma olarak satılan yoksul Özbek kızı Nor Bibi. «Devrim'den önce her Özbek kadınının 5 efendisi vardı» diyor Partl üyesi Muhabbat, «Tanrı, Emir, patron, molla ve de kadının kocası.» Ve Devrim Semerkand'a eriştiğinde, köyün artık tümü özgürlüğe kavuşmuş kadınları toplanıp Nor Bibi'yi yargılarlar, bunca zamandır susku kaldığı için suçlu bulurlar ve onu özgürlüğe ve mutluluğa mahkûm ederler.

Kitaptaki öykülerin hepsi birbirinden etkileyici. Nil Okman'ın çevirisi genel olarak düzgün ve derli toplu, daha önemlisi aslına uygun ve eksiksiz. (Birçok çevirl yapıttaki atlamalar ve yanlışları görünce bir çevirinin aslına uygunluğunu erdem olarak nitelemek gerekiyor.) Ara sıra «o günlerde demiryolu araçlarımız yoktu» (lokomotif demek isteniyor), «düdüğüyle onlara bir ayrılık ıslığı çaldı», «onu ittirebileceklerini düşündü» (itekleyebileceklerini olmalı) türünden tökezlemeler var, ama bunlar sayıca az, pek de önemli de-

ğil. Yeri gelmişken önemli başka bir konuya değinmekte yarar var, Rusça özel adların yazımı konusuna. Pek çok yerde bu konuda düşülen yanlışlık ve karışıklığa **Ekim Fırtınası**'nda da yer yer düşülmüş. Kimi adlar doğru (Türkçede okunduğu gibi) yazıldığı halde kimi adlar İngilizce yazımlarıyla yazılmış. Örneğin Lunaçarski, Bonç-Bruyeviç, Korney Çukovski doğru yazılmış, ama Jukof yerine Zhukov, Jizn yerine Zhizn, Can Geldi Kuyusu yerine Djan Geldi Kuyusu, Cerjinski yerine Dzerzhinski, Kollontay yerine Kollontai, basmacı (= baskıncı, uğru) yerine başmaşi vb. yazılmış. Rusça adlar her dilde o dili konuşanların o adı Rusçada okunduğu gibi okuyabilmelerini sağlayacak biçimde yazılıyor. Örneğin Lenin, İngilizce ve Almanca'da Lenin, Fransızcada Lénine biçiminde yazılıyor. Sovyet Sputnik dergisinin aynı sayısının üç ayrı dildeki basımından birkaç örnek: (Üç sözcük sırayla İngilizce, Fransızca ve Almancadaki yazımlar, ayraç içindeki sözcük de Türkcede alması gereken biçim) Dorozhinsky, Dorojinski, Doroshinski (Dorojinski); Goncharov, Gontcharov, Gontscharow (Gonçarof); Selskaya Zhizn, Selskaïa Jizn, Selskaja Shisn (Selskaya Jizn); Lyashenko, Liachenko, Ljachenko (Lyaşenko); Getsov, Guetsov, Gezow (Getsof). Türk Dil Kurumu da doğru bir yaklaşımla «Latin alfabesi dışında alfabeler kullanan dillerdeki özel adlar, Türkçede, o dilde okundukları gibi yazılır» kuralını koymuştur. (Ne var ki bu kurumun yayınlarında da bu kurala aykırı yazımlı örnekler gösterilebilir.) Bu kurala uyulmazsa şu oluyor: İkinci Dünya Savaşı'nın ünlü mareşalinin adı, eğer çeviri İngilizceden yapılmışsa Türkçe metinde Zhukov, Fransızcadan yapılmışsa Joukov, Almancadan yapılmışsa Shukow oluyor; bütün bunların aynı Mareşal Jukof olduğunu çıkarmak da okuyucuya düşüyor.

Bir eleştiri daha: Kitabın aslındaki güzel ve anlamlı fotoğrafların da çevriye konmasını gönül isterdi. Ekonomik kaygılar bunu engellemiş olsa gerek.

Son olarak şunu söyleyebiliriz: Devrimi öğrenmek için değil belki, ama yaşamak, duymak için eşi bulunmaz bir araç **Ekim Fırtınası ve Sonrası.** Hem, öğrenmek, biraz da içimizde yaşamakla, içimizden duymakla başlamaz mı?

Güney GÖNENÇ

———o0O0o———

BİRİKİM'E BİRKAÇ NOT

Murat Belge'nin, **Birikim**'in 50/51. sayısında yayımlanan, «Ömür Sezgin'e cevap dolayısıyla TİP» başlıklı yazısının birkaç noktası üzerinde duracağım. Aslında bu bir cevap olmayacak. Çünkü, Belge'nin yazısı, başlığından da anlaşılabileceği gibi, büyük bir bölümüyle demagoji. Hele yazıma, «parti direktifi» ile eklemeler yaptığımı ileri sürmesi en azından saygısızlık. Ancak bu demagojinin siyasal sonuçları var. Onun için bu demagojinin sergilenmesi ve kırılması gerekiyor.

Murat Belge: «O ve biz çok farklı öncüllerden hareket ettiğimiz için, bu konularda (epistemoloji ve real politik/real sosyalizm) yapılacak bir tartışmanın bizleri birbirimize yaklaştırmayacağı da besbelli,» diyor. Demagojiye girmek istemediğini gösteren bu sözlerin altında maalesef en koyu bir demagojik tutum yatıyor. Çünkü, eninde sonunda marksist teorinin bazı teorik konuları söz konusu olduğuna göre, farklı teorik öncüllerden de hareket etsek bir tartışma, hatta kendi

hesabıma, bir anlaşma zeminl bulabilirdik sanıyorum. Ne var ki, Belge'nin «farklı öncüller» dediği teorik öncüller değil, doğrudan doğruya politik öncüller. Öncüller de değil, öncül: benim yazımın Türkiye İşçi Partisi'nin teorik yayın organı olan **Yurt ve Dünya**'da çıkmış olması.

Murat Belge'nin yazısının tümü de bu noktadan hareketle kaleme alınmış olduğundan, özetl şu oluyor: Ömür Sezgin yer yer bazı «ciddi» eleştiriler getiriyor gibi, ama çoğu zaman teorik zorlamalara ve **Birikim**'de söylenmemiş düşünceleri söylenmiş göstererek polemiğe, yani demagojiye yöneliyor; ancak önemli olan bunlar değil önemli olan TİP'in «gerçek» bir sosyalist parti almadığıdır. Bunları söylüyor esas olarak Belge.

Yazımda, **Birikim**'in «gerçek» sosyalist partinin örgütlenmesini sağlayacak «doğru» teori arama çabalarının idealizme kaydığını ve bunun da (eğer düzeltilmezse) enında sonunda kendilerini sınıf mücadelesinin dışına iteceğini söylemiştim. Bunlara karşılık, Murat Belge'nin kendisine esas hedef olarak TİP'i alması, özellikle de bunu, «solda 5 parti» imajının giderek silindiği seçimler öncesi bir dönemde yapması ayrıca dikkat çekicidir. Gizli anlamlar çıkarılmaması için ne demek istediğimi açıklayayım. Bilindiği gibi günümüzde birçok sosyalist Türkiye'deki siyasi gidişten memnun olmayıp, parlamentoda da temsil edilecek güçlü bir sosyalist örgütün gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Ama ne var ki böyle bir örgütün güçlendirilmesinden yana hiç bir çaba harcamazlar ve seçimlerde de oylarını faşizm gelecek gerekçesiyle CHP'ye verirler, sonra da sosyal demokrasinin tek başına faşizme karşı koyamayacağını bas bas bağırırlar. Bugün Türkiye'de aklisellmin zor anlayacağı bir durumla karşı karşıyayız: bir yanda sosyalist bir gücün mutlak gerekliliğine inanılır, diğer yandan böyle bir gücün oluşmaması için elden gelen her şey yapılır. Bir ülkede sosyalizm adına seçime giren parti ya da partiler varsa, sosyalistlerin görevi en azından oylarını verirlerken bir parça düşünmektir. Bilinmelidir kl faşizme karşı mücadele parlamento aritmetiğinin ötesinde örgütlü güçler dengesi sorunudur. Gerektiğinde, seçimlerde sosyal demokrasi desteklenebilir, ama bu destekleme örgütlü bir sosyalist güç tarafından yapılıyorsa anlam taşır. O zaman sosyal demokrasi de bu gücü hesaba katmak zorunda kalır. Bütün bunları bildiğini sandığım **Birikim** acaba yine «doğru» teori arayışları içinde önümüzdeki seçimlerde sosyalistlerin karşısında mı olmayı yeğleyecektir?

Epistemoloji konusunda da Murat Belge'nin söylediği özetle şu: benim bilgi teorisi konusunda savunduğum görüş Marx'dan kaynaklanmakta, oysa Sezgin'in görüşleri Stalin'e dayanıyor. İşte Murat Belge'ye göre farklı öncüllerden hareket etmemizin nedeni bu. Böylece benim ve de asıl, yayın organında yazdığım için, TİP'in stalinci olduklarını cümle aleme göstermiş olduğunu sanıyor.

Bir defa yansıma teorisi, idealist felsefenin insan düşüncesini, bilincini, bağımsız ve özerk olarak ele almasına karşı, Marx'ın, bilincin dış dünya tarafından belirlendiğini savunan görüşünden kaynaklanan ve Lenin tarafından geliştirilen bir teoridir.

Ayrıca, bu teoriyi Stalin de Murat Belge'nin sözünü ettiği kitabında savunmuşsa, bu da teorinin yanlışlığını değil, **Birikim**'deki Stalin ve real sosyalizm eleştirisinin sonunda doğru dürüst bir eleştiri olmadığını gösterir.

Ve nihayet, yansıma teorisi, Murat Belge'nin dediği gibi düşüncenin bilgi «üretmesiyle» çelişen bir şey değildir. Beni stalincilikle suçlayabilmek (!) için Marx'dan yaptığı alıntı da, kendi hesabıma, son derece talihsiz bir alıntıdır. Zaten, çeviri de o kadar kötü kl, Marx'ın ne demek istediği anlaşılamamaktadır.

Teorik tartışma adına yapılan bu akıl almaz demagojiyi ortaya koyabilmek için bu yansıma sorunu üzerinde biraz durmak istiyorum.

Klasik felsefede bilgi teorisinin ortaya çıkışı, düşünce ile dış dünya arasındaki ilişkinin niteliği ve dış dünya hakkındaki bilgilerimizin nesnelliğinin, «doğruluğunun» kıstasları ölçütleri neterdir? sorularından kaynaklanmaktadır. Bu soruların altında da, dış dünya ile düşünce arasında, özneyle nesne arasında, kesinkes bir ayrılık koyan klasik felsefe sorunsalı yatmaktadır. Bu sorunsalın yerine maddenin (doğanın, dış dünyanın) düşünceden önce geldiği ve düşüncenin (bilincin) doğanın gelişmesinin belli bir aşamasında ortaya çıkmış olan insanın doğa ile giriştiği mücadele içinde şekillendiği; ve yine bu mücadele sürecinde beliren toplumsal üretim ilişkileri tarafından belirlendiği sorunsalını koyarsanız, dış dünyaya ilişkin bilgilerin «doğruluğunu» gösterecek kıstasları getirmekle yükümlü bir bilgi teorisine gerek kalmaz.

«İnsan varlığını belirleyen bilinç değil, bilinci belirleyen insanın içinde bulunduğu ilişkiler bütünüdür» derken, Marx klasik felsefe sorunsalını değiştiriyordu. Bu sorunsal içinde her türlü bilgi belirli ilişkileri yansıtmaktadır. Ancak bu yansıma çarpık bir yansıma (ideolojiler) olabileceği gibi gerçekliğe uyan (adéquat) bir yansıma da olabilir.

İdeolojiler de belirli ilişkileri yansıtır, bilimsel bilgiler de. Neyin ideolojik, neyin bilimsel olduğunu da herhangi bir bilgi teorisinin kıstasları ile ayırdedemeyiz. Yani, düşünce bunu yine kendine dönerek halledemez. Düşüncenin kendi dışına çıkması gerekmektedir. İnsan düşüncesinde şu ya da bu biçimde yansıyan ilişkilerin incelenmesi ile mümkün olacaktır. Bu da bilgi teorisinin değil tarihsel maddeciliğin konusudur. Elbette bu sorun üzerinde söylenecek çok şeyler vardır, ama, herhalde 'yansıyan bir şey olarak bilgiden sözetmek stalinciliktir' demagojisine yer yoktur.

Murat Belge'nin Marx'tan verdiği anlaşılmaz alıntı da talihsiz bir alıntıdır. Bu alıntı, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı** kitabının giriş bölümünün Ekonomi Politiğin Yöntemi başlığı altında yeralmakta ve Hegel'in yöntemini eleştirmektedir. Yukarıda söylediklerim ile yakın ilişkisi dolayısıyla Marx'ın açıklaması üzerinde de durmakta yarar var.

Yukarıda, Marx klasik felsefe sorunsalını (idealist yerine klasik diyorum, çünkü marksizm öncesi maddeciler de aynı sorunsal içindedirler) değiştirerek, bu sorunsaldan kaynaklanan bilgi teorisinin anlamını (daha doğrusu anlamsızlığını) ortaya koymuştur dedim. Aslında, felsefe tarihinde bilgi teorisinin temel sorununa radikal çözüm getiren, böylece de bilgi teorisini ortadan kaldıran Hegeldir. Ama bunu, bilindiği gibi, idealist yönde yapmıştır: düşünce (bilinç) ile dış dünya, özne ile nesne, arasında özdeşlik kurarak. Anlaşılacağı gibi, düşünce ile dış dünya arasında daha başlangıçta bir özdeşlik kurarsanız, bilginin doğruluğunun kıstasları (bilgi teorisi) kendiliğinden ortadan kalkar.

Murat Belge'nin alıntı yaptığı Marx'ın Hegel'i eleştirisi bilgi teorisi konusunda değil, bilgi teorisini ortadan kaldırış biçimi üzerindedir. Bilgi ile dış dünya arasındaki özdeşlik anlayışı üzerindedir. Hegel'e göre, başlangıçta var olan İDE ya da KAVRAM kendi kendine hareket ederek dış dünyayı yaratıyor. Dış dünya KAVRAM'ın kendi kendine doğurduğu bir sonuç, düşüncenin bir ürünü oluyor. Marx'ın dediği ise: «bu ancak, bir totoloji pahasına doğru olabilir, o da şu: düşüncenin ürünü, sonucu, olan dış dünya değil, dış dünyanın bilgisidir (düşüncedeki somut), ama hiç bir zaman dış dünya (somut gerçeklik) düşüncenin bir ürünü değildir.» Yansıma kavramına takıldığına göre Murat Belge, bu cümleyi şöyle de söyleyebilirim: dış dün-

ya düşüncenin yansıması değildir. Dış dünya düşüncede yansır.

Murat Belge'nin önemli bir sorun gibi ortaya koyduğu «bilgi yansıyan bir şey midir, yoksa üretilen bir şey midir?» sorunu aslında yanlış koyulmuş bir sorundur. (İdealist sorunsal içinde bir anlamı olabilir.). Marx'ın dediği şu: dış dünya insan düşüncesinde çeşitli biçimlerde yansımaktadır. Marx'ın deyimiyle, insan dış dünyayı çeşitli biçimlerde kavrayabilir (Murat Belge'nin verdiği alıntıda İng. apropriate, Fr. approprier, sözcüğü «özdeşleştirme» olarak çevrilmiş, bu da anlaşılmasını güçleştiriyor). Sanatın, dinin, pratik zekânın dünyayı kavrama biçimleri farklı olduğu gibi, teorik düşüncenin de dünyayı kavraması farklıdır ve tek bir biçimi vardır, o da: «dolaysız gözlemden hareketle kavramlar üretmektir.» Bilindiği gibi de, hiç bir zaman «saf olgu», «saf gözlem» yoktur, düşünce daima toplumsal üretim ilişkileri tarafından belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi, söz konusu olan yansıma teorisinin yadsınması değil, yansıma biçimlerinin gösterilmesidir. Teorik düşüncede yansıma kavramlar üretmek yoluyla gerçekleşmektedir. Ve üretilen kavramların amacı dış dünyayı, mümkün olduğu ölçüde bütünselliği içinde kavrayabilmek, yansıtabilmektir. Bu da toplumsal bir süreçtir. Bire bir yansıma, yani mutlak doğru yoktur, doğruya mücadele içinde yaklaşma söz konusudur. Burada şunu da belirtmek isterim ki, elbette yansıma teorisi üzerinde marksistler arasında tartışmalar vardır ama, bu tartışmalar teoriyi yadsıma yönünde olmayıp açıklama yönündedirler.

Bu nedenlerle, ben de geçen yazımda, «bu anlamda bir bilgi teorisine gerek olmadığını, önemli olanın yansıma biçimlerinin incelenmesi, bunun da tarihsel maddeciliğin konusu olduğunu söylemiştim. Murat Belge, demagojiye kaçmayıp, «Bizim epistemolojiden anladığımız, insanların düşünme ve bilgi üretmelerinin tarihi koşulları ve toplumsal belirleyicileridir» demekle yetinmiş olsaydı anlaşabilirdik. Çünkü, geçen yazımda göstermeye çalıştığım gibi, **Birikim** bu sorunu böyle ele almamıştır. Bunun kendisi de farkında olduğundan, daha ileride, demagojiden biraz olsun sıyrıldığında, şunları söylemeden edememiş: «Marksist bilgi teorisi saplantısına kapılmak ve marksist teorinin özünü aramak (gibi eleştiriler) bence doğru değil ama, Sezgin'in uyarısı olmasa da deflenip toparlanması gereken bir sorundur bu.» (s. 88) Bunları duymak bizi sadece sevindirir.

Bir başka demagojiyi daha göstermek isterim. Murat Belge, ekonominin belirleyiciliği konusunda benim «egemenlik» ve «belirleyicilik» kavramlarını kasıtlı olarak eş anlamda kullandığımı söylüyor ve «Benzer iki terim arasındaki bu 'masum' yer değiştirme, aslında, eldivenin içine demir parçası saklayan bir boksör avantajı sağlıyor Ömür Sezgin'e. Çünkü tartışılan, ekonomik yapının bir başka düzeye 'belirleyicilik' değil, 'egemenlik' (dominance) vermesidir» diye ekliyor.

Bir kez, egemenlik kavramı yerine belirleyicilik kavramını kullanmış olmamın nedeni gayet basit. Çünkü kendilerinden aktardığım bir paragraf şu cümle ile bitiyordu: «Althusser okulu bu durumda, bu sözü (son kertede belirleyicilik), toplumsal sürecin belirli bir anında, varolan ekonomik, siyasal ve ideolojik düzeylerden hangisinin **belirleyici** olduğunu, son kertede ekonominin belirleyeceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu da tartışmaya en azından daha aydınlatıcı açıklamalara kapıyı açık bırakan bir yorumdur.» (Kapitalist Devlet Sorunu, ss. 237-38.)

Kaldı ki, eğer bu alıntıyı verirken bir yanlışlık yapmış isem, (söz konusu kitap elimin altında olmadığı için kontrol edemedim), ya da Murat Belge bunu gerçekten masum bir dalgınlıkla yazmış olsa bile, benim anlatmak

istediğim bakımından hiç bir farkı yoktur. Zaten, biraz daha ilerde Murat Belge'nin de tekrarladığı gibi, söylediğim şuydu: «Yani, üstyapısal kurumların, ya da üstyapıyı oluşturan düzeylerden birinin toplumsal sürecin tümüne egemen olması söz konusu edilemez.» Doğrusu boks maçına çıktığımızı bilmiyordum.

Son olarak bir noktaya daha değineceğim. Murat Belge beni, asıl hedefi olan TİP'i, demokrasiye tahammülsüzlük ve bağnazlıkla suçlayabilmek için şunları yazmış: «Ancak, anlaşılıyor ki Ömür Sezgin'in sorunu bu değil; ortada tartışılacak bir durum olduğuna inanmıyor. Böylece, Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan 'sosyalizm' biçiminin niteliğinin tartışılmasını bir anti-komünizm gibi görüyor.» İnsaf! Ben hiç bir zaman tartışılmasın demedim. Tam tersine. Ancak somut sorunlar tartışılsın dedim. İdealizme kayan bir bilgi teorisinden kalkarak sosyalist ülkelerin ve sosyalizmin güçlüklerini soyut bir «ekonomizme» indirgerseniz, sonunda hiç bir şey açıklamamış olursunuz dedim.

Eğer dipnotla ilgili olarak dogmatizmle suçlanıyorsam, o zaman **Spiegel** ile ilgili cevapların hiç de doyurucu olmadığını söylemekle yetineceğim.

Bitirirken, bütün bu söylediklerimden sonra yine de bir şey eklemek isterim. Tartışmalarımız sert, hatta çok sert olabilir. Ancak ortak amacımızın Türkiye'de sosyalist hareketin gelişmesine yardımcı olmak olduğunu ve bu uğurda bazı duygusallıkların aşılabileceğini umuyorum.

Ömür SEZGİN

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI
türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve araştırma bürosunca hazırlanmıştır

"SANAT RAPORU" ÜZERİNE
adalet ağaoğlu
aziz çalışlar
yılmaz onay
yavuzer çetinkaya

FAŞİZM KAPİTALİZMİN VE SINIFLARIN DIŞINDA MIDIR?
neclâ cağlayan

"MİKHAİL KALİNİN"
halil çolak

"EKİM FIRTINASI VE SONRASI"
güney gönenç

BİRİKİM'E BİRKAÇ NOT
ömür sezgin

30 TL